

Illustrerad landskapsbeskrifning
— af —
P. Hj. Olsson

Med en karta och 16 illustrationer.

Wentzel Hagelstams förlag,
HELSINGFORS.

Lit. G. Hrvdsson, H. för.

ÅLAND

ILLUSTRERAD LANDSKAPSBESKRIFNING

AF

P. HJ. OLSSON.

MED EN KARTA OCH 16 ILLUSTRATIONER.

WENTZEL HAGELSTAMS FÖRLAG
HELSINGFORS.

WIBORG,

N. A. ZILLIACUS TRYCKERI, 1895.

FÖRORD.

Afsikten med föreliggande lilla skildring har varit att bereda den åländska skärgårdens uppväxande ungdom tillfälle att närmare lära känna fosterbygden, dess natur, dess folk, dess odling och dess minnen. Om boken tillika vore till någon nytta för de många främlingar, turister och badgäster, som besöka Ålands vänliga öar, skulle medvetandet därom skänka författaren en rik ersättning för den möda nedskrifvandet förorsakat.

Ur sign. M. R:s broskyr om Åland, dess natur, folk och minnen samt ur Nervanders »Sommarresor i Finland» har författaren lånat flere förträffliga skildringar. För öfrigt hafva som källor blifvit anlitade isynnerhet Radloffs, Weckströms och Bomanssons arbeten samt de förtjänstfulla uppsatser af olika författare, som ingått i Svenska folkskolans Vänners kalendrar.

Helsingfors i april 1895.

P. Hj. O.

INNEHÅLL.

Landet:

Namn, läge och storlek.
Omgifvande vatten.
Skapnad och utseende.
Bärggrund och jordarter.
Klimat.
Växtlighet.
Djurvärld.

Invånarena:

Antal och utbredning.
Härkomst.
Skaplynne.
Bildning.
Lefnadssätt.
Näringar:

Åkerbruk.
Boskapsskötsel.
Fiske.
Jakt.
Sjöfart.
Handel.
Handtvärk och hemslöjd.

Samfärdsmedel.
Styrelse.

Anmärkningsvärda orter:

Mariehamn.

Kyrkor.

Byar.

Herrgårdar.

Fornlämningar.

„Kløfver ess“ af K. E. Jansson.

Landet.

Namn, läge och storlek. Härledningen af namnet *Åland* har varit föremål för många tvister mellan de lärde. Man har dock slutligen enats om att det blifvit sammansatt af ett fornsvenskt ord *a*, hvilket betyder vatten, och *land*. Åland skulle således ordagrant betyda „vattenland“, ett land omflutet af vatten, såsom det i själfva värdet är. Den finska benämningen är *Ahvenanmaa*, som betyder „Abborrlandet“. — I ordet abborre ingår äfven samma fornsvenska ord *a* som i Åland.

Den af öfver hundra bebyggda öar och ett otal holmar och skär bestående Åländska skärgården, hvartill något motstycke icke finnes ens i det på öar så utomordentligt rika Söderhafvet, är belägen vid Bottniska vikens mynning i Östersjön. Största längden från Saggö och Karlskär i norr till Lågskärs fyr i söder uppgår till omkring 70 km. och största bredden från Signilsskär i väster till Brändö — Jurmo holme i öster är 110 km. Denna vidsträckta skärgård, hvars yttinnehåll uppskattas till 1350 kvadratkilometer, sträcker sig norrut ända till 60° 42' och i söder till 59° 47'. Ålands och på samma gång Finlands västligaste punkt Signilsskär

ligger 5° 26' åt väster från Helsingfors. Detta gör att tidsskilnaden mellan Helsingfors och t. ex. Mariehamn är 19 minuter 58 sekunder. D. v. s. då klockan är 12 i Helsingfors är den i Mariehamn 40 min. 2 sek. öfver 11. — Samtidigt visar ett ur i Åbo 11 t. 49 m. 17 s. och i Stockholm 1 t. 20 m. 25 s. samt i S:t Petersburg 12 t. 21 m. 23 s. — Denna tidsolikhet, som beror af landets utsträckning i öster och väster, har intet inflytande på de geografiska och klimatiska förhållandena. Ett lands utsträckning i norr och söder däremot betingar dagarnas och årstidernas olika längd. Så är t. ex. längsta sommardagen på Kökar 18 1/2 timme och i nordostligaste delen af Åland 19 timmar lång. Ålands landskapsgräns följer i öster *Skiftet*, en samling fjärdar, hvilka väl åtskilja Egentliga Finlands och Ålands skärgårdar, går därpå västerut tvärs öfver Bottniska viken och sammanfaller i väster och söder med riksgränsen mot Sverige.

Hell dig min stolta Östersjö,
Mitt Bottenhaf med storm och snö,
Min glada sköna Finska vik,
På segel och på segrar rik!
Med alla vindar slår er våg
Mot Ålands skär i munter håg,

— — — — —

Omgifvande vatten. Som redan nämts är Åländska skärgården belägen ungefär midt i hafvet mel-

lan Östersjön i söder och Bottniska viken i norr. Största ön, »fasta» Åland, afskiljes från Sverige genom det 50 km. breda Ålandshaf eller Södra Kvarken, som dess nordliga del benämnes af sjöfarande. Ålands haf utgör den allmänna farleden emellan Östersjön och Bottniska viken. Inloppet från förstnämnda haf belyses af tvänne fyrar, *Lågskär* på finska och *Söderarm* på svenska sidan. Nordligare vid Bottniska vikens början finnas på östra sidan Sälskärs fyrtorn och vid svenska kusten bland andra *Understens* och *Svarthubbens* fasta fyrar. Oaktadt till sin kontur endast ett sund, som förenar Östersjön med Bottniska viken, är Ålandshaf genom bottnens egendomliga byggnad ett från båda dessa haf väl afgränsadt bäcken. På sina ställen erbjuder det ganska aktningsvärda djup t. ex något söder om Gislän (*Signilsskär*) 230 meter, hvilket är ett af de största djup man anträffat i Östersjön.

Gå vi att betrakta den närmast liggande skärgården anträffa vi till först *Eckerö*, som, nästan tuklufven af en långt inträngande vik, *Torpby viken*, blifvit skild från fasta Åland genom det smala *Marsund*. Förflytta vi oss vidare norrut, passera vi *Finnbofjärd*, tätt beströdd med öar och holmar. Styra vi härifrån kosan österut öfver *Pantsarnäsfjärden*, kunna vi längs *Ivarskärsfjärd* och dess fortsättning *Postadfjärd* tränga långt åt söder in i Hammarland eller längs *Bergö*-, *Orr*- och *Wandöfjärdarna* djupt in i Finnström. Fordom hafva

dessas fjärdar sökt sig ännu djupare in i landet t. ex. Postadfjärden, hvilken genom *Bjärström* stått i förbindelse med *Bjärström träsk*, genom ett annat till stor del igengrundadt sund med *Öviken*, hvilken gått ända till Kulla by i Finnström och till närheten af Västansunda i Jomala, samt genom *Korsbroström* med *Västmyra träsk*.

På norra kusten bildar Bottniska viken (Norrhafvet eller Bottenhafvet, som ålänningen säger) flere fjordar, belägna i Saltvik socken. Norra Geta saknar skärgård, men är känd för sin rikedom på blindskär, hvilka göra seglatsen i dessa trakter mycket farlig.

I sydväst bildar Ålands haf *Möckelö fjärd* och *Sviby vik*. Den senare, beprisad för sitt djup och skyddad mot hafvets raseri genom en hög skogrik udde, *Möckelön*, bär numera namn af Mariehamns västra hamn. Östra hamnen, *Slemmen*, är grund och svårtillgänglig för mera djupliggande fartyg. Sydligaste delen af Åland är *Lemlands* halfö, som endast genom det smala näset vid *Lemström* förenas med det öfriga landet. Genom detta näs har man byggt en kanal, hvarigenom samfärdseln mellan Ålands östra delar och Mariehamn blifvit betydligt underlättad. Östersjöstranden utanför Lemland är uppfylld af holmar, af hvilka flere erbjuda goda hamnar såsom *Nyhamn* och *Rödhamn*, väl kända från äldre tider.

Österom Lemland utbreder sig *Föglöfjärd*, som åt norr genom det täcka *Lumparsund* står i före-

Färjsundet.

ning med *Lumparen*, en bred och djup hafsvik, hvars nyckfulla sjögång är allmänt fruktad. *Lumparen* utsänder åt norr genom *Tingö* sund *Korsnäs-fjärden*, från hvilken flere vikar utgå. Åt nordväst går en förbi Ämnäs by, åt norr sträcker sig det ända till 43 meter djupa, af höga, branta stränder omgifna *Färjsundet*, uppkalladt efter det sätt, hvarpå kommunikationen häröfver underhålles.

Färjsundets fortstättning, *Saltviken*, delar sig sedan i tvänne armar, en västligare upp till Ödkarby och en östligare till Haga kungsgård och Åsgårda by. I nordost inskjuter vidare *Slottssundet*, begränsadt af branta skogiga stränder och sträckande sig fram ända till foten af Kastelholms slottsruiner, där det upphör i det s. k. *Kökshafvet*. *Slottssundet* står i förbindelse med *Kyrksundet*, hvilket åter genom en rännil är förenadt med *Östra Kyrksundet*. *Finnbyviken* ett stycke väster om Skarpans må äfven omnämnas.

Utanför *Lumparen* ligger ön *Lumparland* och norr därom, emellan *Delet* och fasta Åland sträcker sig en rad af öar, bland hvilka *Vårdö*, *Löfö* och *Simskäla* öarna äro de största. På andra sidan *Delet* ligger *Kumlinge* skärgård, bestående af *Enklinge*, *Kumlinge* och *Seglinge* större öar jämte en mängd holmar och skär, och söderut härifrån i en fortsättning befinna sig *Sottunga* och *Föglö* ögrupper. Sydost om *Föglö* ligger *Kökars* kapell, skildt från *Föglö* genom *Kökars* vida fjärd. Tre större

öar, *Hamnö*, *Hällsö* och *Karlby* samt en oräknelig mängd klippholmar bilda denna ögrupp.

Ännu återstår att nämna *Brändö* skärgård, skild från Kumlinge genom *Lappvesi*. Också denna skärgård består af omkring 6 å 700 smärre holmar och klippor, af hvilka dock endast vidpass ett dusin äro bebodda. De största af dem ligga i en rak sträcka från norr till söder längs Skiftets västra strand och äro Jurmo, Åfva, Brändö, Lappo och Björkö. Ingen af dem uppnår likväl en storlek af öfver 5 kvadratkilometer.

Träsk och insjöar förekomma ganska talrikt isynnerhet i Saltvik och Geta. De äro i allmänhet små och obetydliga till omfång. Några åar eller andra större rinnande vattendrag förekomma icke.

Skapnad och utseende. Åland har en af hafsvikar och fjordar inskuren yta, med små kullar, låga bärgsklackar och bördiga men ej synnerligen vidsträckta fält. Längs hela norra kusten löper en hög bärgskedja, hvilken, afbruten af hafsvikar och dälдер, når sin största höjd vid Åsgårda by i *Orrdalsklint*, som reser sig till en höjd af 73 m. öfver marken och 132 m. öfver hafvets yta. Nordväst från Orrdalsklint finnas flere högre bärg såsom *Strömma Kasbärg* 110 m., ett bärg vid *Embolstad* i Geta 93,1 m., *Kummelbärg* och *Gunnarsklint* vid Bolstaholm 68 och *Väster-Geta Kasbärg* 97 m. Lägst är Eckerö, där trakten norr om kyrkan endast höjer sig 6 m. öfver hafvet. Holmarna i Hammar-

lands och Eckerö skärgårdar äro äfven låga. *Finnbo* är omkring 20 m. på högsta stället, men i allmänhet äro skären ej öfver 10 m. höga. I södra delen af Åland anträffas äfven några större höjder, bland hvilka må nämnas bärget väster om *Ingby* 99 m. och *Kasbärget* söder om *Jomala prästgård* 101 m. öfver hafvet och 58 m. öfver det därinvid belägna Lill-träsket. Större slättmarker förekomma norr om *Jomala* kyrka, vid *Emkarby* i Finnström, vid *Storby* i Eckerö och vid *Haga* kungsgård.

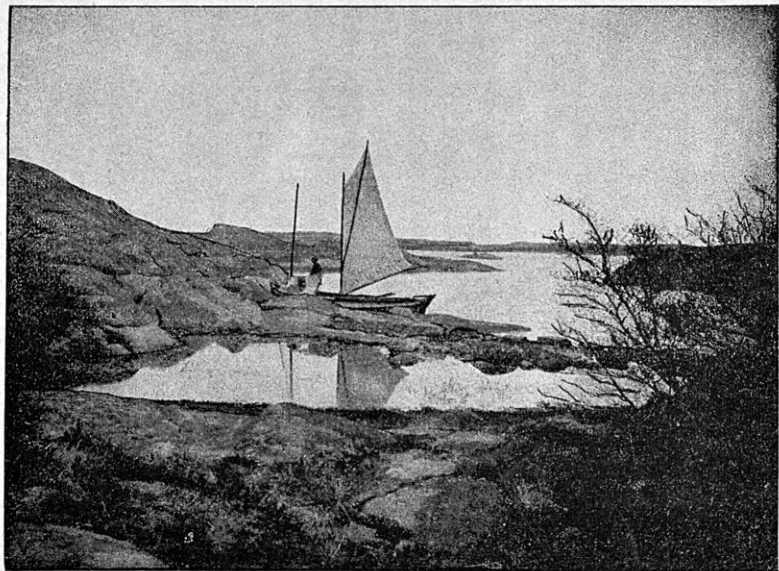
Från alla de nämnda höjderna har man en härlig utsikt öfver omgifvande näjder. Främst bland alla står härvid Orrdalsklint. Brant, med vildt sönderrifna sidor reser den sig i höjden. Djupa klyftor och öfverhängande block göra uppstigandet besvärligt för vandraren. Med tillhjälp af händer och fötter sträfvar han dock uppåt, och engång uppe ångrar han icke färden. Hela fasta Åland från Bomarsund i söder till Getabärgen i norr ligger nu för blicken. Vid klart väder skall man till och med kunna se Kumlinge, som ligger öfver 6 mil härifrån på andra sidan Delet. Åt motsatt håll hafva vi Bottniska viken med dess många segel vid synranden.

Äfven från Getabärgen har man åt norr en storslagen utsikt öfver förklyftade, nakna bärgpartier med hafvet i bakgrunden. Mera leende vyer erbjuda de östra delarna, därifrån många vackra utsikter och natursköna ställen kunna uppräknas: Sonnröda hemman, Nötviken, Färjsundet, Kyrksun-

den, Slottssundet, Prästö, Lumparsund m. fl. ställen. Söderut vid Lemströms kanal, vid Jomala prästgård, vid Mariehamn finnas likaså många ställen värda att beses. På det annars ödsliga Eckerö fängslas man af det majestätiskt storartade panorama öfver hafvet, som utbreder sig för ens blikkar, då man från Storby närmar sig västkusten. Härifrån kan man också blifva i tillfälle att betrakta det intressanta skådespelet af den luftspegling, som kallas *hägring* eller *fata morgana*. Vid lugnt väder kan man plötsligt få se den aflägsna svenska kusten med dess skär och stränder visa sig öfver horisonten, hvarefter den vackra luftbilden åter upplöser sig och försvinner.

Den åländska fastlandsnaturen utmärker sig för en lika rik som fängslande skönhet. Hafvets närhet, det rikligt sönderflikade landet, de omväxlande höjdförhållandena, de saftiga ängarna, omgifna af lummiga skogar och leende stränder, allt detta framkallar de lockande naturscenerier, dem främlingen med en sådan förtjusning omtalar från Åland.

Begifva vi oss till den yttre skärgården är naturen mången gång ödslig, i det de mjukt afrundade och slätslipade klipporna för det mesta äro kala, bevuxna endast med låga buskar och gräs. På Kumlinge, på Brändö och framförallt på det egenomliga Kökar, denna bärgsö långt ute i hafvet, liknande en plötsligen och i fullt uppror förstennad hafsytta, äro vi i tillfälle att beundra det omät-

Vy från Hamnö i Kökar.

liga, blånande hafvet och den storslagna skärgårdsnaturen.

Bärggrund och jordarter. Nästan hela den åländska bärggrunden bildas af en röd, grofkornig granitart. Redan Linné kallade densamma „åländsk sten“, och nutidens vetenskapsmän hafva gifvit de olika arterna namn sådana som Ålandsgranit, Ålandsrapakivi, Ålandsgranofyr och Hagagranit. Den förstnämnda är en finkornig brun eller ljusröd, ofta nästan tegelröd granit, som förekommer ymnigast i Saltvikstrakten, där för att anföra ett exempel Orrdalsklint består af denna bärgart. *Hagagraniten* är mera grofkornig, af röd färg och har ett egenomligt grynigt utseende. Den förekommer såsom redan namnet anger företrädesvis i trakten af Hagakungsgård. *Ålandsrapakivin* skiljer sig från den sydfinska bärgarten af samma namn genom ett enformigt rödaktigt utseende och genom att den ej som den senare förvittrar (frätsten).

I Föglö anträffas äldre bärgarter, grå och röd granit, samt *gneisgranit*, och i Kumlinge intar *glimmergneisen* en framstående plats. *Kalksten* finnes flerstädes på Åland, men är ej af brytbar beskaffenhet utom vid Jurmo by i Brändö, där den bearbetats för långa tider sedan. Några anmärkningsvärda malmfyndigheter äro ej anträffade.

De åländska bärgarterna ega en stor benägenhet att förklyfta sig, hvilket gör att de med lätthet kunna löskilas i stora block och användas som byggnadsmaterial.

Engång var Åland liksom hela vårt land öfvertäckt af ofantliga ismassor, som sakta skredo fram från de högre bergen och småningom smälte till vatten. Denna is medförde en mängd större och mindre stenar, af hvilka somliga malades till sand eller lera, andra grusades eller endast afnöttes. Spåren af denna istid äro mycket tydliga på Åland. Klipphällarna och skären ute vid hafsbandet äro afrundade och liksom polerade af den framskridande isen. Ofta äro de mer eller mindre tätt repade af små stenar, som framskufvats under och med isen. Dylika *refflor*, hvilka naturligtvis utpeka isens rörelseriktning på stället, äro allmänna på Åland. De gå i allmänhet från N.—S. Bärghällarna slutta åt norr hvarifrån isen gått, *stötsidorna*, hvaremot de åt söder vättande sluttningsarna, hvilka under tiden för isens rörelse utgjorde *läsidorna*, äro brantare och mindre rundade.

Märken efter istiden äro vidare de här icke sällsynta *jättegrytorna*. De äro i allmänhet små och genom förvittring skrofliga på väggarna. „Kittelgropen“ på Bärkö af 1 m. djup och 1,2 m. genomskärning är en bland de största.

I detta sammanhang må äfven omnämnas de genom förklyftning bildade talrika *grottorna*. Störst bland dessa är grottan i det s. k. Rövvarbärgets å Båxö i Saltviks norra skärgård. Grottan är 12 m. djup i sin inre del, 5 m. bred och 10 m. i mynningen. Mellan Långbärgsöda och Bertby byar finnes en 7 m. lång och 3 m. hög grotta, af befolkningen kal-

lad „Kloddstugan“. Ännu en tredje större grotta „Djupvikskyrkan“ kan omnämnas. Belägen strax söder om Djupviken i Väster-Geta by är den 2 m. hög, 6,5 m. lång och 4 m. bred. Djupvikskyrkan har fått sitt namn däraf, att tvänne stenhällar inne i grottan något påminna om altare och predikstol. Med denna grotta är en sägen förbunden. Under stora ofredens tid hade några af Ålands invånare tagit sin tillflykt till Djupvikskyrkan för att undgå fiendens förföljelser. Men fienden använde spårhundar, och sålunda var äfven denna undan-gömda fristad nära att blifva upptäkt. En dag står en af dessa spårhundar vid ingången till grottan färdig att gifva tillkänna, hvar flyktingarna uppehöllo sig. Då kastar en modig kvinna hastigt sin halsduk öfver hundens hufvud, tilldrager duken och stryper sålunda hunden, förrän den genom sitt skall kunde för fienden förråda flyktingarnas gömställe. — „Trollstugorna“ på Hullbärga i Brändö äro också förtjänta att anföras. I den ena löper längs väggen en afsats, fordom begagnad som bänk af de sjötroll, hvilka enligt traditionen här haft sitt tillhåll.

De lägre belägna ställena mellan bergen äro utfyllda med lösare bildningar. Den älsta af dessa, *krosstensgruset* (bottenmoränen) har en stor utbredning. Såväl dældernas botten som bärgens sluttningar och klyftor äro betäckta däraf. Materialet till jordarten är hämtadt från omnäjdens bärg. *Rullstensgruset* förekommer sparsamt och bildar endast få

mindre *åsar*. Jordmånen består för öfrigt af kalkhaltig sandmylla, i några trakter blandad med lera. Den för växtligheten gynnande och för jordbruket så nyttiga snäckmyllan förekommer mångenstädes. Det mäktigaste lagret finnes i Saltvik vid Nötvikens sydvästra strand och kallas af allmogen Guldgruppen. Minst fruktbar är jorden i Lemland, där märelemn är sällsyntare och leran flerstädes betäckes af djupare sandlager.

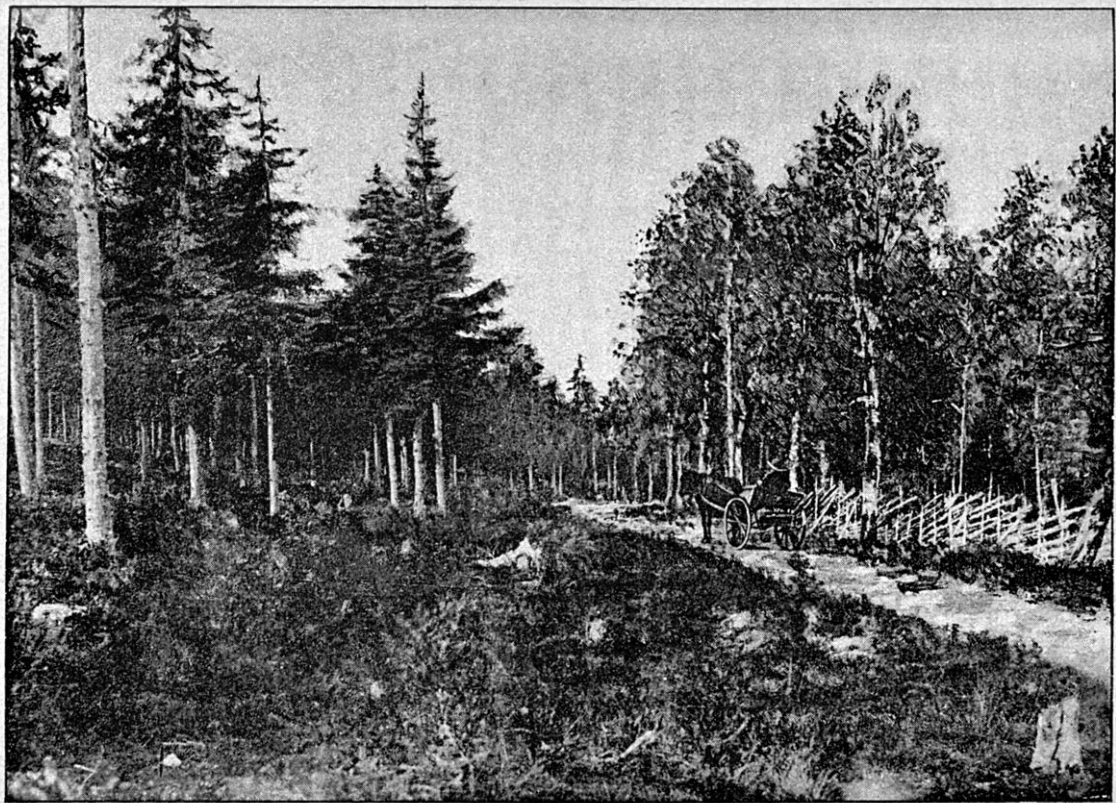
En egendomlighet för Ålands natur äro de s. k. »stenåkrarna». Dessa stensamlingar, vanligen belägna i någon sänka på bärgens högsta punkter, betäcka ofta en betydlig areal och äro i fullkomlig afsaknad af växtlighet, hvarigenom de förete en sällsamt ödlig anblick. De äro bildade af runda stenar, växlande mellan en knytnäfves och ett hufvuds storlek, ofta hopade i vågformiga kammar och uppkomna genom vågsvallets invärkan. De utgöra ett tydligt bevis på att Åland fordom varit en hafsbotten. Ännu i dag som är bildas dylika strandterrasser flerstädes i skärgården såsom t. ex. på Lågskärs fyrland. Kusten höjer sig småningom, och många sund och vikar hafva under tidernas lopp blifvit igengrundade. Flere skeppsvrak och andra lämningar, funna inne i landet, långt från den nuvarande kusten, bevisa detta förhållande.

Klimat. En naturlig följd af att Åland på alla sidor är omflutet af vatten är, att dess klimat i hög grad rönt inflytande af hafvets närhet. Långt in i december hålla sig höstarna vackra,

och vintrarna äro i allmänhet milda, så att isbryggan lägger sig endast öfver de smalare sunden och de mindre fjärdarna. Under stränga vintrar tillfrysar dock äfven Ålands haf så starkt, att man med häst kan färdas öfver till svenska kusten. *Medeltemperaturen* för Åland är högre än för någon annan ort i Finland. I Mariehamn är den $+ 5,06^{\circ}$ C. (i Hangö, som äfven ligger öppet för Östersjöns vindar $+ 4,94^{\circ}$ och i Helsingfors $+ 4,11^{\circ}$). Skillnaden mellan temperaturen under årets kallaste och varmaste månad, februari och augusti, är $11,17^{\circ}$. Islossningen inträder tidigt. Hammarlands kyrkträsk t. ex. afkastar vanligen sitt istäcke den 24 april, för att den 23 november åter isläggas. Växtligheten behöfver längre tid för sin utveckling än i det öfriga Finland. Som ett exempel kan omnämnas att kornet i Jomala behöfver 116 dygn från såningen för att mogna, då däremot redan i kusttrakterna vid Åbo därtill åtgår endast 98 dygn och inne i landet omkring 90 dygn. — Under den normalt frostfria delen af året, juni—augusti, hemsokes Åland endast sällan af nattfroster. De rådande vindarna äro de sydvästliga. Af 1000 vindar blåsa i medeltal 273 från SV., 131 från S., 189 från NV. och 143 från N. De senare herska företrädesvis om vårarna, hvilka för öfrigt äro kalla och torra. Nederbörden är under skilda år mycket olika. Medelnederbörden har utgjort 529 millimeter. I medeltal faller regn eller snö under 160 dagar om året. Häraf kunna vi sluta oss till

att mängden af vatten, som under en sådan dag nedfaller, icke är synnerligen stor, endast 3,3 mm. Åskvädersdagarna äro få, 4 eller 5 om året. Åland är således icke ofta hemsökt af oväder.

Växtlighet. Den bördiga, märgelblandade jorden och det milda fuktiga klimatet hafva danat en växtlighet, yppigare än annorstädes i Finland. Den som första gången besöker Åland blir slagen af häpnad och beundran öfver all den färgprakt och mångfald af växter, som vårt fattiga land dock förmår framalstra. Huru prunka icke Orchideernas lysande blomspiror och storknäbbarnas stora, purpuröda blommor, där de betäcka ängssluttningarna! Getväpling och fågelört omväxla med blåklockor och olika slag af klöfver. De fuktiga ängarna äro öfversållade med blåvifvor, och i diken trängas vattenmynta och Veronica-arter. Lummiga lundar af ek, hassel, hägg, getäppel, hagtorn och olvonbuskar äro rika på frodiga örter, sådana som tandört, sårläka och ramslök. Flere andra anmärkningsvärda löfträn såsom oxelrönn, ask, lönn och alm anträffas. Stundom uppträda de så blandade med hvarandra, att alla nyssuppräknade arter förekomma på samma holme. Så är fallet på den för sin rikedom på ädla trädslag berömda Ramsholmen, N. om Möckelö. Skogar af större utsträckning bilda tall, gran och björk. I forna tider skall Åland enligt sägnen varit beklädt med väldiga skogar, men dessa äro numera uthuggna, så att gröfre virke knappast någonstades torde finnas. I Sunds socken

Skogsinteriör från Ytternäs.

och i sydvästra delarna af Åland anträffas likväl ännu värdefullare stockskog. I Vårdö, Kumlinge och Brändö är skogstillgången klen, och Kökar saknar alldeles skog.

Flerstädes på Åland anträffas den vackra idegranen, icke känd från det öfriga Finland. Många andra växter, som saknas på fastlandet, förekomma här. Åland har också bland alla Finlands landskap den rikaste floran. Öfver 700 arter kärlväxter äro funna. Inom hela Finlands naturhistoriska område äro anträffade omkring 1,100 arter, en obetydlig del af de 120,000 kärlväxter, som för närvarande äro kända på jorden.

Rågen är det mest odlade sädesslaget. I mindre grad odlas hafre och korn, minst hvete. Potäterna äro här liksom i det öfriga Finland en viktig näringsväxt. Med afsikt att på Åland inrätta en sockerfabrik har man i senaste tid på försök begynt odla sockerbeter.

Bland algerna spelar blåstången (höjtern) någon roll. Uppkastad af vågen på hafsstränderna tillvaratages den och lämnar ett godt gödningsämne isynnerhet för potäterna. Väggmossan begagnas till drifning af trähusens väggar. De ymnigt förekommande matnyttiga svamparna användas till människoföda på långt när ej i den utsträckning de skulle förtjäna. Önskvärdt vore att den stigande bildningen skulle kullkasta de fördomar okunnigheten rest mot ett allmännare användande af dessa smakliga och näringsrika växter.

Djurvärld. Lika rik som Ålands växtvärld är i förhållande till det öfriga Finlands, lika rik är äfven dess djurvärld. Många arter i synnerhet bland de lägre djuren, som ej förekomma på fastlandet, anträffas här. Brokiga fjärilar fladdra från blomma till blomma, glänsande skalbaggar ila fram öfver vägarna, flitiga bin och humlor surra omkring, sökande honing, och den arbetsamma myran arbetar med ihärdighet på sina konstrika boningar, „mörhöpar“, som ålänningen kallar dem. Igelkotten, icke sällsynt på Åland, är en svår fiende till de nämnda insekterna. Af andra däggdjur äro sälar och uttrar att omnämnas. Björnen förekommer ej, och vargarnas uppträdande tillhörde redan sagan, tills för några år sedan s. k. svarta vargar uppenbarade sig, hvilka anses vara bastarder af varg och hund. De torde dock redan vara utrotade. Under stränga vintrar händer det ännu stundom att Åland erhåller besök af vargar, hvilka komma öfver isen från fasta landet. Bestarna blifva dock icke långvariga gäster, ty jägarena hafva förklarat dem en ständig kamp på lif och död. Harstammen förminskas årligen såväl genom räfvars och roffåglars som genom människans förföljelse.

Från skogsdungarna höras talltrastens melodiska slag, och lärkans glada drillar ljuda högt uppe i skyn. Bofinken, grönsiskan och flere andra sångare uppfylla om vårmorgnarna hela naturen med sitt kvitter. Gråsparfvar, talgoxar, kråkor och skator gästa i närheten af människoboningar. På hafs-

stranden springa vipor och andra vadare, den röd och hvita strandskatan låter höra sitt gälla alarmrop, då någon fiende nalkas, och sädesärlan, isspjärnan som den kallas, vippar behändigt på stjärten. Stora skaror ejdrar (gudungar och ådor), prackor, svärter, knipor o. a. sjöfåglar häcka i bärgsskrefvorna. I hafsbandet möta oss grislor och tordmullar, dessa „flygande cigarrer“, hvilkas dumhet och orädda uppträdande förvåna oss. Fisktärnor, måsar och trutar upphäfva sina öronhöfvande skrän vid fisklägena, där de tillgodogöra sig de rester af strömming och annan fisk, som människan fångat.

Bland saltvattenfiskar förekommer torsken i anmärkningsvärdare grad. Abborren är jämförelsevis sällsynt i Åländska skärgården och mest känd från Godby träsk. Som en sällsynthet må omnämnas att man omkring år 1875 fann en död hāmär (ett slags haj) invid Kökar. Det är den enda gång som veterligen en haj förvillat sig till vår södra kust.

De vanligaste husdjuren äro nötboskap, hästar, får, getter, svin, hundar, katter och höns. Kon är liten och klenväxt i jämförelse med den utländska stora och kraftiga raskon, men större än den finska inlandskon. Trots den knappa utfodringen under de långa vintermånaderna producera hon likväl mera mjölk än den sistnämnda. Den åländska hästen är mycket välskött, stark och ut hållig. På Kökar förekommer en skild typ, en liten, raggig häst, hvars lätthet gör den användbar

vid resor öfver de svaga isarna vår och höst. Fåren och getterna föras till sommaren ofta ut på de små afsides liggande holmarna, där de få lifnära sig af de få grässtrån, som uppspira mellan stenarna, och af små busktelningar.

Invånarena.

Antal och utbredning. Ålands befolkning utgjordes den 31 december 1890 af 22,500 personer. I medeltal bo på hvarje □ kilometer 17 personer. De skilda trakternas olika befolkningstäthet framgår af följande tabell. Också folkmängdens ökning under decenniet 1880—89 har upptagits såsom betydande folkmängdsförändringarna.

	Antal invånare.	Inv. på □ km.	Ökning af folkm. i procent.
Eckerö	1185	10,1	7,1
Hammarland	1837	18,9	11,2
Jomala	2736	20,1	13,3
Finnström	2115	19,4	—0,6
Geta	1020	12,9	4,4
Saltvik	2194	16,9	8,0
Sund	1184	16,3	6,0
Vårdö	1118	13,5	6,9
Lumparland	596	18,6	4,7
Lemland	1994	20,0	11,6
Föglö	1713	14,3	5,2
Kökar	695	12,2	12,2
Sottunga	398	15,9	15,4
Kumlinge	929	11,8	10,0
Brändö	1174	15,1	2,3

Häraf framgår att Åland är jämförelsevis tätt bebygdt. Sällan färdas man några kilometer utan att träffa på bebodda ställen. Glesast befolkade äro sydöstra Jomala, södra Hammarland och Eckerö. Tätast åter trakterna kring Jomala kyrka, Sund och södra Saltvik. — Af ofvanstående tabell synes att folkmängden i Finnström under de senaste 10 åren undergått en minskning af $\frac{6}{100}$ %. Sjöfartens sjunkande betydelse, en i utlandet förvärfvad större benägenhet för lyx och ett större frihetsbegär hafva vållat att man funnit hemtorfvan för trång och utkomsten i hemlandet för knapp och utbytt dem mot det ovissa lockande lifvet i fjärran västern. Den däraf följande bristen på arbetsfolk har till en del ersatts genom tillströmning af en finska talande arbetsklass, som sedan slagit sig ned och blifvit bofast. Denna försvenskas dock småningom, hvarför de finska talande invånarena utgöra endast en bråkdel af den svenska befolkningen. 1890 funnos på Åland 238 finska talande personer. Endast några få ryssar finnas.

Härkomst. Man har velat påstå att Ålands älsta inbyggare antagligen varit lappar och sedan finnar. Namn sådana som Lappvesi, Lappböle och Lapposkulle häntyda härpå. Finnström, Finnbo, Finnö o. a. med Finn sammansatta ord bevisa däremot icke att finnar skulle bott på Åland, ty Finn är ett personnamn af fornnordiskt ursprung. Huru med dessa antaganden förhåller sig är svårt att säga. Att Ålands nuvarande befolkning härstammar från

Sverige vet man dock med säkerhet. Redan långt före kristendomens införande innehades Åland af svenskar, hvilka här liksom i Sverige bildade en bofast jordbrukande befolkning. Af vissa likheter i språk, seder och bruk, lynne och utseende antar man att ålänningarna skulle vara släkt med befolkningen i landskapet Roslagen.

Skaplynne. Åland besökes årligen af en mängd främlingar. Landets rika flora och fauna locka hopar af unga naturforskare, hvilka underkasta dess åkrar och ängar, dess öar och skär en sorgfällig granskning och framleta nya skatter för vetenskapen. Landets vackra vyer och natursköna utsikter inbjuda talrika inhemska och utländska artister med sina solskärmar och ritportföljer att här för en tid nedslå sina bopålar. Dess många fornlämningar, Kastelholms ståtliga ruiner och Bomarsunds ännu icke alldeles glömda krigsminnen äro föremål för turisternas uppmärksamhet. Och det friska, sunda klimatet har återskänkt mången sjukling hälsa och krafter. Ålänningen är van att se resande. Han är smickrad öfver att hans hembygd kan erbjuda något, som är egnadt att väcka intresse äfven hos främlingar. Han bemöter dem gästfritt och förekommande. Utan att knota låter han dem trampa ned sina ängar. Men under all denna vänlighet döljer sig dock en viss benägenhet att kunna draga ekonomiska fördelar af främlingens vistelse. Denna mycket klandrade egenskap hos ålänningarna kan dock ej betecknas som ett verkligt pre-

jeri. Ty ålänningen är själf van att betala bra för sig under sina resor i främmande land, och han vill löna lika med lika och försöker därför rikta sig på tillfälliga resandes bekostnad. Har man däremot genom vänlighet och medförd traktering trädt i ett visst gästvänskapförhållande till honom, äro hans anspråk små och obetydliga.

Hyfsad och städad till sitt yttre, har ålänningen ett gladt och öppet lynne. Han har en snabb uppfattning och en stor förmåga att gifva svar på tal, hvarvid han ofta visar fallenhet för användande af ordstäf och säregna ordvändningar.

Bland allmänna ordstäf anteckna vi följande:

Besvär dig ej om grynet, du blir så mjölig om trynet.

Bara jag hör tonerna, vet jag allt hvar kyrkan står.

Ingen ordning, sa' katten, blef utkörd på julafton.

Det var också ett öde, sa' modern, när dottern fick korgen.

Det knallar och går, sa' Rospiggen, när han satt på grund.

Det ryser i mej, sa' Pelle i Djurvik, när han såg gamla bruden.

I det stora hela, sa' Lax Eva.

Ståten ska' föras, fast skorna ska' bindas med bast.

Det går „scherimant“, sa' tuppen, när han åkte i schäsen.

Det gör mig lika, sa' Bärögö Fika, om jag gifter mig eller ej.

Det var „daldrin“, sa' Södergården, när sonen hans dog.

Si det var konfekten, sa mor om strömmingen.

Allmogen, som på Åland, liksom annorstädes förknippat mången i sig själf enkel naturföreteelse med föreställningen om något öfvernaturligt, har ännu ej kunnat frigöra sig från alla vidskepliga åskådningssätt om „drakaäildar“, hafsjungfrur och „råd“. Trollkonster användas ännu för att skydda boskapen, fiskredskapen och själfva människorna för onda andars inflytande. Man spikar upp en uggla eller hänger en bila öfver stallsdörren till skyddsmedel mot ett hemligt ondt. „Maran“ plågar ofta både människor och djur. För att skydda djuren binder man på deras rygg en linhäckla, fullsatt med hvassa spikar, på det „maran“ må såra sig. Man tror att när en elak människa bär afund i sitt hjärta eller tänker och talar illa om en annans kreatur, blir detta sjukt och vantrifves. Många äro äfven de „tydor“ dem allmogen tillmäter stor betydelse, såsom att „fåren vänta vädret från den strand dit de gå till natten“; „när tärnan sätter sig på vattnet, blir det storm“; „om måsen skriker under regn och oväder, klarnar det fort upp“ o. s. v. En annan „tyda“, till hvilken fiskaren sätter mycken lit och hvilken han äfven i regeln rättar sig efter, är följande: Om „rödbenta snäppan“ (tjyllaren) skriker tidigt på morgonen, inträffar storm på da-

gen, men när den hörs på kvällen blir natten vacker.

Ålänningarnas språk är ursprungligen öfverensstämmande med allmogespråket i de östliga svenska landskapen, från hvilka Åland sannolikt fått sin befolkning. Dock är den nuvarande åländskan obestriddligen att räkna till de finländska isynnerhet de västfinska och österbottniska dialekterna. Den åländska accenten klingar i fortlöpande tal icke „finsk“, då däremot de enskilda fristående orden alltid uttalas med finsk accent. Under inflytande af de bildades språk hålla de gamla diftongerna i åländskan på att försvinna. Detta gäller isynnerhet fasta Åland och Föglö, där de redan för lång tid tillbaka öfvergått till enkla vokaler. Däremot har folkspråket på öarna ännu till en del kvar sin ursprunglighet. Speciellt har Kökarsdialekten bibehållit sig ren och oblandad in i senaste tider. Detta språk, nästan ofattligt för en oinvigd, kvarlefver på de gamlas läppar, men förkastas numera af det uppväxande släktet, som använder ett med riksspråket mera öfverensstämmande språk. Eckerödialekten bortlämnar bokstafven h, där den borde höras, och utsätter den ofta framför vokal, där den alls icke bör komma i fråga. Allmänt känt för samma förhållande är Roslagsmålet i Sverge. Måhända är denna likhet en orsak till antagandet att Eckeröboarne skulle härstamma från Roslagen.

Anmärkningsvärd är ålänningens benägenhet att använda både utländska och inhemska ord och

uttryck, som han ej förstår. Han är „våldsamt“ hungrig, han har en „förträfflig“ värk i foten, han blir „severen“ (suverän-stolt), när han kommit sig upp o. s. v. Att spela piano „barbariskt“ är ett stort loford och att bli „antererad“ (till sig) är mycket vanligt. Flere speciellt åländska uttryck kunna anföras såsom vilig, välkare, välkast, som utmärker duglighet och gemen, som betyder artig eller höflig. Vilig gemen kommer sålunda att betyda mycket nedlåtande. Pinvilig är ett kraftuttryck, som ofta användes. Ordet *liksom* har ej sin vanliga betydelse, ty om man t. ex. säger att „den och den är liksom rikast i byn“, så menar man därmed att personen i fråga värkligen är den rikaste i byn. Den på senare tider tilltagande bildningen, förmedlad af handel, sjöfart och framför allt skolor har småningom afslipat många egendomligheter i språket, hvilket alltmer närmar sig de bildade klassernas.

I de skilda socknarna på Åland har befolkningen sina af traditionen fastställda benämningar. Vårdö-bon kallar sig alltid „Sundskärskarl“. Man talar vidare om „Eckröboar“, „Hamlänningar“, „Jomaliter“ (detta i en något föraktlig betydelse) eller „Jomalkarlar“ och „Jomalkarlskvinnor“, „Finnströmmare“, „Getkarlar“ och „Getkarlskvinnfolk“, ja det kan till och med hända att man helt enkelt kallar pastorn i Geta till „Getkarlsprästen.“

Ålänningens lifliga, för yttre intryck mottagliga sinne och hans utåt vända tankar gifva honom

ej tillfälle att kläda sina känslor i ord. Därför äger Åland ej håller någon egentlig folkdiktning. Sällan får man från ungdomens läppar höra sång, med undantag af de gamla kära ringdansvisorna. Den unga flickan gömmer dock ej sällan i sin „dragkista“ en visbok, fullskrifven med dikter af alla slag. Bland dessa finner vissamlaren stundom en och annan dikt af inhemskt det är åländskt ursprung. Som prof på dylika alster af den åländska folkfantasin meddelas följande

Skepparvisa.

Du, som på stolter bölja världshafvet plöjer an,
vill jag med pennan följa, tills jag dig finna kan.
Fri från landtmansbandet, du seglar gladt din kos,
då jag står kvar på landet liksom en „skogsmatros.“

Dock, nöjd med den affären att vistas blott på land.
undgår jag då besvären, som fås på sjön ibland.
Men den som så är hågad må segla världen kring:
Och den som intet vågar, han vinner ingenting.

Jag önskar dig god lycka till ålderns kulna höst:
Och att du ömt må trycka en ängel till ditt bröst,
en huld och trogen maka, men hon bör vara så:
Att hon ej ser tillbaka och söker älska två.

Fortfar du blott att segla, tills du bland affärsmän
kan hela skepparreglen, den höga lärdomen,
Och bor uti kajutan själfhershare ombord.
Märk, kaptens lof förutan, knappt talas fått ett ord.

I stora subbskinnpälsar och dyrbar hatt och staf
Man dem som herrar hälsar och måst' ta mössan af,
och när kommando föres af sådan en därhos,
är det som hjärtat röres på mången svag matros.

Med skäl kan man ju säga, att herrelif det är —
dock måst man öfverväga för vägen dess besvär —
man ligger ju i akter helt makligt som en gast;
Så mest på våra trakter, dock icke öfverallt.

Jag slutar nu att skrifva: min teckning är ej lång.
Vill därför dig gifva nu hälsningar så mång!
Du väl i minnet blifver i hemmet hvarje stund.
Högaktningsfullt så skrifver: „dräng Erik“ Vesterlund.

Författaren, som fått in både sitt namn och sin titel i dikten, — ett på vers skrivet bref till en sjöman — har kvickt och träffande jämfört nutidens „skepparkaptener“, hvilka utan någon högre kunskap och skicklighet vilja spela herrar i land, med de ansedda skepparena i den gamla tiden, då ingen „lärd“ examen ännu fordrades.

En egendomlighet för ålänningen liksom för andra öbebyggare är hans själfständighetskänsla. Han är hemma hvarken från Finland eller Sverge utan från Åland. Men ute på hafvet, ålänningens rätta hem, erkänner han sig gärna som barn af det gemensamma finska fosterlandet, och om ute i främmande land fråga väckes angående hans nationalitet, svarar hvarje åländsk sjöman att han är hemma „från Finland.“

— — — — —
„Mot hemmets strand
Dit sträckes min famn,
Där, där är min hamn,
Och djupt i mitt hjärta står Finlands namn.“

Trots gemensamhet i språk och seder, trots de gemensamma handelsintressena hyser ålänningen inga sympatier för svensken. Å andra sidan förlöjligar ålänningen ofta finnens otympliga sätt, dennes uttal af svenska språket och de lagöfverträdelser såsom mord och stöld, slagsmål och dryckenskap, hvilka ej äro några sällsyntheter i Finland, väcka ålänningens vrede och missaktning. Att följa lagens bud är en dygd, hvaröfver ålänningen är stolt, och en utpräglad gudsfruktan är ett annat egendomligt drag hos honom.

Det sagda gäller hufvudsakligen invånarena på fasta Åland och de närmaste öarna. Längre ute i skärgården träffar man på ett folk af en något annan typ. Blickens skärpa, de markerade dragen i det väderbitna ansiktet och de snabba rörelserna utvisa att ytterskärsbon dagligen skådat faran i ögonen. Ytterskärsboarna äro vid första bekantskapen sträfvä och inbundna, men när man lärt närmare känna dem, visa de sig öppenhjärtiga och ärliga. Förnöjsamhet och kärlek till fädernebygden äro utpräglade egenskaper hos dem. Också kvinnan som deltagar vid fisket i allt lika väl

som mannen, bär lika solbrynta drag som denne, hvarjämte hon väl förlorat något af sin kvinlighet, en förlust, som dock ersättes af hennes frimodiga och genomärliga uppträdande för öfrigt.

Bildning. Läs-kunnigheten har sedan gammalt varit allmänt spridd bland Finlands folk. I äldre tider var den första undervisningen lämnad åt hemmen, men från och med 1858 begynte man egna större omsorg däråt. Genom Kejserliga förordningen af 1866 är folkskoleundervisningen närmare bestämd. Inrättandet af folkskolor på Åland mötte i början svårigheter, men ju mer man där lärt sig inse nyttan och behovet af sådana, desto större anslutning vinna de bland befolkningen. Nu erhålla barnen sin förberedande undervisning i ambulatoriska skolor och uti vid sidan af folkskolorna värksamma småbarnsskolor. Af de förra finnas flere i hvarje kommun. Högre folkskolor finnas till ett antal af 19. Under läseåret 1893—1894 funnos i Eckerö 1, Hammarland 2, Geta 1, Finnström 3, Jomala 2, Saltvik 2, Sund 2, Lemland 1, Vårdö 1, Lumparland 1, Föglö 1, Brändö 1, Kumlinge 1 och Kökar 1 högre folkskola. För den högre undervisningen finnes i Mariehamn en tvåklassig elementarskola, hvilken numera blifvit utvidgad med flere privata fortsättningsklasser. Genom kejserligt bref af den 21 januari 1887 meddelas tillstånd att i elementarskolan i Mariehamn intaga jämväl flickor. Af fackskolor finnes en talrikt besökt navigationskola i Mariehamn, som inrättades på grund af

kejs. kung. af den 6 nov. 1867 och en lägre jordbruksskola på Haga kungsgård i Saltvik.

Folkskolan och elementarskolan stå sedan 1869 under uppsikt af Skolöfverstyrelsen i Helsingfors, hvaremot de ambulatoriska skolorna fortfarande stå under prästerskapets ledning. Den närmaste uppsikten öfver folkskolorna på landet handhafves af skoldirektioner och en distriktsinspektör med säte i Åbo. För stadens folkskola finnes särskild inspektör i Mariehamn.

Folkbildningen har dock ej ännu slagit djupa rötter, och för det tryckta ordet har befolkningen ej något särdeles intresse. Landtdagens förhandlingar, den högre undervisningen vid universitetet äro likasom nykterhetsrörelsen och andra sträfvan- den för folkets framåtskridande ännu ganska främmande för ålänningen. Det är att hoppas att den folkhögskola, hvilken hösten 1895 genom enskilda personers frikostighet kommer att öppnas på Åland, måtte kunna bringa i dagen de slumrande anlagen hos Ålands fria, intelligenta befolkning och göra den intresserad för arbetet i det gemensamma fosterlandets tjänst.

I noggrann kännedom af sitt lands historia står ålänningen högt, och han är mycket intresserad af hvarje forskning i denna riktning. Likaså berättar han med nöje för hugade åhörare om de krigiska minnen, som äro förenade med hans ö.

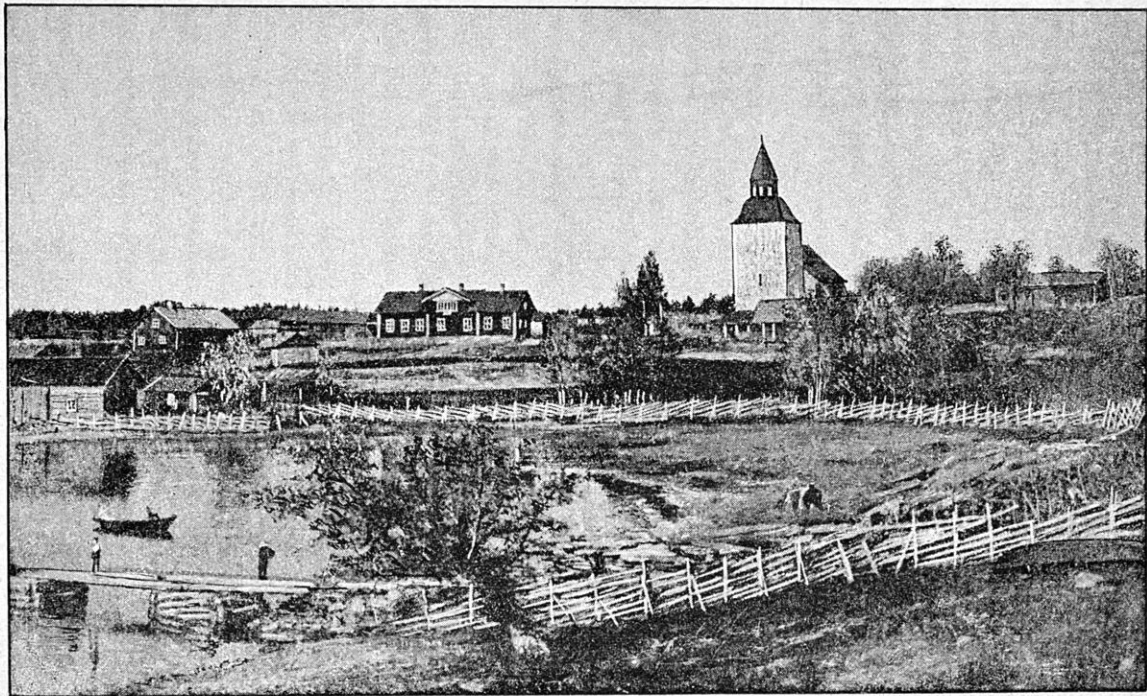
För att blifva dimitterad till nattvarden, för att ingå äktenskap och för att komma i åtnjutande

af medborgerliga rättigheter fordras kännedom af kristendomens förnämsta trosartiklar. Denna religiösa undervisning meddelas af prästerna i skriftskolan. Vid läsförhören granskas församlingsmedlemmarnas kännedom af religionen. Invånarna bekänna sig till den evangelisk-lutherska kyrkan. Genom kringresande svenska kolportörer hafva andliga rörelser gripit omkring sig på Åland. Isynnerhet har baptismen funnit en tacksam jordmån. Äfven icke så få „hihhuliter“ finnas.

Bostäder och Lefnadssätt. Äländska allmogens lefnadssätt skiljer sig i många afseenden från inbyggarens i det öfriga Finland. Bondgårdarna äro rymliga med höga och ljusa stugor. I bredd med den stora dagligstugan finnes ett kök, i hvilket sommartid all matlagning förrättas, på det att stugan må hållas städad. När man inträder i denna anslås man behagligt af den snygghet och ordning, som råder därinne. Till vänster möter oss den låga, städade spiseln med dess snygga steninfattning, hvilken begagnas som sittplats. Längre borta vid samma sida äro de väggfasta sängarna „tralarna“ två, till och med tre ofvanom hvarandra, med sin flyttbara stege och sina till hälften slutna förhängen af ljusa, randade bomullstyger. Innanför förhängena ser man de uppstaplade bländhvita hufvudkuddarna med sina broderier och garneringar och de prydliga täcken och ryor, vid hvilkas väfvande kvinnorna utveckla en stor färdighet. Vid väggen midt emot dörren står mellan de båda

fönstren ett i granna färger måladt skåp, innehållande familjens dyrbarheter i silfver och andra värdesaker. Ofta finnes i skåpet en infattning, innehållande klockskåpet. Däröfver hänga åtskilliga småsaker, inhämtade af husbonden från utlandet, såsom en spegel, ett skeppsur, några färglagda planscher m. m. Längs väggen midt emot spiseln löper den väggfasta, tunga bänken, framför hvars öfra ända matbordet står, vanligen täckt af en hvit bordduk. Till höger om dörren står en från golf till tak nående hylla, fullradad med fat och porsliner. Brokiga spillkummar med engelska inskriptioner och blanka tennfat, hvilka gått i arf från led till led och utgöra en sedvanlig bröllopsskänk, intaga hedersplatserna. „Fällstolen“ eller „matstolen“, en möbel, hvilken genom sitt på gångjärn svängbara ryggstöd efter behof kan användas både som bord och stol, spinnrocken med sitt egendomligt utskurna och med spegelbitar infattade rockblad och ställningen för notbindningen fullborda den snygga stugans vanliga inredning. — De öfriga rummen: „långkammaren“, „anderstugan“ och förstugukammaren äro i förmögnare bondgårdar möblerade med stoppade möbler, fönstren äro försedda med gardiner, väggarna prydda med stora speglar och afbildningar af fartyg, infattade i breda, förgyllda ramar, allt minnen från utländska sjöstäder. Liksom i stugan är golfvet beklädt med i brokiga mönster väfda mattor. I nästan hvarje gård finner man ett piano eller ett orgelharmonium, ehuru ofta

Kvarnbo i Saltvik.

ingen i gården äger förmåga att därur framlocka en ton.

I hvardera gafveln finnes ett prydligt vindsrum; det ena innehåller familjens förråd af kläder af alla slag, i det andra plägar ofta den nygifta gårdssonen bo med sin unga hustru under de första åren af äktenskapet. Denna vindskammare är ofta det förnämsta rummet i hela gården, och det är en särskild artighetsbetygelse att blifva inbjuden dit.

I de flesta gårdar äro husen rödmålade och byggda tätt vid hvarandra i öster och väster, så att stugufönstren vätta åt söder. Förstugukvistarna äro grannt målade och försedda med rika ornamenteringar. Ofta bära gårdarna i en by namn efter väderstrecken eller efter deras inbördes läge, såsom Södergård och Nedergård. Äro de många har man tagit till hjälp namn på i bygden minnesvärda personer eller händelser t. ex. Pellas, Markusas, Ollas, Andersas, Mattas, Nybondas, Skallfogdas o. s. v. I allmänhet behöfver man blott räkna väderkvarnarne i en by för att veta hur många gårdar byn innehåller.

I den yttre skärgården äro gårdarna byggda nära intill hvarandra, ibland nästan knut i knut. Hela byn är inträngd i någon dæld eller på annat lämpligt ställe mellan bärgen, hvilka lämna skydd mot de rasande stormarna. Till det yttre äro gårdarna små och oansenliga, ja rentaf torftiga; till storleken som ett torp i förmögnare delar af lan-

det. Vanligen består ett boningshus af tvänne större rum på hvardera sidan om farstun, som i de flesta gårdar löper tvärs genom huset och hvaraf en del är afskild till en mindre kammare. Stugans inre ter sig lika enkelt som dess yttre. Utom de vanliga möblen i en åländsk bondstuga ser man här „bindanstolar“ med skötar eller nät på golfvet. Under takåsen hänga värkttyg och väldiga „själbyssor“, hvilka sällan äro oladdade, och kunna uppgå ända till 20 stycken. Det egendomligaste med skäribons, isynnerhet Kökarbons boningshus är att de ofta äro hemma från andra trakter. Skogstillgången är klen, ofta ingen, hvarför man i skogrikare trakter köper hela byggnader, hvilka sedan söndertagas och transporteras med skutor till bestämelseorten, där de åter uppbyggas. Märkliga prydnader för byggnaderna i utskären äro de öfver dörröppningarna anbragta, rikt utskurna namnbräden, hvilkas prunkande bokstäfver angifva namnen på fartyg, som förolyckats mot klipporna i höstnattens mörker. Taket är ofta utvändigt försedt med stora stenar, ett försiktighetsmått påkalladt af behovet, då de häjdlösa stormarna rasa här öfver klipporna.

Midt på en öppen plats i byn står nästan alltid, åtminstone i de västligare delarne af Åland, en prydlig, högre stång, tacklad med granna band, kransar, löf och blomsterprydda nät, i form af en mast med rår och segel. Högre upp på masten svänger för vinden en flöjel, i form af ett horison-

talt kors, hvars fyra armar prydas af farkoster med hvita, svällande segel. På spetsen af stången finnes anbragt en för vinden svängande konstigt skuren sol med en tupp eller bilden af en bonde, som röker sin pipa och svänger på sina armar. Det hela är ett värk af byns ungdom, som midsommaraftonen kläder och utsirar detta gemensamma föremål för sin glädje, kring hvilket sedan dansen trådes natten igenom.

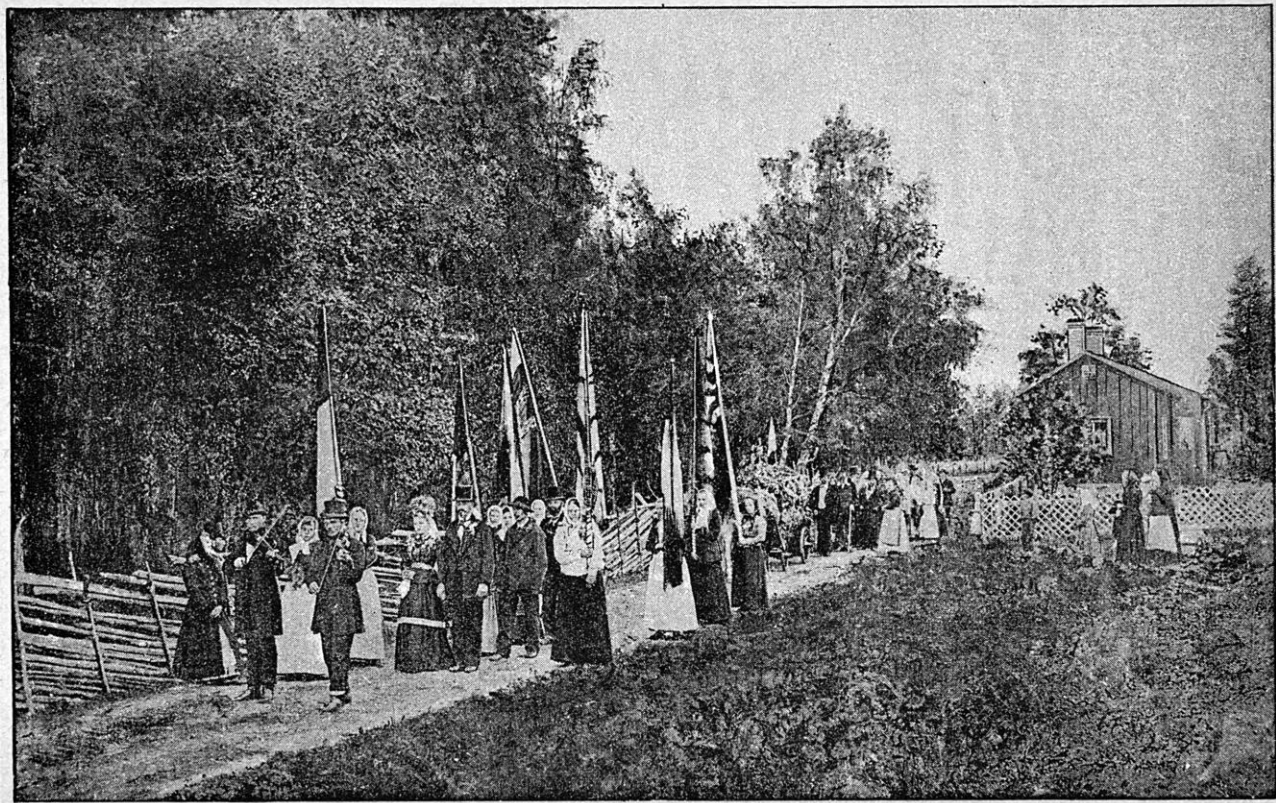
Förutom dessa midsommarstänger ser man vid ingången till många gårdar äfven ett slags äreportar, bildade antingen af tvänne raka granar, skalade nästan upp till toppen, eller tvänne höga spiror, i hvilkas toppar man bundit ett alnshögt, spädt granträd, i brist på idegranar, hvilka egentligen bort användas för detta ändamål, men hvilka småningom blifvit allt sällsyntare på Åland. Omkring två famnar från marken äro dessa stänger förenade med hvarandra medels ett tvärträ, prydt med fyra små granar. I en dylik gård har nyligen firats ett bröllopp och „majstängerna“, dessa minnen från den glada festen, få sedan kvarstå i flera år.

De bruk hvilka äro förenade med ingåendet af äktenskap äro förtjänta att omnämnas. Många af dessa hafva dock redan kommit „ur modet“, och en större enkelhet i tillrustningarna har börjat göra sig gällande. När en ålänning fattar tycke för en ung tärna, ger han ej sina känslor luft i en glöddande kärleksförklaring. Såsom varande en gemensam familjeangelägenhet öfverväges saken först

noga inom familjen. Den unge mannens fader eller moder utför talmannens åliggande och framställer i prydliga ord sakens sammanhang, och slutet blir att flickan lofvar gå och se på gossens hem, om hon ej af gammalt känner det. Faller så gården med åtföljande blifvande ägare henne i tycket, tillställes det i hennes hem trolofningskalas, till hvilket prästen stundom kallas för att bevittna öfverenskommelsen. Oftast plägar man vid detta tillfälle skänka de trolofvade smärre gåfvor. Förlofstiden är naturligtvis olika, beroende på omständigheterna. Sedan alla förberedelser med brudens utstyrsel blifvit gjorda, uttages lysning. Bröllopet, till hvars firande brudens och brudgummens föräldrar sammanskjuta lika mycket, hålles vanligen en månad därefter i de senares hem, där äfven det unga paret kommer att bo.

Dagen före bröllopet hålles i brudens hem ett kalas, hvarvid hennes väninnor med konstgjorda blommor och gröna guirlander, glitterguld och röda band utsira de med bågar öfverspända vagnar, hvilka äro bestämda att föra brudutstyrseln till bröllopgården.

För att kunna visa gårdens rikedom äfven under årets knappaste tid, utsätter man med förkärlek bröllopet till sommaren just före skörden. På torsdagsmorgonen, — man börjar hålst bröllopet på denna dag — spänner fästmannen gårdens bästa häst för sin nya lackerade bred-schäs och reser, åtföljd af sina släktingar och så många af husfol-

Åländskt bröllopståg.

ket, som kunna undvaras vid gästabudstillrustningarna, för att hemföra sin blifvande maka. Denna färd, „afhämtningen“, är det gladaste af hela festligheten. Först intagas lätta förfriskningar, och så är stunden kommen för bruden att lämna föräldrahemmet. Brudgummens häst, utsirad med brokiga band och med blommor i hufvudlaget, kråmar sig eller „hoverar“ af otålighet att få börja färd. För att få hästen att antaga en ystrare hållning än vanligt, har den tidigare genom väldiga piskslag blifvit uppskrämd, en behandling som den åländska hästen dock endast vid dylika tillfällen får vidkännas, ty vanligen behandlas den med en ovanlig ömhet. Tåget sätter sig nu i rörelse. Främst fara vanligen bruden och brudgummen, båda iförda sina bröllopsdräkter. Sedan följa spelmännen, som på sina fioler utföra dans- och marschmelodier. Denna tågordning är olika i olika socknar. Stundom öppna spelmännen tåget och brudparet följer dem. När så någon gång inträffar att brud och brudgum äro från olika socknar, sker vid socknegränsen ombyte, på det att man ej må försynda sig mot socknebruket. Efter spelmännen åka det unga parets föräldrar, syskon, anförvandter och bekanta. De granna „brudlassen“ lysa präktigt i tåget, och redan på långt håll ser man i hvilka ärenden den glada skaran är stadd. I långsam och högtidlig skridt går tåget framåt, och vid sidan däraf gå och springa bygdens unga tärnor, försedda med fanor af storrutiga sjalar och hop-

sydda dukar. Ledsvennerna afskjuta gång på gång sina medhafda bössor, hvarvid hästarna skrämde stegra sig. Öfverallt vid vägen, där man far fram, hälsas tåget af ungdomen. Granna sjalar och dukar äro uthängda i träden och svängas i luften, äreportar och löfklädda gärdesgårdar förhöja festligheten.

Ju närmare man nalkas bröllopgården, desto talrikare blir följet, desto festligare mottagandet och desto gladare stojet på vägen och glammet i det långa tåget. På några kilometers afstånd från brudgummens by möter åter en skara brudföljari-nor, hvilka sålunda emottaga den nya medlemmen i byalaget. Brudparet inträder i ett särskildt rum och dit uppbäres af brudpigorna och ledsvennerna under musikens toner brudutstyrseln. Bruden utdelar under tiden skänker åt de närmaste släktin-garna och den som haft något af skaffa med hög-tidlighetens iordningställande. Dessa gåfvor utgö-ras af mer eller mindre dyrbara klädespersedlar, från och med utländska pälsvärk ända till ett för-kläde eller ett par strumpor.

Sedan allt detta blifvit undanstökadt, förrät-tas vigseln. Vid denna förekomma ej några säregna bruk. Efter vigseln begynner den rikliga bröllops-måltiden, som serveras vid många och långa bord, af hvilka åtminstone en del vanligen äro dukade ute på gården i en skuggrik löfsal af täta björkar. Gästerna placeras efter rang och värdighet och många måste efter mycket krus med halft våld af

ledsvennerna föras upp till sina platser. Talrika äro rätterna vid ett dylikt gästabud. Svartbröd och „åländsk ost“ finnas förut på bordet. Under musikens toner inhämtas efter hvarandra: tunga och korf, potatislåda och fläsk, kålrotslåda och kött, lut-fisk, köttsoppa, söt-soppa, gröt, stek, pannkaka med lingon, tårta med saftkräm och sist sockerkaka med plommonkräm. „Källarsvennen“ eller „spis-ölsbrunte“ påfyller hela tiden flitigt dricksstoppen med ett maltstarkt dricka. Utom aptitssupen före-komma ej några spritvaror.

Sedan måltiden omsider afslutats med afsjun-gandet af en psalm ber prästen de närvarande ihågkomma brudparet med en liten „vängåfva“. Släkt och vänner framträda i tur och ordning till klockaren eller såsom fallet är i Jomala, till prästen och uppräkna sakta för honom sina gåfvor, hvar-efter denne högt upprepar hvad hvar och en gifvit. De nygifta uppstiga därpå och tacka gifvarene. I goda tider kan en dylik samling vara rätt be-tydlig, beroende naturligtvis på släktens ekonomi-ska stälning. Ända till 1000 mark i reda pennin-gar och dessutom fartygsdelar, kor, får o. s. v. Sedan ännu en insamling för socknens fattiga för-siggått, stiger man upp från bordet.

Härpå inträder ett stillestånd i festens fort-gång, tills spelmannen slutligen uppstämmer en vals och dansen tar sin början. Efter valsen följer den s. k. tvåstigaren eller „schotiskan“ (schottisch), vidare polkor o. s. v. Danserna fortgå i en viss

sjömansmässig, vaggande takt, och man växlar ej om dam sålänge fiolen ljuder. Långt in på natten fortsättes den glada festen utan att störas af några uppträden.

Andra dagen, ungmorsdagen, upprepas föregående dags måltider och dans, och först på tredje eller fjärde dagen avslutas högtidligheten, sedan de nygifta på söndagen i hela sin „stads“ bivistat gudstjänsten. Någon tid före eller efter bröllopet utsändas två personer, hvilka gå omkring i socknen gård ut och gård in med „brudsäcken“. Den ena, som bör vara en riktig pratmakare, för ordet och söker genom kvickheter roa folket. Den andra uppsamlar i den medhafda „säcken“ brudgåfvorna. Denna plägsed hör dock redan till de förgångna tiderna.

Vid läsförhör, — „skrifthåll“ —, slätteröl och fartygsräkningar visar ålänningen äfven gärna hvad huset förmår i matväg. „Barnsöl“ och „graföl“ firas endast inom familjen, dock äfven dessa stundom med stora kalas.

I hvardagslifvet är ålänningen enkel i sina måltider, ehuru han unnar sig kraftig mat. Kaffe är ett njutningsmedel, som förekommer i minsta koja, och konsumeras ofta i stor mängd.

Af egendomligare föda, som produceras på Åland, må omnämnas åländskt svartbröd och åländsk ost. Det förra tillredes på följande sätt: mjölet blandas hårdt med kräkla i degspadet, hvarefter degen väl täckt får stå öfver natten. Påföljande dag knådas

den tre gånger och vid sista knådningen isättes jäst. Såsnart jäsningen börjat, bakas brödet något tjockt och gräddas som vanligt, men därefter sättas kakorna åter i ugnen flere på hvarandra och ömsas stundom, så att icke samma kaka alltid må ligga öfverst. Det sålunda bakade brödet är mörkt och något sötaktigt till smaken. Det förtäres isynnerhet påsktiden och i allmänhet då man vill bestå en förplägning utöfver det alldagliga.

En annan påskrätt är „memma“ eller „prippa“ som den stundom kallas. Memman tillredes af malt och rågmjöl, gräddas i ugn och ätes sedan under hälgdagarna eller så länge förrådet räcker. Denna rätt, vanlig i de flesta trakter af Finland, erinrar om israeliternas plägsed att utmärka påskan genom att under sju dagar äta osyradt bröd.

Vid beredning af åländsk ost tillsättes getmjölk, hvarigenom osten blir synnerligen kraftig. Isynnerhet Föglö-boarna äro berömda för sin förträffliga ost.

Kökarallmogen lefver för det mesta af fisk, fågel- och själkött. En mängd rätter tillredas här af, hvilka alla gå under det gemensamma namnet *palt*. Sålunda ges det lefverpalt, torskpalt, själpalt (af hackadt själsäck med mjöl), roddpalt (af själblod), surpalt (af mjöl, vatten och surnadt korfspad) o. s. v. Sött tycker Kökarsbon mycket om. Vid fester öfverdragas de stående rätterna förutom fisken och sviskonsoppan, risgrynsgröten och pannkakan med ett tjockt lager sirap. Samma välvilja

kommer filbunken till del då den serveras en värderad gäst.

I fråga om klädedräkten finnes ingenting särskildt att anmärka. Skäribon använder i hvardagslag vida knäbyxor, ofta af skinn, långa grå yllestrumpor och formlösa själskinnstossor. På hufvudet en stickad röd mössa och öfver den röda ylle-skjortan en läderjacka. I allmänhet är man svag för bjäfs och granulåt. Språket bevarar ännu en och annan benämning på fordom använda klädespersedlar.

Ugndomen roar sig med danser och lekar. Bland de förra är isynnerhet „Fria vill Simon i sälle“ och bland de senare „Sista paret ut“, „Kurra gömma“, „Springa nata“ och „Leka blindbock“ omtyckta. Gärna samlar man sig i stugan, där man sysselsätter sig med pantlekar, företrädesvis „nummerleken“ och „göm, göm ringen“. Glada påhitt och kvicka infall höja munterheten, och den oskyldiga glädjens hjärtliga uppsluppenhet lifvar den enkla kretsen.

Näringar. *Jordbruket*, den förnämsta förvärfskällan för hela vårt land, har äfven gammal häfd på Åland. Men redan under Gustaf Vasas tider begynte åländska allmogen idka fraktfart, och då detta var ett lättare sätt att uppnå välstånd, lämnades jordbruket. När sämre tider för sjöfart inträdde, var man åter tvungen att vända sig till den gamla modernäringen, hvilken emellertid under tidernas lopp blifvit mycket försummad. Jordbru-

ket står mycket efter fasta landets. De af ålder odlade åkrarna brukas i tvåskifte, ängarna stå öfvervuxna med ungskog och buskar, redskapen och arbetssättet äro föråldrade. Den onaturligt höga jordskatten för lägenheterna på Åland har äfven i sin mån verkat hämmande på jordbrukets framåtskridande.

För plöjning användes oftast ännu det gamla svenska årdret med ett handtag och triangelformig bill. Med detta redskap kan jorden icke vändas utan endast „fusas“ åt sidan för hvarje fåra årdret gör. Det s. k. bukaket, som fordom användes, har alltmera kommit ur bruk till stor fromma för hästarna. Harfvar, sladdar och vältar äro allmänna redskap, och äfven vändplogar af nyaste konstruktion hafva begynt användas. Skörden värkställes med lie. Råg och hvete bindas i knippen, hvilka hopsättas till skylar. Så är också oftast fallet med korn och hafre, hvilka dock äfven stundom sättas på stör. Säden föres sedan till rian, där den torakas, hvarpå halmen urtröskas med slagor, vanligen af fyra personer. På senare tider har man äfven begynt tröska säden med „harpor“. De likna en grind, på hvilken säden lägges. Halmen bearbetas sedan med käppar tills all säd blifvit urtröskad. Tröskvärk förekomma också redan på flere ställen.

Alla sommarkörslor värkställas med parhästar och fyrhjulig vagn. Till vagnen har man tre slags öfverreden: flake, stege och skrinda, allt efter beskaffenheten af de föremål man vill framforsla.

Flaken användes för tyngre gods, säd m. m. äfvensom spillning. Stegarna för skrymmande gods och skrindan slutligen för hö, halm och otröskad säd.

Vidden af Ålands åkerjord belöper sig till vidpass 4,600 hektar. Äng och ängsmark upptar ungefär 12,700 hektar. Af den odlade arealen är omkring 58 % besädd med råg, 9 % med korn, 15 % med hafra, 1,5 % med hvete och återstoden med rotfrukter, främst potates, lin, gräs och foderväxter. Modelleringen uppskattas till 6 kornet. Sädesproduktionen förslår dock ej till häradets behof, utan importeras säd såväl från Ryssland och Sverge som från fastlandet. I Ålands socknemagasin fanns vid 1889 års slut 1,304 hl råg, hvaraf i magasinet innestod 1,299 hl.

I ändamål att söka väcka intresse för jordbruket och dess binärningar stiftades 1886 Ålands landtbruksgille. På sällskapetets initiativ hafva upprepade landtbruksutställningar föranstaltats, hvilka märkbart höjt intresset för jordbruk och boskapskötsel.

På Haga kungsgård är en lägre jordbruksskola placerad, där allmogeynglingar äro i tillfälle att inhämta grunderna för ett tidsenligt jordbruk.

De ej sällan felslående resultaten af jordens skötsel hafva anvisat befolkningen en annan och säkrare utkomstkälla i en rationellt bedrifven *boskapskötsel*. Denna har dock ej ännu på Åland tagit något nämnvärdt uppsving. Flere mäjerier, såväl privata som bolagsmäjerier hafva uppstått

under senaste tid, och exporteras från dem smör isynnerhet till Stockholm.

Fisket är en viktig förvärfskälla för ålänningen. Nästan hälften af Ålands befolkning söker sin knappa utkomst ur hafvet. Och det är ett mödosamt arbete att från solens uppgång till sena aftonen kämpa med det ofta upproriska hafvet om ett mer eller mindre magert byte. Strömmingen utgör det hufvudsakliga föremålet för fiske. Som fångstredskap användas antingen not eller skötar. Strömmingsnot har från uråldriga tider användts, men har småningom kommit ur bruk för de mera praktiska och lätt skötta skötarna. Härmed förstås ett stort och djupt nät, ofta ända till 20 famnar långt och 6 famnar djupt. De bindas af fint och starkt garn, hvilket vanligen färgas brunt, och knytes i så små maskor, att strömmingen, när den vill simma igenom skötan, fastnar och „hänger upp“ sig. Skötarna förfärdigas under vintern och tidigt på våren. Såsnart luften blifvit uppvärmd, beger man sig ut på fiske, hvilket sedan fortfar tills efter midsommar, då det upphör, för att åter vidtaga i midten af juli och fortgå till slutet af september. Kl. 4 eller 5 tiden på eftermiddagen beger man sig ut för att „lägga“ skötarna. Skötbåten manövreras af en eller två personer, och husbonden eller fiskaren själf „lägger ut“. Antingen fästes den första skötan vid en klippa eller förankras med en dragg och de öfriga fästas vid hvarandra med flöten, „skötmärken“ eller „vakare“,

emellan sig. Läggas skötarna ut i en bukt kallas de krokskötar. När skötlaget återvänder från en sådan färd sent på aftonen, hinna man knappt njuta några timmars sömn, ty andra morgonen vid soluppgången skall man åter ut till hafs för att vittja sina bragder. Hela dagen åtgår sedan till att rengöra redskapen, rensa och insalta fisken. En flitig fiskare hinna under fisketiden ej sysselsätta sig med annat arbete.

Stundom läggas skötarna också „på drift“, hvilket tillgår sålunda att man vid solnedgången seglar 2 å 3 mil utåt hafvet och lägger där sina skötar, hvilka alla fästas tillsammans efter hvarandra och sedan fastgöras vid båten med en 40 å 50 famnar lång lina. Därpå lägger man sig till hvila och så drifver man dit ström och väder föra en. Lättsofd måste fiskaren dock vara, ty en storm kunde uppstå och då gäller det att i tid bärga bragderna, förrän stormen för dem bort. Många fiskare har på detta sätt förlorat alla sina redskap, hvilka ofta kunna representera ganska stora summor, då en vanlig sköta betingar sig ett pris af omkring 75 mark. På detta sistnämnda sätt, genom „drifning“, bedrifves strömmingsfisket företrädesvis om hösten, då man fiskar ute i hafsbandet, medan vårfisket försiggår mera innomskärs.

Af mindre betydelse är fjällfisket, hvilket bedrifves med not, ryssjor, nät och olika slag af krokredskap. Torsk fångas i icke obetydlig utsträckning med krok.

Sin fångst föryttrar ålänningen i de närliggande städerna. Vårströmmingen går till Åbo och Reval, medan höstfisken säljes i Helsingfors. Förut kunde fångsten stiga till en ganska betydande summa, men numera klagar man allmänt öfver att fisken aftagit.

Vida mödosammare och mycket mindre vinstgifvande är jakten. Denna bedrifves numera hufvudsakligen i den yttre skärgården. Sottunga-, Kökar- och framför andra Klåfskärsboarna idka sjöfågeljakt. Vår och höst passera flyttfåglarna, bland hvilka isynnerhet allorna uppträda i stora, till tusental uppgående flockar. När jägaren ser att allorna anländt, tar han sina „vettar“ (uppstoppade fåglar) och beger sig till något sund, där han antar att allorna skola stryka fram. Där förankrar han sina „vettar“ ett stycke från land och bygger sig på stranden en „vettaskål“ (skjutkoja, äfven kallad vettakoja) af stenar, och i denna inväntar han allorna. Skocken närmar sig — anföraren har sett vettarna — han slår sig ned — de andra följa exemplet, och nu är ögonblicket inne för jägaren. Är han flink hinner han afskjuta flere skott, och fångsten blir ofta mycket rik. På en enda natt kan en person vara i tillfälle att nedlägga ända till 20 å 30 „par“, bytet räknas här partals. Under sådana förhållanden vore jakten mycket lönande, men vissa år infinna sig fåglarna sparsamt, och det omåttliga dödandet gör också småningom slut på fågeltillgången.

Skärgårdens egna fåglar, företrädesvis äjdern, beskattas på sina ägg och dun. Skärgårdsbon „äggar“ (borttager äggen) årligen flere gånger, dock med en viss hotsamhet och beräkning. Han vet af erfarenhet att äjdern låter plundra sitt bo två gånger å rad och likväl återvänder dit för att åter värpa sin kull. Insamlandet af äjderdun utgör en god inkomstkälla. Ett ordnadtt förfarande härvidlag äger rum åtminstone inom Lågskärs fyrbåks övärld, där dunet insamlas och rengöres af båkbesättningen och vinsten fördelas emellan den. På själfva Lågskärs-hemlandet är aflössandet af skott absolut förbjudet, och följdén är att ådorna äro tama som höns. På de andra holmarna i gruppen, där jakt är tillåten, har erfarenheten lärt äjdrarna att iakttaga större försiktighet.

Jaktstadgan och fridlysningstiden ställer man sig ej mycket till efterrättelse. Man anser det vara orimligt att förbjuda någon att „taga för sig af Guds gåfvor“ som man får höra mången skärgårdsbo yttra. Kökar kapellbor och bebyggarena på Klåfskär enstaka hemman i Föglö äro dock berättigade att idka skytte å äjder året om.

Ålands af skeppsbyggeriet och vedafvärknin-gen glesnade skogar äro för små att hysa de djupa skogarnas prydnad, den stolta tjädern. Ej håller hvisslar mera järpen i skogsloggarna. Däremot förekommer orren tämligen talrikt, tack vare befolkningens obekantskap med all snarfångst.

De harar, dem „Michel räf“ lämnat, äro föremål för jakt. Trefligt är det att se det allmogen idkar verklig stöfvarjakt i stället för det mångestådes vanliga krypskyttet och snarfångsten. Själfva den inskränkta jaktbara arealen förbjuder dock en ifrigare stöfvarjakt och mindre treflig blir den ju mellan förskrämda fårhopar och kapplöpande stutar. Återstå då holmarna. Men „holmgångar“ äro åtminstone å mindre holmar föga omtyckta af verkliga jägare, och småboskapens ytterliga skygghet å de större ställer hinder i vägen för jakt där.

Själur och uttrar, fiskarens svåraste fiender, jagas såväl i egenskap af skadedjur som för spåkets och skinnets skull. Jakten på de förra bedrifves såväl sommar som vinter, dels från båt, dels vid vakar i isen.

I forna tider förekommo på Åland talrika älgar, hägnade genom stränga lagar*) och sparade för konungens egen jakt. Konung Gustaf II Adolf t. ex. utfärdade den 2 augusti 1620 ett öppet bref, däri han förbjöd allt ofredande af älgarna på Åland. Allmogen fick ej ens skrämman dem med böss-skott, ifall de kommit in på åkrarna, utan endast „med saktmodighet drifva dem därur“ ut på allmänningen eller kronans jord. Den som skjutit en älg, blef dömd att mista lifvet, men kunde, om han af kunglig nåd förskonades från dödsstraff, blifva för-

---

*) Den nu gällande förordningen af år 1868 angående jakt på älgar fridlyser älgen året igenom och stadgar 200 marks böter för dess fällande.

vist till Ingermanland eller „Nya Sverge“ i Amerika. Blott för ett försök att nedgöra en älg, äfven om detta misslyckades, blef man dömd till gatlopp, fästningsarbete eller höga böter. För att ej komma de anryckande ryssarna till gagn, blefvo dock före utbrottet af stora ofreden på svenska regeringens befallning nästan alla älgar på Åland nedskjutna. Deras kött insaltades och deras hud gjordes till kyller åt Carl XII:s ryttare. De få öfverblifna föllo för fiendens kulor. Efter denna tid irrade ännu här och där något enstaka par omkring på de forna betesmarkerna, tills den sista älgan sköts på Flaka bys egor i Lemland år 1778.

Sjöfarten har sedan urminnes tider varit en viktig inkomstkälla för landet. Ålänningen dref företrädesvis sina affärer på Stockholm, emedan prisen där voro fördelaktiga och vägen kort. Reval, Helsingfors och Åbo besöktes äfven ofta. Man utskeppade landets egna produkter såsom fisk, framför allt strömming, äfvensom boskap, kött, ved o. s. v. Men när tillgången på dessa varor började tryta, tog man sin tillflykt till fraktfart. Man lastade sina jakter och galeaser med trävaror i Österbottens och Södra Finlands hamnar och förde sin last till Lybeck, Köpenhamn o. a. orter. Efter Orientaliska kriget (1853—56) uppnådde sjöfarten en dittills okänd höjd och ålänningen begynte förse sig med större och bättre fartyg. Skonertar, briggar och barkskepp, som inlastade hundratals standard, byggdes för åländska allmogens räkning så-

väl i Österbotten och Västra Finland som på Åland. Man utsträckte sina färder icke blott öfver Östersjön och Nordsjön, utan äfven till Medelhafvet och öfver Atlanten. Till Englands, Frankrikes och Spaniens kuster förde Ålands handelsflotta plankor och andra trävaror från Östersjöhamnar och återhämtade salt, kolonialvaror och stenkol. Landets egen befolkning försåg fartygen med en utmärkt besättning och befälet skapade sig själf. Om en ung man visade sig läraktig vid användandet af kompass och sjökort avancerade han inom par år till styrman och efter ytterligare par år ombetrodde honom, om han skötte sig väl, befälet på en mindre skuta. Gick seglationen bra, förekommo inga haverier och inlevererade han många penningväxlar till rederiet, kunde han redan följande år få ett större fartyg. Vid denna tid berodde allt på lyckan och den praktiska dugligheten. Endast få examinerade skeppare funnos.

Kom så en tid, då landets ständer beslöto att landtmannafartygen skulle likställas med stadsfartygen, att befälhafvaren måste hafva aflagt examen. Då råkade Ålands skepparekår i bryderi. De yngre grepo sig an med att studera vid navigationsskolorna och de äldre sökte och erhöillo dispens (befrielse). Kunde man ej anlita någondera utvägen, måste man taga „flaggskeppare“. Denne var en examinerad skeppare, som ej hade erhållit eget befäl. I hamn gälde han för befälhafvare, men ute på sjön tjänstgjorde han oftast som styrman under

den egentliga befälhafvaren, hvilken icke sällan tillika var redare för skutan.

Under 1860- och 1870-talen var seglationen inbringande, frakterna voro höga och välståndet steg i de åländska bygderna. Fartygsrederier funnos i alla socknar. Den största sjöfarten dref Lemland, därefter Vårdö, Hammarland och Jomala. Emedan fartygsandelarna ofta voro små, kunde äfven mindre bemedlade lägga sig till sådana. Så kunde det hända att en dräng eller piga hade köpt sig en fyrtiondedel i ett fartyg. Emedan man ej assurerade (försäkrade) sina fartyg, blef hela affären beroende på lyckans växlingar. Ibland blef inkomsten stor, men ofta kunde den uteblifva. Höststormarna förstörde mångt fartyg, och när frakterna begynte falla, byggdes icke mera nya. — Endast undantagsvis bygga ålänningarna numera nya fartyg. Man köper i stället gamla „utrikare“ med stora skrof, hvilka fås till billigt pris och ännu duga att användas något år. Segelfartygen undanträngas af ångbåtar, hvilka på kortare tid och med mindre besättning kunna transportera större laster. De kapital åländska allmogen förfogar öfver förslå ej till att anskaffa ångfartyg. Segelfartygen kunna ej bestå i den ojämna kampen, och ålänningen måste taga sin tillflykt till andra förvärfskällor. Seglationens aftagande är en af hufvudorsakerna till att emigrationen från Åland, såsom tidigare nämts, varit ganska stor.

Den åländska segelflottan omfattade år 1892 217 skepp om tillsammans 51,321,14 registerton.

Handeln har ej antagit några ovanliga proportioner. Landthandlande finnas flere i hvarje kommun och de drifva affärer endast med traktens egen befolkning. Ålands export består af fisk, sjöfågel, kreatur, smör, ost, saltadt kött, talg, ull, säl-skin, själspäck och ved. Importen af salt, tjära, järn och andra metaller, hampa, lin, tobak och kolonialier. Tre tullkamrar finnas på Åland, och storleken af tulluppbörden vid dessa inhämtas af följande öfversikt:

År 1890.	Tullmedel för		Båk- avgifter.	Öfrig tullupp- börd.	Summa tullupp- börd.
	Inkomman- de varor.	Utgångna varor.			
Mariehamn . . .	57,202	—	11,999	2,541	71,742
Eckerö	1,546	393	3 157	53	5,149
Degerby	3,567	—	7,015	1 344	11,926

Sommartid utgör Mariehamn en viktig afsättningsort för omnäjdens landtmannaprodukter. I september samlas man till marknad därstädes för att sälja sina egna varor och köpslå med judar, tatarer och andra kramhandlande om kläder och lyxartiklar.

För uppsamlandet af besparingar finnes en sparbank, hvilken rör sig med ett för förhållandena ganska stort kapital. Den sista december 1889 voro på 749 sparbanksböcker insatta 192,326 mark.

Vid samma års början var insättarnes tillgodohafvande 157,935 mk. Under året insattes 64,081 och uttogos 35,754 mk. Då sparbankens egna medel utgjorde 8,762 mk, hade således under året förvaltats en summa stor 201,088 mark. Af de insatta medlen voro 97,450 mk utlånade mot inteckning och 93,883 mk mot borgen. I kontanter funnos 9,755 mk. Dylika inrättningar äro välsignelsebringande för en trakt och uppmuntra i hög grad sparsamheten.

Handtyrk och handslöjd. Mångahanda handtyrkerier finnas. Däribland må nämnas ett stenhuggeri, ett ölbryggeri och flere garfverier. Vid Haraldsby finnas ångsåg och ett storartadt tegelbruk. Smedjor finnas mångenstädes på landsbygden. Likaså äro „mjölkvarnar“ och „sågkvarnar“, hvilka drifvas af vinden, allmänna. Ett aktiebolag „Ålands fabriker“ har nyligen utsändt i marknaden sin första tillverkning — ett kaffesurrogat s. k. Patentkaffe. En annan fabrik för tillverkning af takrosetter har nyligen uppförts. Sina fiskkärl, sina skötar o. a. redskap, sina båtar gör fiskaren själf. Kvinnorna ega stor färdighet i väfnad och tillvärka själfva tyg till kläder m. m. samt de grannaryor, som tidigare omtalats.

Samfärdsmedel. Segel- och roddbåtar, mindre och större segelfartyg äro de farkoster, med hvilka öbon färdas fram. Skilda trakter hafva därvid sina olika typer såväl med afseende å skrofvets byggnad som båtens rigg. Under senare tider hafva

allt flere ångbåtar begynt plöja Ålands vatten och det nybildade „Ålands kommunikationsbolag“ har redan skaffat sig en egen ångbåt, hvilken skall uppehålla en regelbunden ångbåtskommunikation mellan Åland och fasta landet, för hvilket ändamål 1894 års landtdag beviljat ett årligt anslag.

Sommaren 1882 fullbordades den cirka 200 steg långa kanalen vid Lemström, som är af stor betydelse för befolkningen i Ålands östra delar, hvilken därigenom lätt och bekvämt kan sjöledes komma fram till Mariehamn. Fordomdags måste man resa rundt Lemland eller också begagna sig dels af sjö dels af landväg. Om näset vid Lemström förtäljer en sägen att tsar Peter den store af Ryssland, hvilken engång med sin skärgårdsflotta blifvit instängd i Önningeby vik af den svenska flottan och således befann sig i svårt trångmål, i nattens tysthet låtit genomgräfvä näset och sålunda undkommit de stora svenska skeppen, hvilka ej kunde följa tsarens små galerer genom den smala rännen. Om sägnen är sann, vet man icke, men säkert är att näset i äldre tider blifvit genomgräfdt, ty när den nuvarande kanalen begynte byggas, funnos ännu spår af en genomgräfvning, hvilken dock ej mera var större än ett afloppsdikey.

För att varna den nattliga seglaren för de otaliga klippor och skär, som uppfylla de åländska farvattnen, och leda honom genom denna ölabyrint, finnas uppförda flere fyrar och båkar. Så finnas i Ålands haf Salskärs och Märkets fyrar samt Högstens

båk. I östra skärgården, vid Skiftet, ligger Bogskärs båk. Fyrbåken af samma namn ligger fyra svenska mil söder om Åland i Östersjön. Där har man med stora kostnader på klippan Västra Bogskäret af sten och järn uppfört ett fyrtorn, hvars klara ljus räddat mångt skepp från en säker undergång vid Bogskärens farliga klippor. Tornet uppfördes åren 1880–82 af svenska fyrkonstruktören, öfverste von Heidenstam. Det har formen af en stympad kon. Fyrapparaten befinner sig 99 fot öfver hafvets yta och ljuset därifrån synes på ett afstånd af 11,5 engelska mil. Fyren är tänd året om eller sålänge öppet vatten finnes inom synkretsen. Utom denna fyr, Finlands Eddystone som den blifvit kallad, finnes söder om Åland ännu en annan, Lågskärs fyr, som redan år 1744 uppbyggdes och först tjänstgjorde som kännigsbåk, men sedan inreddes till sin nuvarande bestämmelse 1841. Ledsunds och Nyhamns båkar äro hvardera belägna söder om Åland. Ledsunds båk, uppförd af sten 1848, ligger nära landet vid inloppet till Ålands skärgård. Nyhamn är därjämte lotsplats. Inom Ålands lotsfördelning funnos år 1890 18 lotsplatser, 19 upppassningsställen och 19 fyrplatser. Häribland ingå äfven de ställen, å hvilka gasoljefyrar och fyrlyktor äro uppsatta, utan att skärschild betjäning för fyrens skötsel finnes anställd. Vid alla dessa lotsplatser finnas inalles 4 lotsåldermän, 55 lotsar, 31 lärlingar, 20 extra lotsar och lärlingar samt 29 fyrbetjänter.

De åländska landsvägarna äro af utmärkt beskaffenhet och de bästa i hela västra Finland. De vanligaste fortskaffningsmedlen på dessa vägar äro schäsar, kärror och höskrindor. Den åländska schäsen liknar de gamla svenska kurirkärrorna. Detta åkdon har endast ett säte, som är så bredt, att det åt hvardera sidan når nästan öfver hjulen. Tre vanliga personer kunna därför sitta i bredd. Körsvennen intar midtplatsen, och om utrymmet ej tillåter alla att sitta bredvid hvarandra, tar han helt lugnt plats i de resandes famn. Kärrsätet hvilar på tvänne från kärrtrampen bakåt riktade, krokiga träressårer. Bakdelen af kärran, från sit-sen till det låga bottenskranket, är vanligen öfverdragen med grannblommig vaxduk eller med måladt lärft.

På Åland finnas postanstalter i Mariehamn, Eckerö, Sund, Degerby, Godby, Hammarland, Lemland, Granboda, Kumlinge, Vårdö och Geta. Från dessa postanstalter underhålles en regelbunden förbindelse med den öfriga världen. Posten från Finland till Sverge går öfver Åland till Eckerö och därifrån till Grisslehamn på svenska sidan. Denna postföring är ofta förenad med stora svårigheter. Med fara för lifvet måste postförarena forsla posten än på båtar, än med kälkar och slädar, än med häst, än bära den öfver den bräckliga isbryggan. Under menförestid tar denna postföring hela veckor i anspråk.

Utom denna förbindelse genom posten äger man på Åland äfven det modernare kommunikationsmedlet telefonen. Telefonledningar finnas redan till många ställen på Åland, och telefonnätet utvidgas fortfarande. Genom telegrafan kan man från Åland kommunicera med den öfriga världen. Telegrafstationer finnas i Mariehamn och Eckerö.

Styrelse. Den älsta underrättelse historien lämnar om Ålands styrelse visar att detta land i 14:de århundradet hörde till Åbo stift och Finlands lagmansdöme. Fogdar och höfvitsmän, tillsatta dels af regeringen dels af de herrar, som haft Åland i förläning, voro landets styresmän. 1597 omnämnas Ålands första ståthållare. Denna värdighet upphörde 1634, då Åland förvandlades till fogderi under Åbo län. — När konung Erik af Pommern 1435 delade Finland i tvänne lagmansdömen, lades Åland under Norrfinne lagsaga. Vid Åbo hofrätts inrättande 1623 blef Åland domsaga under densamma. Domsagan omfattar 8 tingslag: Saltvik; Sund och Wårdö; Kumlinge och Brändö; Föglö med Kökar och Sottunga; Lemland och Lumparland; Hammarland och Eckerö; Jomala; Finnström och Geta. I spetsen för domsagan står en juridiskt bildad domare, häradshöfding, hvilken på olika tider af året dömer i de skilda tingslagen. Domstolen vid tinget utgöres för öfrigt af minst sju välkända personer, valda bland tingslagets bönder. Då alla dessa bisittare, nämdemän, äro eniga, blir deras åsikt gällande, äfven om den afviker från

domarens. I motsats till hvad fallet är i det öfriga Finland hålles på Åland ordinarie ting endast en gång om året.

Med afseende å förvaltningen utgör Åland ett härad, hörande till Åbo och Björneborgs län, hvars högsta styresman, guvernören, har sitt säte i Åbo. I detta läns vapen ingår äfven Ålands vapen, en älg med ring om halsen i blått fält och däröfver en grefflig krona. Åland har nämligen tidigare haft värdighet af grefskap. Häradssigillet föreställer konung Olof den helige i sittande ställning med krona, bila och riksapple. Omskriften, som man ej lyckats tyda, är: „S. BEATI: OLAWS: DE: STAOZARSWIO:“. Häradet, förvaltadt af kronofogden biträdd af häradsskrifvaren, är deladt i 5 länsmansdistrikt. För upprätthållande af ordningen finnas kronolänsmännen underordnade poliser i hvarje distrikt. I Mariehamn finnes för samma ändamål en ordningsrätt, bestående af ordningsman och två bisittare samt poliskonstaplar.

Kommunalförvaltningen är såsom öfverallt i vårt land ordnad på själfstyrelsens grund. På kommunalstämman, i hvilken hvarje välfräjdad medlem af kommunen, som uppnått myndig ålder, har rätt att deltaga, afgöras alla viktigare kommunen rörande frågor. Där väljes äfven en kommunalnämnd, bestående af sju personer, hvilken äger att handhafva den lokala förvaltningen af kommunens angelägenheter.

I kyrkligt hänseende föres Åland, såsom redan nämnts, till Åbo biskopsstift. Åland omfattar ett prosteri, i hvilket uppsikten öfver det religiösa tillståndet hålles af en kontraktsprost. Prosteriet sönderfaller i femton församlingar, elfva socknar och fyra kapell. Församlingarna välja själfva sina pastorer, hvilka sedan utnämnas af monarken. Prästerna aflönas af församlingen och icke af staten. Den kyrkliga förvaltningen utöfvas af kyrkorådet och kyrkostämman, och den närmaste vården om kyrkans egendom handhafves af en kyrkvärd.

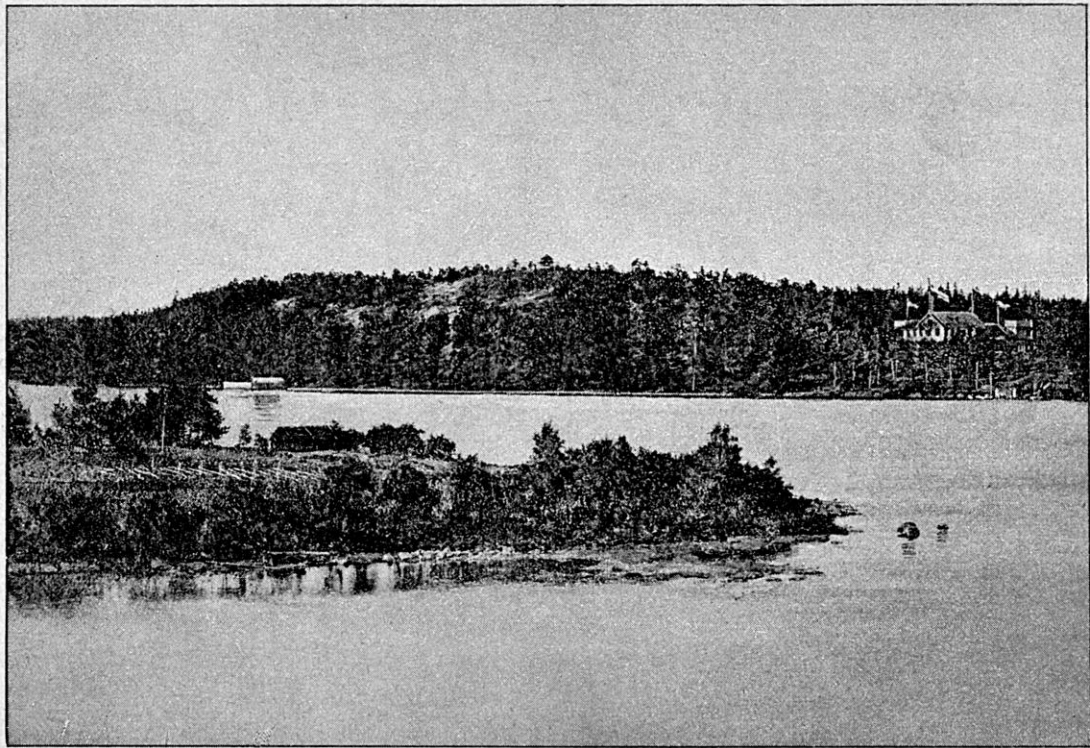
I afseende å sjuk- och hälsovårdens öfvervakande omfattar häradet ett provincialläkaredistrikt. Äfven en länedjurläkare är stationerad på Åland.

De åländska ynglingarna uppbådas inom Åbo läns första uppbådskrets och fullgöra sin reservtjänst vid 6 Nystads reservkompani.

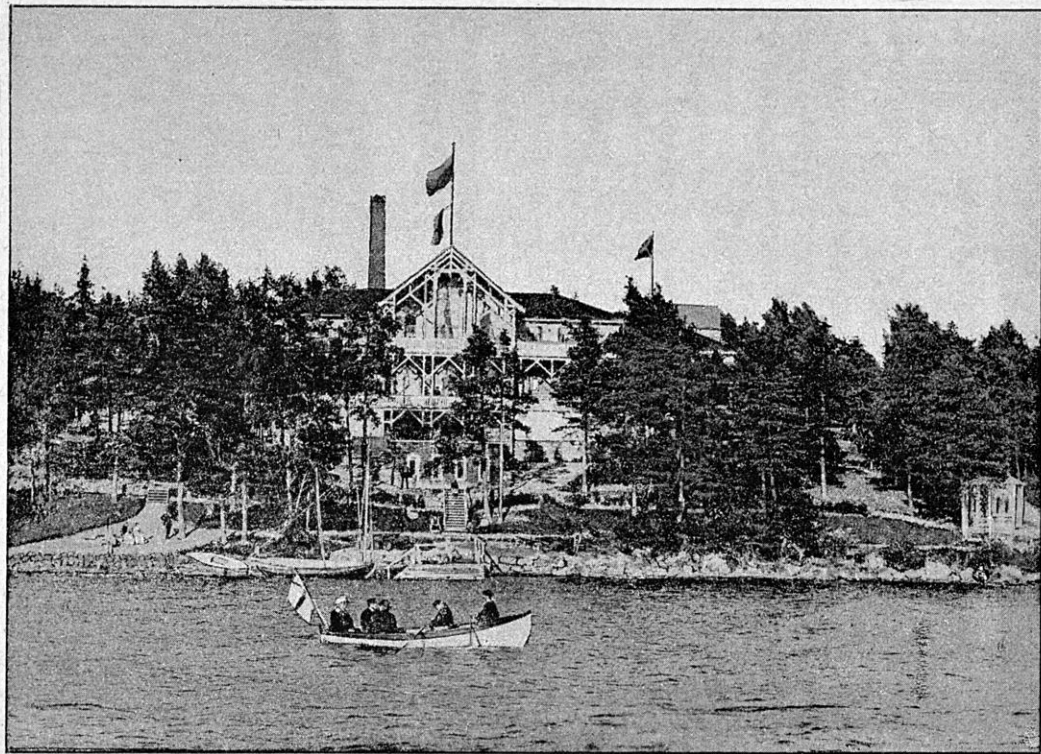

Sviby vik med Mariehamns badinrättning.

Anmärkningsvärda orter.

Mariehamn anlades 1859 och fick sina stadspri-
vilegier den 21 februari 1861. — Redan 1569 vak-
nade idén att på Åland grundlägga en stad. Gustaf
I Vasas enka Catharina Stenbock, som på denna
tid hade Åland i förläning, ämnade bygga en stad
på Flaka-näset i Lemland, men afstod från denna
plan på Stockholms stads borgerskaps underdåniga
förslag, emedan man fruktade för en minskning i
denna stads handel. Konung Gustaf III förordnade
i anledning af Riksens ständers tillstyrkan om en
köpings grundläggande på Åland, men något pass-
ligt ställe kunde ej anträffas. Man föreslog Flaka,
Kastelholm, Ämnäs, Flisö, Degerby och Ytternäs i
Jomala. När så Bomarsund med Skarpans köping
uppstod, förföll frågan ånyo, tills efter denna fäst-
nings förstörelse den gamla planen om en stad
på Åland blef en verklighet. Afsikten med denna
stad var att den skulle blifva Ålands hufvudstad
och en nederlagsort, där fartyg, hvilka för ishinder
ej kunde inlöpa i fasta landets hamnar, finge öfver-
vintra och lossa sin last, som sedan öfver den
åländska skärgården finge transporteras till sin be-
stämmelseort. Denna senare plan har dock af lätt
begripliga skäl ej kommit till utförande.

På sydligaste udden af Ålands hafomflutna ö, mellan de vackra stränderna af tvänne hafsvikar, ligger den lilla staden Mariehamn, Ålands stolthet. Med sina regelbundet bebyggda kvarter, sina breda gator, sina parker och promenader, och den naturliga fägring, hvarmed Ålands skapande jord utrustat sina kuster, är staden särdeles prydlig. Invånareantalet är ej stort. Hela samhället består af omkring 700 själar. Någon hastig tillväxt har staden icke håller haft. 1865 funnos därstädes 122 invånare. Under åren 1880—89 tillväxte befolkningen med 294 personer, för stadens förhållanden dock en storartad tillökning, som beräknad med afseende å hela antalet invånare uppgår till 38,4 %. 1889 funnos i staden 71 boningshus. På de sista åren har staden undergått betydliga förändringar. Dess gynnsamma läge vid hafvet och dess naturskönhet hafva bragt dess invånare på tanken att förvandla den ungdomliga staden till en badort. Och man har häri lyckats utmärkt. I nordvästra delen af staden i en högländ, härlig barrskogspark byggdes 1889 badinrättningen. Här äro badgästerna i tillfälle att erhålla alla de olika slags bad en dylik modern inrättning kan erbjuda. En utmärkt restauration förser en med allt hvad till kroppens upphålle hör. Afgifter såväl för bad som för rum äro låga. Enligt beräkningar kan man få en sex veckors badkur, inberäknadt rum, mat och läkarebehandling för 170 å 270 mark, beroende på hvars och ens olika anspråk. I badhusparken utföres mu-

Badhusparken från sjösidan.

sik dagligen under badsäsongen, som räcker från den 15 juni till den 15 september. Engång i veckan anställles brunnssoaré med dans. I parken finnas att tillgå kägelbana samt planer för sällskapsspel i det fria. För uppfriskande seglatser stå säkra och dugliga båtar, förda af vana och pålitliga förare, att hyras till billigt pris. Roddbåtar finnas äfven tillgängliga för badgäster. För dem som önska göra utflykter till det inre af Åland stå vagnar, „wurstar“ och andra bekväma åkdon till buds.

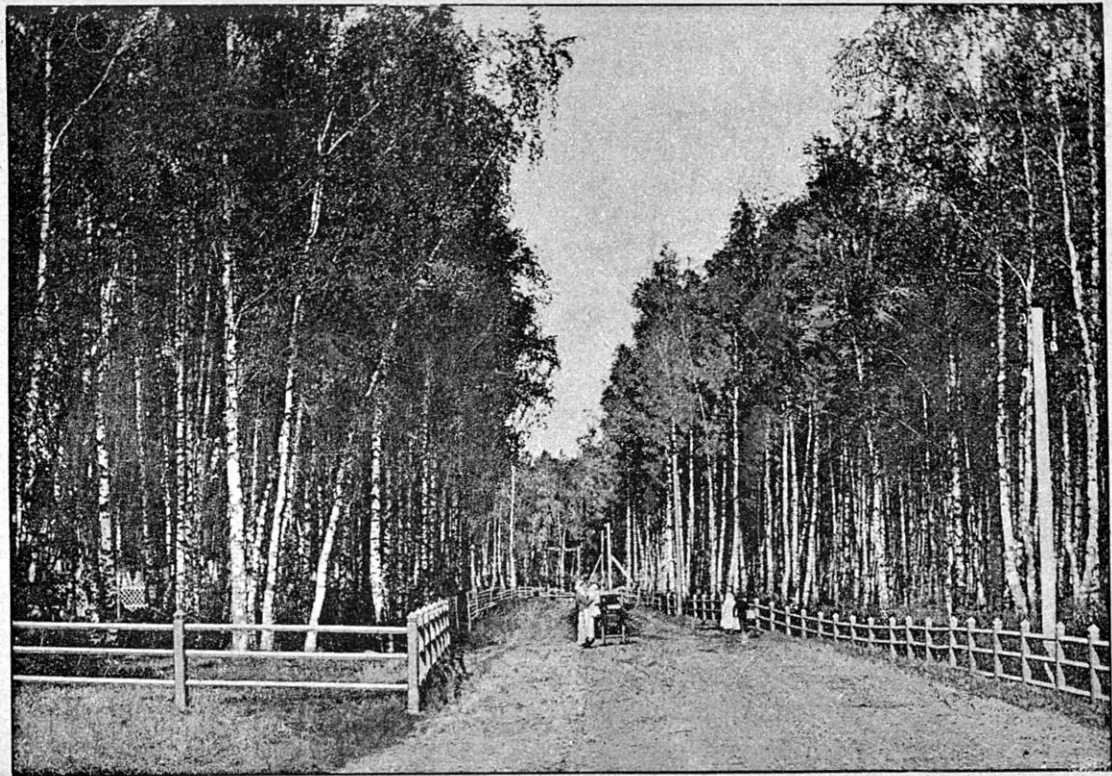
I staden finnas postkontor, tullkammare, telegrafstation, apotek, bokhandel, lånebibliotek, tvänne bankkontor (Nordiska Aktiebanken för Handel och Industri samt National-Aktie-Banken) m. m., som till ett välordnad stadssamhälle hörer. Västra hamnen som sällan fryser, är tillika frihamn och station för statens ångbåtar i åländska skärgården. Vid inloppet till hamnen finnes en lotsstation. I staden finnas ett sjömanshus, en skepsbefälhafvareförening för Åland och en mycket besökt navigationsskola. För öfrigt finnas en femklassig skola, en handtvärksskola och en folkskola. Äfven har staden en frivillig brandkår, som inom sig bildat ett musikkapell. Vidare har man här fått till stånd en sångförening äfvensom ett musikaliskt sällskap, som har till ändamål att understöda musikintressena på orten. Ett väl redigeradt lokalblad, „Åland“, utkommer två gånger i veckan, och därjämte utgifves en religiös veckotidskrift för fol-

ket, „Hemvännen“. Dessa tidningar tryckas på eget tryckeri i staden. Utom det vid östra hamnen belägna Societetshuset, som tillika är gästgifveri, finnes Nya badhotellet med rum för resande, och ett nykterhetsvårdshus. Ett Utminuteringsaktiebolag drifver handel med spirituosa. För öfrigt finnas 7 handlande, 2 guldsmeder, 3 bagare, fotograf, barberare, trädgårdsmästare, hyrkuskar o. s. v. Af industriella inrättningar finnes sedan 1889 ett stenhuggeri, som levererar utmärkta grafvårdar af ålandsgranit. „Aktiebolaget Ålands fabriker“ har nyligen bildats. En tapetfabrik och ett stort garfveri finnas. I slutet af 1880-talet anlades Ålands ölbryggeri, och någon tid har en vattenfabrik egt bestånd.

Två å tre gånger i veckan förmedlas kommunikationen på linjen Petersburg—Helsingfors—Hangö—Åbo—Mariehamn—Stockholm af Finska Ångfartygs Aktiebolagets ångare och en gång i veckan på linjen Björneborg—Nystad—Mariehamn—Stockholm. Alternanderande med hvarandra afgå tvänne ångare fyra gånger i veckan skärgårdsvägen från Åbo till Mariehamn. Tvänne små ångbåtar göra turer i åländska skärgården.

Egen kyrka har staden ännu icke, utan hållas gudstjänster i folkskolehuset af prästerskapet i Jomala socken. Begravningsplatsen är belägen ett stycke utanför staden. Ett sjukhus finnes, hvilket står under inseeende af stadsläkaren.

Vy från östra delen af staden.

Kapitaltillgången af i staden befintliga fonder för allmännyttiga ändamål samt pensions- och understöds-kassor i början af 1893 utgjorde 105,133 mark 99 penni. Värdet af stadens fasta och lösa egendom vid samma tidpunkt var 125,150 mk och kapitalbeloppet af dess skulder 20,392 mk. Stadens inkomster under det föregående året utgjorde 17,385 mk och dess utgifter 29,090 mk. För hvarje skattöre (= 200 marks inkomst) uttaxerades af invånarena 2 mk 40 p. Högsta antalet skattören hos enskild person 1895 var 80.

Det förtjänar anmärkas att Mariehamn vid val af landtdagsman har ett från landets öfriga städer afvikande röstbegränsningssätt. Enligt stadens valordning af den 4 november 1884 bestämmes röstbeloppet af antalet skattören från 2 till 98, så att för hvarje 4-tal skattören tillkommer 1 röst.

Kyrkor. En blick på Ålands talrika kyrkor, deras utseende, deras historia och tiden för deras uppbyggande erbjuder mycket af intresse. Vi vilja börja med Eckerö, Finlands västligaste kommun, gränssocken mot Sverge.

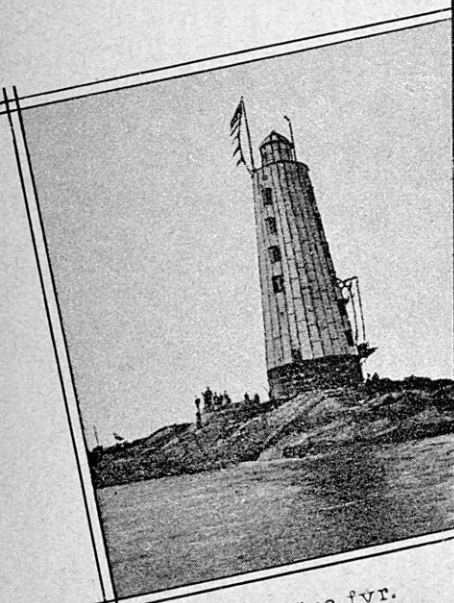
Namnet Eckerö, fordom skrifvet Ekerö, står sannolikt att härleda från ordet ek. Huruvida ekar i större mängd förekommit i socknen vet man ej. Ekerö har under långa tider varit kapell under Hammarlands socken. År 1788 sökte kapellet blifva eget pastorat, men ansökningen afslogs. Först i senare tider har kommunen erhållit denna rättighet.

I äldre tider ansågs kapellet kyrka som en offerkyrka, och ännu länge därefter lämnades till detsamma gåfvor af okända personer. Kyrkan är belägen 3 km från Marsund och lika långt från Storby. Den är uppbyggd af sten och räknas för att vara en af de äldsta på Åland. Liksom alla kyrkor från katolska tiden äro uppförda till något hälgons ära, så är äfven Eckerö kyrka hälgad åt S:t Laurentius. Väggarna i kyrkans inre liksom i vapenhuset hafva fordom varit prydda med kalkmålningar, hvilka dock under en senare tid blifvit öfverdragna med rappning. Altartaflan föreställer „Jesus och synderskan“ och är målad af B. Reinhold.

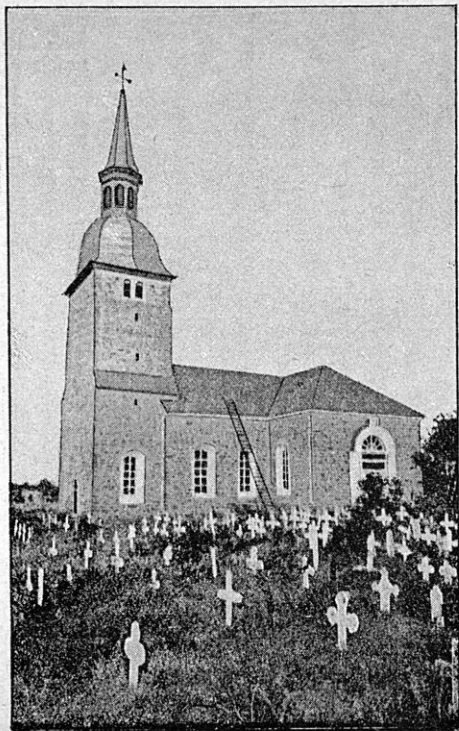
Hammarlands åt S:t Katarina hälgade kyrka är vackert belägen i en lund af skuggiga, åldriga träd par kilometer från Postadfjärden invid Kattby och stora landsvägen. Kyrkan, af sten, är ljus och smakfullt inredd, numera något för trång till följd af socknens växande folkmängd. Bland kyrkans fornminnen må framhållas en bild af biskop Henrik, trampande på sin mördare, bonden Lalli. Altartaflan, som föreställer Kristus med törnekrona och svepduk, är omgifven af rikt förgyllda pelare och ornament.

I det för Ålands historia så viktiga aktstycke, som benämnes „Corth Hartwigsons testamente“ och som förskrifver sig från år 1484, omtalas redan Hammarlands kyrka, hvaraf man kan sluta till att

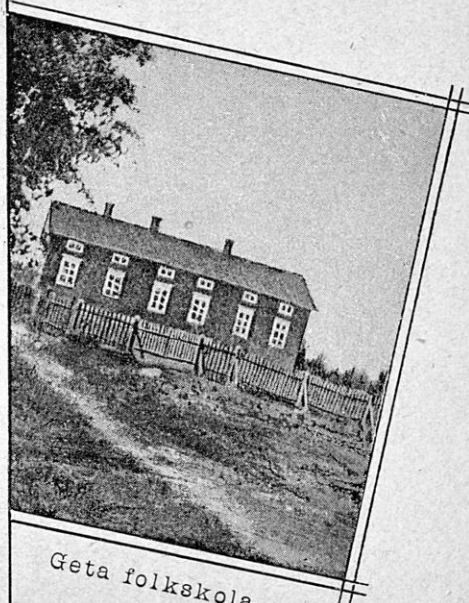

Bogskärs fyr.

Jomala kyrka.

Geta folkskola.

socknen åtminstone redan vid denna tid utgjorde ett ordnad samhälle.

Själftva namnet Hammarland, äldre Hamarland, kommer af det fornnordiska *hamarr* (brant klippa). En annan härledning är från ordet *hamna*, emedan fartygen redan från älsta tider sökte hamn i det mellan Hammarland och Eckerö belägna Marsund.

Namnet på Jomala socken sammanhänger måhända med det finska Jumala, som betyder Gud. Om denna härledning af sockennamnet kan det dock vara tual. Kyrkan i denna socken ligger på en hög sandås, från hvilken man vid Ingby har en vidsträckt utsikt. Tornspiran är synlig långt ut öfver hafvet och tjänar sjöfarande till landkänning. Den ursprungligen aflånga kyrkobyggnaden erhöll 1828 en tillbyggnad åt hvardera sidan, hvarigenom hela planen fått utseende af ett latinskt T. Kyrkan är invigd åt S:t Olof. Altartaflan är gammal och eger intet konstvärde. Den föreställer nattvarden.

Det älsta af Ålands tempel är sannolikt Finnströms kyrka. Den omtalas första gången i Juustens finska biskopskrönika år 1328. Saltviks kyrka omnämnes visserligen redan 1322, men flere omständigheter tala dock för att den förra blifvit uppbyggd tidigare. Dess inre lämnar ett egendomligt gammaldags intryck, med det breda midtelskeppet och de trånga, smala sidoskeppen med deras om en rå byggnadskonst talande hvalf och deras väldiga, grofva pelare. Golfvet utgöres af grafstenar öfver

församlingens präster i forna dagar. I vapenhuset finnas flere gamla intressanta bilder, bland andra af ärkeängeln Michael, till hvars ära kyrkan blifvit uppförd. Kyrkan eger ett gammalt orgelverk, skänkt af öfverstelöjtnanten Josias Ehrenmalm 1768. Altartaflan, målad i Stockholm 1772 på tre skilda dukar, föreställer den heliga nattvarden, Kristi dopelse och uppståndelse.

Cirka 18 kilometer från Finnströms kyrka ligger på en sandmo vid Västergeta by Geta kapells lilla stenkyrka, hälgad åt S:t Göran. Redan 1328 fanns vid Geta kyrka en komminister. Kyrkan, som renoverades och ommålades 1842, prydes innuti af tvänne adliga vapen, tillhörande släkten Gyllenflögh och ett porträtt af kommandörkaptenen Nils Åhman. Altartaflan föreställer nattvarden och är en kopia af Lionardo da Vincis berömda målning i Milano.

Namnen Finnström ock Geta härledas, det förra från personnamnet Finn eller måhända från folknamnet finne, det senare från djurnamnet get.

En omständighet, som främlingen icke kan undgå att fästa uppmärksamhet vid, är att ålänningen alltid säger att han reser „ned“ till Geta och „upp“ till Finnström, ehuru Geta i själfva verket ligger betydligt högre än Finnström. Talesättet har sin grund i det faktum att Geta är kapell och således obetydligare än Finnström, som är socken.

Saltviks kyrka ligger på en vacker plats vid Kvarnbo viken. Till sitt yttre erbjuder den ingen-

ting ovanligt. På södra sidan är vapenhuset beläget. Ofvan dörren till detta finnes inmuradt ett fragment af en prydnad från en slottsport, möjligen från Kastelholms gamla borg. Den i sandsten uthuggna bilden föreställer en amorin med frukter, men enligt folktraditionen skulle den föreställa en äppeltjuf, hvars bild androm till varnagel blifvit uppsatt på detta offentliga ställe. Anmärkningsvärd är kyrkans vackra altartafla, föreställande Kristi lidande i örtagården, och målad af hofmålaren R. V. Ekman 1862. Vidare finnes här ett prydligt orgelvärk. Kyrkan, hvilken såsom redan nämts omtalas i historien tidigast af alla åländska kyrkor, påstås fordom blifvit kallad domkyrka.

Såväl Saltviks som Finnströms socknar hafva sina minnen från de tider, då krigets mordängel tågade fram genom vårt land. Under 1808-09 års krig voro dessa socknar jämte Kumlinge och Brändö skådeplatser för ett med framgång fördt bondekrig mot ryssarna. Det var dåvarande länsmannen i Finnström, Erik Arén, och sockneadjunkten Henrik Johan Gummerus, hvilka djärft och beslutsamt uppkastade planen att afväpna fienderna, hvilken plan de också inom 4 till 5 dagar på det mest oväntadt lyckliga sätt fullföljde. På ena sidan stod Ålands hela befolkning, en odisciplinerad till en början endast med störra beväpnad bondehop. Denna skara var enig och till det yttersta uppretad, sedan den af en, med detta laglydiga folks hela karaktär och lynne obekant, fiendtlig anförare blifvit upp-

fordrad att vid äfventyr att förlora lif och egendom utföra en order, hvars fullgörande var en omöjlighet. På den andra sidan stodo smärre, i ett fiendtligt land spridda hopar af beväpnad militär, uppgående på många ställen endast till några tiotal män, hvilka dock alla kunde anses krigsvana. På Kumlinge, hvarest det egentliga „tillbudet“ till en verklig sammandrabbning ägde rum, funnos dock ända till 400 ryssar, mot hvilka bondehären egdemäktiga bundsförvandter i fyra tvåpundiga nickor, lånade från en i närheten liggande barkass. Det var tisdagen den 10 maj 1808 denna för Ålands frihet så betydelsefulla fäktning utkämpades. Den till 450 man uppgående åländska bondehären landsteg middagstiden på Kumlinge ön ett stycke från Marskils postbrygga. Folket mottogs med några skott, hvilka tyvärr bragte tvänne ålänningar om lifvet. Ålänningarne ryckte emellertid käckt fram mot de under liflig gevärseld retirerande ryssarne. Dessa gjorde halt i Kumlinge kyrkoby, där deras befälhafvare i allsköns lugn intogo sin middag. Då ålänningarna med några skott ur sina nickor begynte anfallet, trodde de ryska officerarne att de hade att göra med en större ordnad svensk trupp och sträckte genast vapen. Så slutades då det åländska bondekrigets märkvärdiga skådespel, för hvars lyckliga utgång man hade att tacka endast fiendernas stora sorglöshet och ålänningarnas egen tystlåtenhet och skicklighet att dölja sina planer.

Sunds kyrka, störst af alla på Åland, här älgad åt S:t Johannes. Belägen på den höga och ganska starkt sluttande stranden af det lilla kyrksundet afspeglar sig det åldriga templet och den bredvidliggande prästgården i dess lugna vatten. Stranden bekransas af väldiga, lummiga alar, och på den motsatta sidan af sundet reser sig en hög ås, bevuxen med björkar och barrträn, hvilkas vackra grönska här och där afbrytes af någon bärgsklack eller rödmålad stuga. Landskapet är ett af de naturskönaste på Åland. Till sitt inre är kyrkan både pryddig, ljus och rymlig. En altartafla, föreställande Kristi förklaring och målad af fru A. Sältin, är genom frivilliga bidrag af församlingen anskaffad till templet. Förut utgjordes altarprydnaden af ett s. k. hälgonskåp, hvilket numera förvaras i sakristian. Skåpet innesluter förutom jungfru Maria med Jesusbarnet, de 12 apostlarna och 10 kvinnliga hälgon, utskurna i trä och grannt målade. Vid hvarje figur, finnes anbragt en trälist med något bibelspråk eller något utdrag af den apostoliska trosläran, affattade på latinska språket. Skåpet, som leder sitt ursprung från katolska tiden, då det endast plägade öppnas vid mässan, men eljes var tillslutet, har dessutom en karmprydnad föreställande nattvarden och en inskription, angifvande att skåpet blifvit skänkt till kyrkan af amiralen Johan Bergenstjerna år 1662. På korväggen vänsterom altartaflan finnes en större oljetafla, föreställande Kristi födelse och på högra sidan en dylik,

angifvande Kristi uppståndelse. Dessa taflor anskaffades till kyrkan år 1836. Öfver dörren, som leder till sakristian, hänger öfverstelöjtnanten vid ingenjörkåren på Skarpans Fr. Kuhlman's vapen. Nämda person hade på sin bekostnad 1835 låtit måla och pryda Sunds kyrka. Det uppgifves att kyrkan redan år 1672 erhöll ett orgelverk, hvilket dock för längesedan blifvit ersatt med ett nytt. Lägst nere i kyrkan, innanför torningången finnes ett s. k. epitafium, (grafskrift), med en bild föreställande en af Sunds församlings kyrkoherdar jämte familj. Taflan är utförd af någon mindre van hand och eger intet konstvärde. I östra delen af kyrkogården finnes en af sten murad graf, som tillhört familjen Ehrenmalm. Förrän kyrkogården för en tid sedan utvidgades åt väster, fanns vid kyrkovallen en låg, ensam sten, kallad „drottningstenen“, om hvilken traditionen förmäler, att drottning Katarina Stenbock, som bodde på Kastelholm, därifrån steg af och på hästen, då hon gjorde sina kyrkobesök.

Vårdö, tidigare kapell under Sund, är nu eget pastorat. Socknens lilla stenkyrka, uppförd under 1600-talet, är hälgad åt S:t Olaf. Kyrkan, hvars tornbyggnad utmärker sig för sitt fula tak, ligger ungefär midt på hufvudön i en tämligen ödlig skogstrakt vid Listersby viken. Altartaflan, målad af Ekman 1852, har till ämne Kristus i Getsemane.

Det till Lemlands socken hörande kapellet Lumparlands lilla gulmålade träkyrka står på en kulle vid Norrboda vikens strand. Kyrkan, hvars

ålder ej är känd, har till skyddshälgon S:t Andreas. Altartaflan föreställer nattvarden. På en kulle, tätt invid kyrkan, finnes kapellet folkskola, en af de första på Åland. Namnet på den invid belägna hafsviken Lumparen kommer från det forngötiska ordet *lumpen* — ett ringa ting. Lumparen är ju äfven liten och obetydlig i jämförelse med det närbelägna hafvet.

Lemlands socken har en aflång, af gråsten uppförd kyrka, i hvars västra gafvel ett torn blifvit tillbyggt. Kyrkan, som omtalas i Hartwigsons testamente är hälgad åt S:ta Birgitta. Också i denna kyrka finnes ett intressant hälgonskåp, bland hvars sju fristående i trä skurna bilder, märkas S:t Olaf och den heliga Katarina, hvilka bägge under den katolska tiden sannolikt åtnjutit ett stort anseende på Åland. Kyrkans altartafla är ett verk af Ekman och föreställer Kristi himmelsfärd.

Angående härledningen af sockennamnet är det svårt att uttala sig. Flere tydningar gifvas. Så t. ex. från *lem* eller *lemme*, som betyder spång, emedan Lemström fordom varit en sumpig ström, hvaröfver man färdats på spångar. Af det fornordiska *lim* (gren eller löf) och *hlynr*, *lyn* (lön) skulle vi få betydelsen grenland eller ett löfrikt land, eller också lönnland, hvilka alla härledningar hafva skäl för sig.

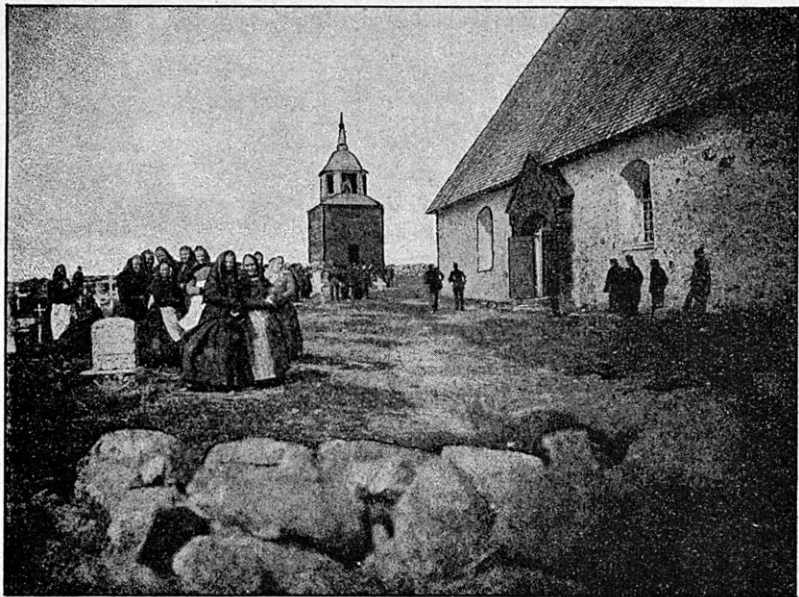
Också namnet på grannsocknen, Föglö, är ett dunkelt ord. Det tros komma från *fyghli*, som betyder fjäderfä eller från fågel. Namnet skulle i

alla händelser vara härledt af den mängd sjöfågel, som om våren vistas i trakten.

Kyrkan, uppförd af sten på en slät bärgsklack, är ljus och glad. Dess altartafla af Ekman föreställer nattvarden och är målad i en kraftig och allvarlig färgton.

Till Föglö moderförsamling höra tvänne kapell, Kökar och Sottunga. Kyrkan i Kökar uppfördes af gråsten mellan åren 1765 och 1785. Medlen därtill erhöles genom en kollekt, som upptogs öfver hela Svea rike, och materialet togs från det därinvid belägna gamla klostret. Före denna tid eller från reformationen användes det forna klostret till kyrka. Men då detta år 1665 var så förfallet, att man ej mera kunde hålla gudstjänster däri, erhöll prosten Boethius Muur rättighet att låta uppföra en kyrka af trä. Med denna kyrka hjälpte man sig i hundra år, tills den nuvarande kyrkan uppfördes. Den låga, hvitmenade kyrkan och dess ensamt stående klockstapel af trä reser sig anspråkslös öfver de gladt slipade klipphällarna. Inträder man i det ganska mörka templet, ser man af de gulmålade bänkarna, den blåstrukna predikstolen och det försilfrade krucifixet, som gör tjänst som altartafla, att här predikas Guds ord för ett fattigt och tarfligt folk. Enkel och obetydlig liksom kyrkan är också den därinvid belägna kapellansgården.

Det härifrån norrut belägna kapellet Sottunga har en ännu enklare kyrka, — en liten träbyggnad

Käkars kapellkyrka.

8,5 m. lång och 8 m. bred, på södra stranden af det s. k. Storsottungalandet. I det åldriga lilla templet hålles gudstjänst en gång i månaden af prästen i Kökar. Också denna kyrka har sitt skyddshälgon, Maria Magdalena. De bägge nämnda kapellförsamlingarna hafva gemensam präst, emedan de ej hafva råd att aflöna hvar sin. En gång i månaden eger prästen från Kökar göra sin tur till Sottunga, dit afståndet är mellan 3 och 4 mil. Så snart prästen på lördagen anländt till Sottunga, tänder kyrkoväktaren på en bärgklack på öns norra kust ett risbål, för att om gudstjänsten underrätta Mosshagaboarna, hvilkas ö ligger norr om Sottunga.

S:t Anna kyrkan i Kumlinge har blifvit uppbyggd under katolska tiden och har ännu i hvalfvet väl bevarade kalkmålningar. Altartaflan af Ekman föreställer nattvarden.

I Brändö invigdes en ny kyrka sommaren 1894. Den gamla kyrkan, kallad S:t Jakob, uppfördes 1749 af trä. Att här dock tidigare funnits en kyrka är sannolikt. Brändö, som tidigare varit kapell under Kumlinge, är nu eget pastorat.

Kökar, hvars äldre namnformer äro Työckar, Tiöckar, Thiyeckekarl, anses betyda de tjocka karlarnas hemvist. På namnet Sottunga har man ej funnit någon nöjaktig förklaring. Måhända är det sammansatt med mansnamnet Sote. Kumlinge, äldre Kumblinge, härledes af det fornnordiska *kumbl* eller *kuml*, som betyder kummel.

Byar. På Åland finnas 255 byar, och hemmansrökarnas antal uppgår till vidpass 1207 om sammanlagdt 481,⁵³ mantal.

Storby i Eckerö gör skäl för sitt namn. Byn, som består af närmare 30 lägenheter, är den största icke blott i Eckerö utan på hela Åland. Här finnes utom gästgifveri äfven tullkammare, telegraf och postkontor, allt inrymdt i den år 1828 uppförda palatslika kasernen vid hafsstranden. Härifrån öfverföres posten med segelbåt till Grisslehamn i Sverge. Färden går förbi *Signilsskär*, en skärgård af klippor med lotsplats, 20 km. från Eckerö. *Signilsskärs* bebyggande uppgifves hafva inträffat år 1545, då Gustaf Wasa genom en förordning gaf befallning att en bonde skulle nedsätta sig på „Sanct Signilds skär“ samt där hålla till salu åt resande „öl, bröd och allehanda ätande varor.“ Öns namn uppgifves af traditionen uppkommit därigenom att en förment svensk drottning Signild här låtit uppföra ett kapell. Ruiner finnas ännu kvar på norra sidan af hufvudön, men huruvida här stått ett kapell eller någon annan slags byggnad är vanskligt att afgöra. — Såväl på *Signilsskär* som vid *Storby* finnas ledfyrrar; den vid *Storby* uppfördes 1845 och är tänd året om utom i maj, juni och juli.

Pålsböle by i Finnström kan särskildt förtjäna här nämnas såsom varande artisten K. E. Janssons fädernehem. Denne lofvande unge genremålare, hvars bana i förtid bröts af dödens allhärjande hand, har frambragt många goda taflor, alla utmärkande

sig för en frisk ursprunglighet. „Slant i håfven“ föreställer en gammal kyrkoväktare i Finnströms kyrka, framräckande sin håf åt en liten gosse, som med en på samma gång stolt och förlägen min för första gången lägger sin skärf i håfven. „Kortspe-lande sjöman i en åländsk kajuta“ eller „Klöfver ess“, som den jämväl kallas, är en annan af hans berömdaste taflor. Den befinner sig nu i Konstföreningens i Finland galleri. (Se reproduktion bland i denna broschyr ingående illustrationer.)

En annan konstnär, pianisten Alie Lindberg, numera bosatt i Sverge, är född i Finnström på Ämnäs. Godby är en köpinglik stor by i Finnström, ej långt från Färjsundet. Här finnas lasarett, apotek, postkontor, handlande, urmakare, gästgifveri m. m. Sommaren 1887 hölls här ett landtbruksmöte, det första på Åland. Godby har troligen äfven i älsta tider varit medelpunkten för Ålands odling. Härtill kan man sluta sig af traktens ättehögar, högre och ansenligare än annorstädes på Åland. Vid Färjsundet höllos stundom under 1500-talet de s. k. landstingen, till hvilka ombud från alla häradets socknar sammankommo för att öfverlägga och besluta om viktigare angelägenheter. Färjsundet, hvilket som tidigare framhållits, genom sin naturskönhet i våra dagar skänker endast förnöjelse åt sinnet, var däremot vid medlet af 1600-talet en plats, hvilken man endast med hemlig bäfvan, isynnerhet sedan mörkret inbrutit, vågade nalkas. Vid viken nordväst om och strax invid den höjd,

på hvilken färjtorpet nu ligger, reste sig vid nämnda tid, allom till skräck och varnagel, en kåk eller galge, synlig för enhvar, som drog fram på den här förbi ledande allfarvägen. Många voro de brottslingar, hvilka afrättades å denna plats. Längre fram i tiden började man äfven betjäna sig af andra ställen till afrättsplatser. Så t. ex. beordrades i januari 1724 skarprättaren Falck af landshöfdingen i Åbo att öfverresa till Brändö i och för exekutionsanställande därstädes å en barnamörderska. Likaså blef den femtonårs yngling, som på hösten 1736 på Haga kungsgård mördade och plundrade sin husbonde, hofrättsauskultanten Nils Gyllenkrok, samt därefter uppbrände gården för att dölja sitt brott, enligt en anteckning i Saltviks kyrkoarkiv vid nämnda kyrka halshuggen samt där äfven uppsatt på stegel och hjul. Den sannolikt sista afrättning, som utfördes på Åland, värkställdes den 12 mars 1822 på „Gumsasholmen“, cirka fyra kilometer från Degerby i Föglö. Delikventen var en barnamörderska vid namn Gustafva från Granboda by i samma socken. Upptäkten af barnamordet tillskrifves någon eller några kvinnor, hvilka trodde sig veta, att bemälda barnamörderska Gustafva ingifvit sitt späda barn några dosis „Spanskgröna“, såsom en giftig grön färg af allmogen benämnes och hvaraf barnet slutligen ljutit döden. Saken blef först anmäld för vederbörande kronobetjäning och sedermera dragen inför häradsrätten. Slutresultatet vardt att kvinnan i fråga blef öfverbevisad om sin brottsliga gär-

ning samt till döden dömd: „mista högra handen, halshuggas och å bålet brännas“. —

När slutligen utslaget vunnit laga kraft, nalkades omsider själfva afrättningsdagen, sedan nödiga förberedelser för den skeende exekutionen förut blifvit å omordade holme vidtagna.

Från själfva afrättningen må här anföras några detaljer, hvilka bibehållit sig uti friskt minne.

Från Föglö Granboda by fördes den lifdömda under vederbörlig kronobevakning sjöledes till afrättsplatsen. Föglö moderkyrko- äfvensom Kökar och Sottunga kapellers präster voro tillstädes för att åtfölja den till döden dömda på hennes sista färd. —

Anlända till Gumseholms strand, hvarest en större människoskara var församlad, uppstego delikventen och hans följeslagare ifrån farkosten. Iförd en hvit dräkt och med en fin och hvit duk på hufvudet följde hon processionen åt. Prästerna gingo i spetsen, därefter följde den lifdömda och bakom henne gick bevakningspersonalen. Under det processionen långt samt tågade från stranden, uppstämde prästerna en passande psalm, uti hvilken gripande dödssång äfven den lifdömda med lugnt jämnmod och ljudelig stämma deltog.

När den olyckliga kvinnan — barnamörderskan anländt till bålet, befaldes hon att lägga sig ned på stupstocken, hvarefter skarprättaren, en jämförelsevis ung man ifrån svenska hufvudstaden Stock-

holm, omedelbart till bålet framträdde med bödelsyxan dold under sin rock. Såsnart delikventen placerats enligt gifven föreskrift, afhöggs bödeln med ett raskt hugg högra handen, hvarvid kvinnan utropade: „Aj, — Jesus — skynd' er!“ —

Omedelbart sänkes dödsyxan för andra gången och riktades nu emot det ställe på halsen hugget skall träffa — men snabb som blixten kastar en vindfläkt en snibb af den hvita hufvudduken just öfver den del af halsen, hvarest yxan är beräknad att falla. Följden här af blef att bilen icke gjorde åsyftad värkan — hufvudet förblef fästadt vid kroppen, trots det kraftiga hugget. Bödeln sänkte nu sin bila för tredje gången, och hufvudet afskildes fullständigt från bålen och nedföll på marken, medan blodet framrusade i en väldig ström. — —

En gubbe från Kökar, som led af fallandesot, trängde sig ögonblickligen fram till stupstocken, därtill uppmanad af vidskepliga rådgifvare, med en tékopp i handen, fyllande densamma med den afrättades blod, som flöt invid stupstocken. — Enligt gubbens och hans skrockfulla rådgifvares mening skulle sjukdomen försvinna, om han blott blefve i tillfälle att inmundiga ett visst kvantum af den afrättades blod. Gubbens hopp blef dock af kort varaktighet, enär dåvarande kronofogden på Åland (Crusell?), som äfven var tillstädes, hastigt framträdde och med sin käpp plötsligt slog koppen med

dess läkande innehåll ur gubbens hand, därvid såväl kopp som innehåll helt och hållet förstördes.

Småningom skingrades folkmassan, medan ett sprakande bål till stoft och aska förvandlade den lifdömdas kvarlefvor.

Den sålunda beskrifna afrättningen gaf sedermera upphof till åtskilliga vidskepliga fördomar bland allmogeklassen. Det ena ryktet utspreds efter det andra angående spöken och underliga syner invid och på själfva holmen. Detta fortgick en tid bortåt, tills saken numera råkat i glömska.

Om *Kungsö by* i Jomala berättar en gammal folksägen, att en svensk konung, som med sin flotta var stadd på tåg till Finland, legat för ankar utanför Kungsö, emedan en pest utbrutit ombord å flottan och de aflidne skulle begravas. Begravningsplatsen skulle då hafva varit *Ramsholm*, belägen midt emot Kungsö. Ramsholms säregna natur, de små kullarna, liknande grafvar och de många sällsynta trädslagen, som måhända blifvit hitplanterade, gifva stöd åt denna sägen.

Ett stycke från Jomala kyrka ligger Ulfaby, ursprungligen en, nu två lägenheter. Ulfaby egdes 1547 af ståthållaren på Åland Olof Trottison, hvars dotter, Beata till Nogarnäs, 1632 testamenterade det åt Gustaf Wasaborg, grefve och Svea rikets råd, död 1653, en son af Gustaf II Adolf.

I *Jomalaby* finnes sedan år 1700 domarebo-stället.

I *Önningeby* och trakten däromkring vistas flere af vårt lands målare, sysselsatte med studier och stundom bildande en hel koloni af artister.

I *Tosarby* i Sund föddes den 24 oktober 1811 Georg August Wallin, professor i orientaliska språk, berömd för sina vidsträckta resor i Österlandet.

Stockskär och *Rödhamn* i Lemland äro lotsplatser. Vid den senare låg under 1743 års krig den ryska flottan förankrad.

Vid *Degerby* i Föglö socken måste alla fartyg, som långs stora segelleden färdas mellan Finland och Sverge, uppvisa märkrulle. Tullkammaren flyttades hit 1819. Lotsplats och gästgifveri. Lämningar finnas ännu af batterier, uppkastade under 1743 års krig.

1811 förlades en tullkammare till *Flisö*, men flyttades sedan härifrån till *Degerby*.

I *Sottunga* finnas tvänne lotsplatser: *Måshaga* och *Finnö*. Också vid denna senare ö låg ryska flottan 1743, och finnas här från den tiden ännu lämningar af batterier.

I *Löfö by* i Wårdö afhandlades i närmare tre års tid om fred för landet efter det förhärjande krig, som benämnts „Stora ofreden.“ För detta ändamål uppfördes särskilda byggnader, af hvilka ännu grundvalarna kunna ses. En af kyrkoherden i Sund M. Samuel Kiellin härom lämnad beskrifning förtäljer att „Svenska Hofvet var anlagt i Söder, och dess Borggård var i längden 160 alnar, och i bredden hälften, samt hade 3 portar. I söder

var S. T. Herr Gref Carl Gyllenborgs rum och Cancelliet. I Vestra flygeln S. T. Herr Gref Lilienstedts, sedan Predikosalen med utgång till stora Borggården; så stora matsalen ottkantig, Görzes rum m. m. alt med stora dubbla fenster. I den Östra Cavaillerernas matsal, Corps de Gardie, rum för Officerarne och Soldaterne med mera som vore för långt att beskrifva. Ryska hofvet var anlagt i Norr. Dess Borggård innehölt i längden 162 alnar, i bredden 150 och hade 4 portar. Dörrarne uti norra och södra flygelen voro gent emot hvarandra, at när de uplåtos, kunde man se igenom alla rummen. Ryska Generalernas S. T. Bruces och Ostermans rum voro präktige med stora 3 dubbla fenster. Här voro ock många betjenters rum, såsom i Svenska Hofvet; men Ryska Kyrkan ute på fältet var utan fenster, efter der brukades ljus.“

Som sändebud å svenska sidan voro här närvarande geheimerådet baron Görtz och statssekreteraren grefve Carl Gyllenborg. De hade med sig till marskalk generaladjutanten sedermera riksrådet baron Carl Sparre och till translator sekreteraren Enoch Liljemark. I stället för de nämnda sändebuden, som återkallades, kom sedermera riksrådet Liljenstedt.

Ryska Zarens fullmäktige voro generallöjtnanten grefve Jacob Daniel Bruce och geheimekanslirådet Joh. Fredr. Osterman. De hade utom marskalk, sekreterare och betjäning liksom de svenska sändebuden till vakt ett kompani med befäl.

Freden blef dock icke sluten här utan i Ny-
stad 1721.

Karl XII:s död och baron Görtz arresterande gjorde nämligen ett slut på dessa underhandlingar, hvilka redan kommit så långt, att freden var nära afsluten, detta på vida förmånligare vilkor än de, som Ryssland sedermera beviljade uti freden i Nystad.

Nära till Bomarsunds fästning ser man ännu grundvalarna efter de byggnader, hvilka bildat den forna köpingen *Skarpans*, som uppbrändes några dagar före fästningens bombardement. Själfva namnet *Skarpans* härledes från en hofmästare *Skarp*, som i tiden var egare till den lägenhet, på hvars mark fästningen till största delen blifvit uppförd.

På *Kelskär* i Kökar finnes en egendomlig bärgsformation, kallad „Kelskärs kannan“. Genom den oupphörliga nötning, som under århundraden åstadkommits af hafvet, har en utskjutande bärgvägg fått utseende af en vanlig tvättkanna, hvars fot isynnerhet är utomordentligt väl bildad. Kannan är ungefär 3 m. hög och 7 m. i omkrets. Den är liksom uthuggen ur klippan, med hvilken den sammanhänger endast medels foten och det cirka 60 cm breda „handtaget“.

Herrgårdar. Den största af Ålands tre kungsgårdar är *Kastelholm*, som omfattar något öfver 12 mantal frälsejord. Dess historia och öden äro gemensamma med *Kastelholms* slotts, som längre fram komma att anföras. Kungsgården utarrenderas på

25 år. Å dess mark finnes „Hvita Björn“, Ålands häradsfängelset.

Grelsby kungsgård i Finnström motsvarar närmare 7 mantal. Dess boningshus med sitt brutna tak har en hög ålder. Denna egendom lades under svenska kronan 1351 af konung Magnus Smek, då han lämnade Germundö till prebende åt Åbo biskopsstol. Sedermera, under Gustaf Vasa, upphöjdes Grelsby till kungsgård och har sedan dess varit utarrenderadt åt skilda personer mot årligt arrende till kronan.

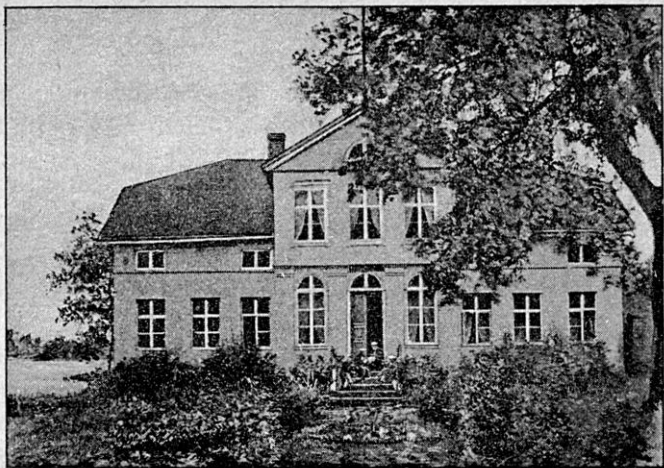
Haga, den tredje och minsta af Ålands kungsgårdar, innehades år 1521 af Henrik Jönsson, Gustaf Erikssons befälhafvare. Någon tid därefter egdes Haga af en viss Anna Sluuk, enka efter Henrik Pehrsson Gyllenflögh, hvilken gifte sig med Hertig Johans slottsfogde Joen Westgöte. Dessa makar bytte sedan Germundö mot Haga. Efter stora ofreden upptogs Haga från öde af löjtnanten Henr. Werdh. I början af detta sekel innehades lägenheten af excellensen, baron Fredr. Ridderstolpe.

En half mil söderut från Haga ligger *Germundö* säteri. Detta åldriga herresäte, som under den älsta katolska tiden tillhört Åbo biskopar, har sedan innehafts af flera adliga ätter såsom Stålhandske och Footangel. Till sist egdes stället af statsrådet C. M. Hausen och hans arfvingar, som förskönat det med en stor frukt- och blomsterträdgård.

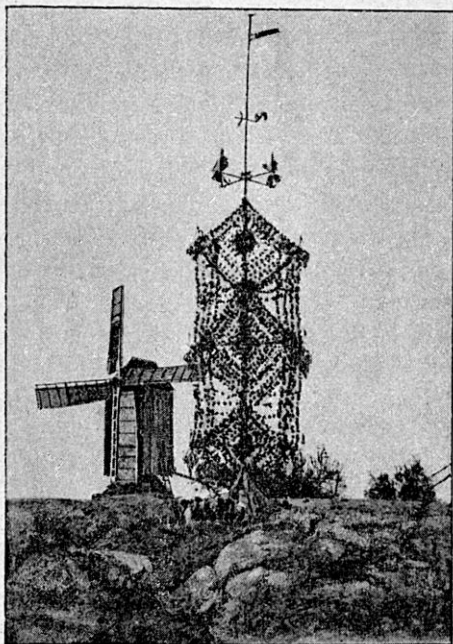
Invid Sonnröda träsk på en naturskön plats ligger *Sonn Röda* gamla herresäte, som under 16:de seklet tillhörde släkten Gyllenflögh, men i detta århundrade öfvergått i allmogeänder.

Den största lägenheten i Geta kapell är *Bolstaholms* säteri, bekant för sina vackra omgifningar. Egendomen hette förr Kodbolstad eller kanske rättare Kolbodstad. Dess ålder som säteri går tillbaka ända till hedenhös. Utan tvifvel var Bolstaholm redan i älsta tider säte för någon mäktig höfding, under hvars spira den kringliggande trakten lydde. Här på tyda ättehögar vid Bolstaholm. Den älsta kända egaren af Bolstaholm är Corth Hartwigson. Denna skänkte enligt ett testamente, dateradt torsdagen före S:t Clemens dag 1484, ett antal marker silfver m. m. af alla slag icke blott till de flesta kyrkor på Åland utan äfven till klostren i Åbo och Raumo m. fl. ställen, för att på dessa platser skulle hållas själamässor öfver honom enligt katolsk sed. Bland Bolstaholms öfriga forna egare märkas släkterna Gyllenflögh och Dusenschöld. Om deras lif och värksamhet vet man dock så godt som intet. Så mycket mer har folksägnen att berätta om de följande egarena, släkterna Åhman och Ehrenmalm.

Bolstaholm öfvergick nämligen genom köp år 1747 till kommendörkaptenen vid svenska flottan Nils Åhman, hvars porträtt ännu finnes i Geta kyrka. Det är en bister uppsyn, uttryckande ett om grymhet vittnande sinnelag, som porträttets

Bolstaholm.

Åländsk midsommarstång.

halft förbleknade drag visa oss. Det är därför ej underligt om Åhmans blotta åsyn injagade förskräckelse både bland vänner och fiender. Till sitt lynne var Åhman grym och rå samt behandlade sina underlydande med stor stränghet. Såsom sjöman var han känd både för djärfhet och skicklighet. Sed och lag gälde för honom intet.

Som bevis på Åhmans öfverdåd må följande sägen anföras. Sverge hade krig med Ryssland, och man hade för att spärra inloppet till Stockholm slagit en järnkätting öfver sundet vid Vaxholm. Åhman kommer seglande med sin fregatt och låter i hast fastgöra ett skarpt sågblad vid fartygsbogen, hvarefter han med full fart seglar mot det spärrade inloppet. Kättingen springer, och Åhman seglar lugnt, som om ingenting händt, upp till Stockholm. Af försiktighet går han likväl genast upp till konungen och begär om nåd för sitt tilltag. Detta beviljas äfven på grund af hans förtjänster om riket.

Att Åhman värkligen genom sin djärfhet varit till rikets nytta, bevisar en annan sägen: En stormig höstdag visade sig en rysk krigsflotta norr om Getabärgen. Fåfängt sökte de ryska fartygen att trotsa Bottenhafvets vredgade böljor. Ingen af lotsarna ville riskera sitt lif genom att föra flottan i hamn vid Djupviken, där hafvet tränger in mellan klipporna genom ett smalt sund. I detta ögonblick styr en liten båt ut mot fartygen. Farkosten hotas hvarje ögonblick att krossas af de ra-

sande vågorna, men det är en erfaren man, — kommandörkapten Åhman, — som sköter rodret. Kommen ombord, förklarar sig Åhman villig att föra flottan i säker hamn endast mot löfte om att få behålla sitt lif. Med kraftig arm fattar han rodret, fartyget vändes för vinden, seglen fyllas åter, och skeppet seglar mot land. De öfriga fartygen följa i dess kölvatten. Manskaper på flottan ser redan den lugna hamnen vid Djupviken, dit den ädelmodige främlingen vill föra dem. Men i samma ögonblick, som fartyget skall segla in genom vikens mynning, kastar Åhman om rodret, ilar till fören, gör ett djärft hopp och står oskadd på stranden. Fartyget slungas mot klipporna och krossas. De öfriga, som nu märka försåtet, hafva för sent vändt om, äfven de följa med i fördärfvet. Hela ryska flottan krossas mot Getabärgens klippor och blindskär, intet enda fartyg blir räddadt. När underrättelsen om olyckan kom till Ryssland, ingåfvo Getabärgen ryssarna en sådan skräck att de uti litanian infogade en bön om att framdeles blifva bevarade för Getabärgen.

Åhmans enka blef sedan gift med öfverstelöjtnanten Josias Ehrenmalm. Uti detta äktenskap föddes en son, den sedermera för sitt vilda lynne af folket kallade „vildmajoren“ Jan Jöran Ehrenmalm. Om honom förtäljas många sägner. En gång föll det honom in att mot sin vana besöka kyrkan. Då klockaren kom med håfven, lade „vildmajoren“ i den först en slant, så åter en o. s. v., tills han

på detta sätt tömt hela det stora förråd af kopparmynt, som han med afsikt tagit med sig. Detta drog hela menighetens uppmärksamhet till sig och åstadkom således „kyrkoförargelse“. Han blef därför af prästen vänligen erinrad om att man bör lägga hela sin gåfva på engång i håfven. Följande söndag infann sig åter „vildmajoren“ i kyrkan, och när nu turen kom till honom att lägga sin gåfva i håfven, tog han fram en hel mängd stora kopparplåtar (gammalt myntslag) och slungade dem med en sådan fart i håfven att både klockare och håf föll till golfvet. „Vildmajoren“ hade sålunda åter ställt till „kyrkoförargelse“, oaktadt han gjort bokstafligen som prästen bedt honom. Härmed var vildmajoren särdeles belåten och besökte troligen aldrig mera Geta kyrka. Från bonom öfvergick Bolstaholm till hans farbror hofrättsrådet Ehrenmalm samt sedan genom gifte till familjen Brummer. För närvarande innehas stället af löjtnanten Eugen Montells arfvingar.

Å Bolstaholm förvaras några goda porträtt i olja af medlemmar af familjen Ehrenmalm.

Ännu en herrgård, som under många år tillhört släkten Gyllenflögh, finnes nära Finnströms kyrka på en höjd på andra sidan kyrkträsket. Stället, hvars namn är *Strömsvik*, befinner sig nu i allmogehänder.

Haddnäs lägenhet i Lemland tillhörde från 1660 amiral Bergenstjerna, hvilken från simpel soldat tjänat sig upp till amiral. Hans efterlevande

enka ingick sedan gifte med biskop Gezelius den äldre.

Fornlämningar. Åland är sannolikt den del af Finland där kulturen tidigast slagit rot. Dess fornminnen förskrifva sig från en tid långt före den då historiens vittnesbörd på dessa trakter tager sin början. De älsta fornlämningarna äro ättechögar, stenkummel och stensättningar.

Ättechögarna, som förekomma flerstädes i Ålands bebyggda trakter, härröra med säkerhet från de svenskar, som varit bosatta här under hednatiden. Dessa ättechögar förekomma talrikast i östra delen af Saltvik och i Finnström mellan Godby och Svarts-mara. Mindre talrika äro de i Sund, Jomala och Hammarland och minst — blott i närheten af kyrkan — förekomma de i Lemland samt på Hamnö i Kökar. Högden omväxlar från en aln till 5 å 6 alnar och de största finnas i Godby. Om man undersöker deras inre och undanrödjer det yttre, grönskande omhöljet (matjorden), stöter man nästan alltid på ett tätt, genom hela högens omfång sig sträckande stenlager — (små runda stenar, knappelsten) — af större eller mindre djup. Detta lager efterföljes af ett annat med lös mylla eller sand, inom hvilket man upptäcker kringströdda kol samt benskärfvor. Om åter högen innehåller någon grafkruka, som innesluter den dödes ben eller aska, är denna vanligen nedsatt under en flat sten eller häll i midten af högens botten. Här finner man ock de fornsaker, hvilka ättechögarna innesluta. Bland

sådana intaga stora, tveäggade slagsvärd af järn främsta rummet. Oftast äro dessa slagsvärd sammanböjda, en erinran om att den döde, som burit svärdet, ej vidare behöfde det. Klingan på sådana svärd är vanligen en aln eller 5 kvarter lång, handtaget däremot helt kort och försedt med „parerplåt“. Utom svärd ha i Ålands ätthögar blifvit funna spjut, stridsyxor, knifvar och saxar, men äfven skäror, betsel, järnkrokar, nitar, spikar o. s. v. Också kvinliga prydnader såsom armband, hårsmycken, kedjor och isynnerhet spännbucklor, hvilka tjänat till att sammanhålla klädedräkten på bröstet, samt redskap såsom spiralringar och saxar äro anträffade. Alla dessa fornsaker härröra från den sista nordiska kulturperioden, d. v. s. den senare järnåldern och ega således en ålder af öfver tusen år.

Utom ätthögarna eger Åland talrika fornminnen i *stenkumlen*. Dessa äro höga af stenar uppkastade kullar, belägna på bärgshöjder, där man haft tillgång på rullsten. De stå antingen allena eller några tillsammans. I dessa stenkummel äro endast få fornfynd af vapen och ben påträffade.

I en skogshägnad, ett stycke från Godby, till vänster om vägen till Ämnäs finnes en *skeppssättning*, såvidt bekant är, den enda i sitt slag på Åland. Den utgöres af stenar, lagda i form af ett åt båda ändar tillspetsadt fartyg. Dylika skeppssättningar hafva utgjort kampplatser, eller måhända äro de äfven forngrafvar.

Ett af Ålands märkligaste fornminnen är *Lemböte* kapell, beläget på ett bärg nära Lemböte by i Lemland. Af det 72 meter långa och 5 meter breda templet återstår endast en anspråkslös ruin. De några meter höga väggarna hålla närmare en meter i tjocklek. Kapellet har varit uppfördt af flata eller fyrkantiga granitblock. Det omgifves af en ungefär 60 cm hög förfallen ringmur, å hvilken finnes tvänne ingångar. Planen mellan ringmuren och kapellet är stenfri, endast mot söder och öster ligga några större, flata stenar, afskilda genom längre mellanrum. Äfven utom ringmuren finnas flere rader dylika stenar. De hafva måhända varit s. k. domstenar, på hvilka nämnden vid ting brukade sitta.

När denna åldriga byggnad blifvit uppförd, vet man icke. Några forskare uttala den förmodan, att Lemböte kapell fordom varit ett hedniskt tempel. Kappellets form, som har mycken likhet med Odin-templets i Gamla-Uppsala, liksom den omständighet, att äfven i Lemböte finnes en s. k. offerkälla (blotkälla), skänker något stöd åt detta antagande. Säkert är att Lemböte kapell efter kristendomens införande blef ett katolskt bönekapell och möjligen efter Ålands skyddspatron, konung Olof den helige, erhållit sitt namn, S:t Olof. Ända till början af 1840-talet fanns i den sida af dörröppningen som är till vänster, då man utgår ur kapellet, en stor sten med för allmogen oläslig inskrift, hvilken måhända förtäljde något om kappellets tidigare öden. Den intressanta stenen bortfördes af

manskapet på ett ryskt örlogsfartyg och man känner ej hvart den sedan tagit vägen.

Från kapellruinen är det två kilometer till Lemböte by, där den ofvannämnda offerkällan finnes. Strax vid det lilla träsket nära byn ligger källan på en sumpig äng, men den har möjligen fordom varit omgifven af en offerlund. Från urgamla tider har man tillskrifvit källan någon öfvernaturlig, läkande kraft, t. ex. förmågan att bota lamhet och sjuka lemmar, hvaraf sedan namnet Lemböte (fordom skrifvet Lynaeböte) kunde härledas.

Ett annat lika intressant fornminne är *Kökars kloster*. Nu så glömdt och undangömdt, tyckes Kökar fordom hafva haft sin stora betydelse för Ålands utveckling. Det är i Kökars skärgård det gamla nordiska vikingalynnet bibehållit sig längst. Ännu förekommer i Kökarsmålet ordet „viung“ (viking, vikung) för att beteckna en trotsig, tilltagsen person. En sägen förmäler att på Kökar fanns ymnig skog och här lefde en vildsint befolkning, hvars förnämsta näring var sjöröfveri. För att stäfja kökarsboarnas vilda mod och mildra deras råa seder skall ett franciskanerkloster hafva blifvit anlagdt på Hamnö i Kökar. När detta skett vet man ej. Antagligen anlades Kökars kloster redan tidigt, så snart kristendomen blifvit predikad och något vunnit fotfäste på Åland. Antingen under biskop Ragvald den andra, själf ålänning, († 1321), eller ock någondera af biskoparna Björn Göransson Balk (†

1412) eller den nitiska Magnus Olai Tavast (1412—1450 † 1452), kanske vid samma tid som Finland erhöll sitt viktigaste och mest kända kloster: det i Nådendal. Den älsta hittills kända historiska urkund om Kökars kloster, är en latinsk anteckning i gråmunkeklostrets diarium (dagbok) i Stockholm. Denna anteckning lyder i svensk öfversättning: „den 3 juli år 1472 dog värdige fadern, broder Erik Olofsson, fordom gardian (klosterföreståndare?) i Kökar“. Han är också den enda föreståndare i Kökars kloster, hvars namn kommit till eftervärldens kändedom.

Framför hufvudingången till Kökars kyrka ligger en slät sten utan inskription, hvilken föregifves vara uppbyggarens af klostret, Peder Diekns, grafsten. Om denne Peder djäkne berättas att han „hafver förbudhet röra sin graf med förkunnande at tå gräset var grott öfr skulle och dhommen komma“.

Om klostrets omfång känner man, att det varit mycket större än den nuvarande kyrkan. Öster om denna ser man ännu grundvalarna efter celler och på norra sidan af kyrkomuren kvarstå ännu lämningar af klostermuren. Klostrets forna källare, belägen utom kyrkogården, begagnas ännu för kyrkans behof. I dennas materialbod förvaras ett minne från klostret, en grytformig dopfunt, hvilken fordom varit inmurad i en af klosterkyrkans väggar, men sedan lösbrutits.

Utom det forna klostret har Kökar ännu andra fornminnen, ehuru af ringare intresse. På den del af Hamnö, som kallas Kapellskatan, ligger en *stensättning*, 22 m. lång och 18 m. bred, som af folket tillskrifves munkarna i Kökar.

Omkring 3 km. från Saltviks kyrka invid *Andtböle* by finnes en brant uppåtstigande bärgskulle, *Borgö*, på hvars västra sida kunna ses lämningarna af en s. k. vikingaborg. Borgbärg^{et} ligger ej mera vid saltsjön, men traditionen förmäler att saltviksfjärd fordom sammanhängt med det bakom sistnämnda bärg liggande Andtböle träsk, och äldre personer uppgifva sig hafva sett den i bärg^{et} inslagna järnring, vid hvilken vikingarna fäst sina skepp.

Flera historiska minnesmärken i form af inskriptioner i bärg och klippor kunna ännu iakttagas. Bland dessa är det på Ledskär isynnerhet anmärkningsvärdt. På denna klippö finnes en inhuggen namnteckning CPA med en furstlig krona öfver, ett Andreaskors och årtalet 1719 där under samt nederst bokstäfverna IYL. Denna inskription anses härstamma från Peter den store af Ryssland, hvilken med sin skärgårdsflotta i början af juli 1719 inlöpte i Lemlands skärgård. Inskriptionen skulle tolkas: Czar Peter Alexejevitsch, juli 1719. Vid inhuggningen af inskriften har man utan tvifvel använt järn eller stålvärktyg, emedan inhuggningen är 1 cm djup.

Omskummad af Lappvesis höljor ligger mellan Kumlinge och Brändö nära holmen Falkklubb en obetydlig klippö, som seglaren likgiltigt skulle färdas förbi, därest ej en sorglig minnesvård af brun sandsten, insatt i en hög fot af uppstaplad sten, skulle draga till sig hans blickar. Af monumetets inskription inhämtar man att år 1773 härstädes omkommit en löjtnant Taube jämte 7 andra personer, hvilka i höstnattens mörker seglat vilse och stött på ett klippref, hvarvid deras båt kantrat.

Under det orientaliska kriget 1854—55 hem-söktes äfven Ålands fredliga skärgård af krigets fasor. Den allierade fransk-engelska eskadern bombarderade och intog då *Bomarsunds* fästning.

Anläggningen af denna fästning beslöts redan 1812, men arbetet begynte först 1830. Därtill användes dels politiska förbrytare och andra fångar, dels ryska soldater. Ofantliga summor nedlades på byggnaderna, och det var för denna fästnings uppbyggande Finland gjorde början till sin statsskuld. Meningen var att skapa en väl befäst örlogshamn, hvartill lokalen äfven var passande. Hufvudfästet förlades till stranden och uppbyggdes i tvänne våningar. Den öfre inneslöt kanonerna, den nedre, hvars skottgluggar blifvit igenmurade, hade vid tiden för bombardementet endast små öppningar för handgevär. Taken voro höljda af ett 4 fot tjockt jordlager. Det hela var uppfördt af tegel, utanpå beklädt med tämligen tunna, sexkantigt huggna granitblock, hopfogade med cement. Inom

fästningsmuren, vid dess sidor, voro bostäder för besättningen, förrådsrum af alla slag, kanslier, kyrkor o. s. v. Den stora borggården inom fästningen utgjorde exercisplats. Med dess stora omfång och de många byggnaderna inom murarna kunde Bomarsund ej kallas annat än en befästad kasern.

För att förstärka befästningarna skulle hufvudfästet på något afstånd omgifvas af ett tiotal med hvarandra förbundna starkt befästade torn (baser). Arbetet bedrefs dock ej alltför skyndsamt, så att vid krigets utbrott endast tre torn voro färdiga: Prästö tornet, midt emot fästningen på ön af samma namn, Notvikstornet på en brant klippa vid Mångstekta fjärden och Brändklintsbasen längre åt land på en bärgshöjd ofvan fästningen. På det s. k. Djäfvulsbärget hade man för afsikt att anlägga ett fjärde torn och hade man för ändamålet bortsprängdt toppen af bärget, hvarigenom man erhållit en jämn yta af några tiotal famnars omkrets. Alla dessa torn voro förenade genom breda af sten byggda vägar.

Fästningens bestyckning utgjordes af öfver 100 kanoner, och närmare 3,000 man, till största delen rysk militär jämte Åbo skarpskyttebataljon, bildade besättningen. Befålet fördes af general Bodisco och finska öfversten Furuhjelm.

Den 21 juni 1854 på e. m. syntes tre fiendtliga ångare styra in på Lumparen genom Ängö sundet. Ett bombardement öppnades genast och fortfor i 9 timmar till kl. 1 på natten. Fästnin-

gen led ej någon nämnvärd skada, men ett af fartygen ramponerades af dess kulor, hvarefter eskadern drog sig tillbaka. — Den 18 juli lämnade de förenade flottorna Barösund i Nyländska skärgården, där de legat för ankar efter att fåfängt hafva försökt tvinga ryska flottan till batalj, och anlände den 21 i samma månad till Ledsund i Åländska skärgården. Befälet öfver den engelska flottan fördes af amiral Charles Napier och den franska kommanderades af amiral Perseval—Deschènes. Fartygens antal uppgick till 70. Den 24 juli afgingo 7 fartyg till Bomarsund och antalet ökades dagligen, så att efter några dagar omkring 60 fartyg af alla storlekar lågo förankrade omkring fästningen. Pejlingar och rekognosceringar värkställdes dagligen, och ofta dånade kanonerna då något fartyg vågat sig för nära fästningens eldgap. Den 5 augusti landstego de första franska trupperna, en jägarebataljon, och slog läger. Den 7 landsattes en mängd trupper såväl vid Mångstekta som söderut vid Tranvik. Trupperna utgjordes småningom af närmare 15,000 man, hvilka stodo under befäl af general Baraguay d'Hilliers. Groft belägringsartilleri släpades upp till trakten väster om Brändklintsbasen, ett batteri uppkastades och skjutningen begynte den 12 augusti med 12 kanoner. Efter 2 dygns oafbruten kanonad stormades det nämnda tornet, hvarvid besättningen, mestadels finnar, försvarade sig hjältemodigt och försökte slå sig igenom, hvilket dock misslyckades. Följande dag bombarderades äfven

Notvikstornet och intogs på aftonen. Under detta anfall angreps också hufvudfästningen både till sjös och lands, och amiral Plumridges eskader besköt Prästö tornet. Samma dag sprang Brändklintstornet i luften, antagligen genom en af ryssarna förut anlagd mina, hvarvid några fransmän omkommo.

Den 16 augusti nödgades Bomarsund kapitulera. Militären togs till fånga och sändes med en del af flottan till England och Frankrike. En större styrka kvarblef för att fullborda fästningens förstörande. Den 2 september sprängdes den del för del i luften. De franska krigsskeppen aflägsnade sig småningom, och den 14 sept. hade äfven engelsmännen afrest. Vid freden, som slöts i Paris, bestämdes att inga nya befästningar på Åland skulle få anläggas af Ryssland.

Af hela fästningen återstå numera endast en hop grushögar. Här och där resa sig murarna till sin ursprungliga höjd, en och annan skottglugg visar oss ännu dessas utseende och placering. En tät ungskog betäcker vägarna mellan tornen, och det frodiga gräset växer öfver förödelsen.

Midt emot den forna fästningen ligger *Prästö* holme. Här funnos under „fästningens tid“, som ålänningen säger, hospital och apotek, och här hade äfven de döda sin hvilostad. Utom en luthersk begravningsplats finnas två grekiska, en romersk-katolsk, en judisk och en muhammedansk. Naturen är vacker, och alléer och parkanläggningar hafva

fordom förskönat platsen. Ännu finnes något däraf i behåll. Synnerligen täck är en liten holme så nära Prästö, att endast en bro ledt dit öfver. Denna holme kallas af befolkningen ännu i dag för Bodiscos holme. Inbjudande och täck, står holmen bevuxen med almar och lindar samt omgifven af hasselskog och nyponbuskar. Nu erbjuder holmen sin fågring endast åt någon ensam vandrare, som stannar en stund i trädens skugga. Under fästningens glansperiod var det annorlunda. Härom förtäljes, att en mycket rik, hög, rysk militär, som utmärkte sig för den slösande prakt, med hvilken han omgaf sig, brukade för att göra lifvet angenämt för sig och andra anordna lustpartier, hvilkas mål oftast var den lilla holmen. Här höllos landtliga fester med musik och illumination, med läckra rätter och fina viner. Därtill förmäles att han med sydländingens hela glöd var förälskad i en ung dam, för hvars skull han tillställde dessa fester. Andra sökte likna honom i gästfrihet och frikostighet, och följdén blef, att vid Bomarsund fördes ett lif efter stora världens mönster, ystert och öfverdådigt, men såsom vanligt af kort varaktighet. Hit samlades Ålands ståndspersoner till baler och fester, hit förde allmogen allt hvad den kunde afyttra och fick riklig betalning, här fanns arbetsförtjänst för alla yrken och åldrar.

Sunds socken har ännu att uppvisa ruiner af ett annat fäste, ehuru från tider, då människornas lefnadssätt, behof och sträfvanden voro helt andra

än nu. Men också denna borg har varit vittne till såväl blodiga strider som glada fester, där tappra riddare i tornerspelens kämpalekar täflade om ädelborna och väna damers gunst. Vid Slottssundets smalaste ställe, på dess östra strand resa sig de åldriga, vördnadsbjudande ruinerna af *Kastelholms* slott. Midt emot på andra sidan sundet ligger *Kastelholms* kungsgård, omgifven af en lummig löfskog och en vidsträckt trädgård. Från landsvägen leder dit en af sekelgamla lönnar och askar bildad allé, hvars löfmassor än mera öka platsens skönhet.

Tiden när *Kastelholms* slott blifvit grundlagdt är ej med säkerhet känd. Första gången det omtalas i historiska urkunder är år 1388, då det nämnes bland de slott, hvilka efter den mäktiga svenska riksdrotsen Bo Jonsson Grips död öfverlämnades åt drottning Margareta. Antagligt är att det uppförts under de närmast föregående decennierna.

Till byggnadsämne har användts gråsten och röda granitblock, men endast delvis tegel. Slottets „sträckmur“, som höll ungefär 2,4 meter i tjocklek, hade en omkrets af innalles 217 meter samt inneslöt tvänne borggårdar. Den större eller norra borggården försvarades åt västra sidan af en med skottgluggar försedd mur samt hade för öfrigt tvänne i norr och öster belägna tvåvåningsflyglar. Vid sydvästra hörnet af denna 31,5 meter långa och 13 meter breda borggård reste sig fordom ett anseeligt torn. Ännu är ruinen på detta ställe betydligt högre än den omgifvande muren. Den mindre södra

borggården, som vid murarna är omgifven af boningsrum, är endast 9,5 meter lång och 7 meter bred. Slottets höjd torde varit 18—20 meter.

Slottets boningshus voro alla i två våningar, af hvilka den öfre utgjorde praktvåning och bostad för borgherrn, den undre innehöll rum för betjäningen, förrådsrum m. m. Därtill fanns ännu en källarvåning, som dock icke sträckte sig genom hela byggnaden. De stora salarna på slottet kallas i räkenskaperna „konungamak“. Inom det s. k. kurtornet lågo det öfversta och nedersta konungamakets samt dessutom det lilla konungamakets. Någondera af dessa tre salar torde ha gränsat till det trånga och mörka tornrum, där den olyckliga svenske konungen Erik XIV år 1571 från juli till inpå hösten satt fången.

Eriks behandling såväl på Stockholms slott och Åbohus som sedan på Kastelholm anses hafva varit mycket grym. På det sistnämnda stället tror man att det varit som Erik genom Johans hårdhet blifvit beröfvad papper, penna och bläck, och det berättas att han då med en träpinne, doppad i vattnen, hvori han förut upplöst kol eller sot, skrifvit eller rättare ristat anteckningar i de få böcker man låtit honom behålla. Den slottsfogde, som på Kastelholm på Johans befallning bevakade den hårdt hemsökta konungen, hette Nils Persson.

För att trygga slottet mot fiendtliga angrepp voro murarna genombrutna af skottgluggar, hvilka delvis inåt utvidgade sig så mycket, att en karl

med spjut, båge eller bössa kunde ligga dold i dem, beredd att sända död och förrödelse öfver den anryckande fienden.

Angående borgrummens inredning hafva vi ej mycken kännedom. Väggarna pryddes dels med målningar dels med tapeter eller „veggiebonader“ af lättare tyg. Dessutom voro väggarna till en half manshöjd försedda med panelvärk. Ensamt till lilla konungamakets panelningar hade förbrukats ej mindre än 223 stycken bräder. Slottstaket var betäckt med spån och pryddes af små, delvis förgyllda flaggor.

Ingången till slottet skyddades af en förborg, bestående af ett plankvärk till betydlig utsträckning. En bred vallgraf torde sträckt sig kring hela slottet. Fordom nådde slottssundets vatten ända till borgens fot och kringflöt hela kullen, som härigenom var svårtillgänglig för fienden.

Vi nämde redan att Danmarks, Sverges och Norges gemensamma regent, drottning Margareta, äfven hade Kastelholm med Åland i förläning. Under Margaretas efterträdare på de förenade rikernas tron var en tysk adelsman, Benedikt Pogwisch, höfvitsman öfver slottet. Efter dennes död insatte hans enka Ida Königsmarck sin son, den stortaliga Otto Pogwisch till borgherre på Kastelholm. Det var vid denna tid, som Dalarnas fria allmoge, ledd af Engelbrekt Engelbrektsson reste sig till kamp mot konung Eriks tyska fogdar, hvilka förtryckte folket. Den med Engelbrekt förbundna Erik Puke,

som då förde befälet på Korsholms slott i Österbotten, gaf sin underbefälhafvare Johan Folkesson i uppdrag att eröfra Kastelholm. Med sin trupp, till största delen bestående af österbottnisk allmoge, landsteg han i början af hösten 1434 på Åland, bragte folket på ön till resning och belägrade Kastelholm, då dess försvarare fann för godt att dagtinga.

Under de följande tiderna innehades slottet af den danska ädlingen Hans Kröpelin, efter hvars död Karl Knutsson Bonde satte sig i besittning däraf. De mäktiga Sten Sture den äldre och Svante Sture vistades hvardera ofta på Kastelholm och utfärdade därifrån sina befallningar. Den genom Viborgs försvar mot ryssarna 1495 ryktbara Knut Posse dog på Kastelholm år 1500, där han i många år varit höfvitsman. Några år därefter gaf Sten Sture slottet med dess län åt Gustaf Vasas fader Erik Johansson Vasa. Denne vistades stundom på Kastelholm, och äfven den då minderåriga Gustaf Vasa besökte där tidtals sin fader.

Svante Sture, hvilken emellertid efterträdt Sten Sture som riksföreståndare, satte till herskare på Kastelholm den mäktiga Erik Thuresson Bjelkes broder Sten Thuresson Bjelke. Dennes förvaltning är minnesvärd genom den förödelse, som då öfvergick slottet och dess omnäjd. I juli 1507 kom nämligen danska befälhafvaren Severin Norby med 9 skepp till Åland, härjade landet och utkräfdde af befolkningen en tvångsskatt, tände eld på slottet

och förde med sig Sten Thuresson i fångenskap. Kastelholm var sedan i flere års tid i mycket förfallet skick.

När sedan Sverges befriare Gustaf Eriksson Vasa fördrifvit danska konungen Kristian II och rensat Sverge från danskarna, sände han 1521 en af sina höfdingar, Hemming von Brockenhus, för att eröfra Kastelholm af den danska slottsfogden Lyder Friman. Men i stället för att låta sina trupper sammandrabba beslöto de båda höfdingarna Hemming och Lyder att enligt tidens ridderliga sed afgöra striden genom tvekamp. De rände till häst mot hvarandra inför sina krigares ögon, hvarvid Lyder utropade: „jag strider för alla fruar och jungfrur i Danmark“, „och jag“, genmålte Hemming, „för min herre, Gustaf Eriksson“. Hemmings häst stupade, och han själf blef förd som fånge till slottet. När sedan Lyder angrep hans krigshär, försvarade denna sig så tappert, att danskarna med stor förlust måste draga sig inom slottets murar. — Sommaren 1523 sände Gustaf Vasa en större styrka för att bringa Kastelholm till underkastelse, och från denna tid var slottet under hans spira.

Kastelholm tillföll 1524 riksrådet Ivar Fleming, som dock årligen skulle utgöra vissa gärder till kronan. Då han i likhet med många andra samtida adelsmän förfor egenmäktigt, förtryckte bönderna och utprässade olagliga skatter och icke hörsammade konungens bud, fråntogs honom 1537 länet, som indrogs till kronan. Härvid förebar Gu-

staf Vasa att Kastelholm i betraktande af det rikliga förråd ved och kalk man där hade att tillgå samt för älgjaktens skull ej kunde afhändas kronan. Under sina sista regeringsår besökte konungen Finland och vistades en längre tid på Kastelholm tillsammans med sin gemål Katarina Stenbock och sin älsklingsson, hertig Johan.

Här uppstod hos honom planen att göra Finland med Åland till ett själfständigt hertigdöme för denne sin son Johan. Ett bref om denna förläning utfärdades i Åbo den 27 juni 1556. Hertig Johan gaf i sin tur Kastelholm med Åland jämte några socknar i västra Finland åt sin gemål Katarina Jagellonica.

I följd af allt detta och Johans egenmäktiga beteende i öfrigt upplågade inbördeskriget mellan Gustaf Vasas söner. Erik den XIV lät angripa hertig Johan, hvilken efter tvänne månaders tappert försvar på Åbo slott måste gifva sig fången. Att Kastelholm samtidigt blifvit angripet och intaget kan antagas för gifvet. Men lyckan vände sig till Johans förmån, och efter att några år hafva suttit fången på Gripsholms slott, återfick han sin frihet. Hertigarna Johan och Karl gjorde nu uppror, och konung Erik befann sig snart i deras våld. Han satt då äfven som tidigare nämnts någon tid fången på Kastelholm.

Gustaf Vasas tredje gemål, enkedrottning Katarina Stenbock, erhöll 1569 af Johan Kastelholm med Åland. Hon innehade slottet till 1606, då hon

afstod detsamma åt Karl IX mot Drottningholm. Konung Johan gaf också Kastelholm med Åland åt sin son Johan att efter enkedrottningens död besittas som grefskap. Men grefskapet Åland upphäfdes af Karl den IX, som lade det under svenska kronan.

Under striderna mellan konung Sigismund och hertig Karl var Kastelholm åter det ständiga tvi-stefröet. Slottet innehades af konung Sigismunds parti ända till sommaren 1597, då hertig Karl företog sitt första tåg till Finland och därvid äfven intog Kastelholm. Förgäfves sökte den kungliga ståthållaren i Finland, Arvid Stålbarm, att återintaga slottet under det följande året. Först vintern 1599 lyckades han slutligen med en ringa styrka bemäktiga sig detsamma. Till dess befälhafvare utnämndes Salomon Ille till Rörvarnäs. Själf begaf sig Stålbarm kort därpå tillbaka till Åbo. Men redan i slutet af juli nämnda år ankrade hertigens amiral Joachim Scheel med en del af flottan under slottet och begynte genast beskjuta det från de kringliggande höjderna. Detta hade den värkan att Ille snart öfverlämnade slottet i amiralens händer.

Om Ille trodde sig genom sin fullkomliga underkastelse möjligen kunna köpa sitt lif, blef detta hopp på ett grymt sätt gäckadt. Då Scheel kort därefter belägrade Åbo slott, lät han på Åbo borg afträtta Salomon Ille och hans medfångar. I afsikt att skrämma försvararena af slottet, uppspi-

kades de afrättades hufvuden på stänger, som upprestes på Korpolaiss udden midt emot Åbo slott.

Så berättar historien om Kastelholms sista belägring. Då det härnäst, under stora ofreden, åter såg fienden omsvärma sina murar, var borgen redan, hvad den nu är, — en ruin.

Ännu skulle dock Kastelholm någon tid ega betydelse som residens för Ålands styresmän och såsom ett lustslott, där medlemmar af kungliga familjen icke sällan uppehöll sig under lustfärder och jaktpartier. 1614 besöktes Kastelholm af Gustaf II Adolf, hvilken där anställde en älgjakt. Några år senare i juli 1622 anlände hans drottning Maria Eleonora med ett talrikt följe till Kastelholm. Hon roade sig här med jakt och inväntade konungens återkomst från kriget. I hans sällskap anträdde återresan till Stockholm i slutet af augusti.

Sedan Kastelholm 1624 hemsökts af våld, fick ståthållaren på Åland Stellan Otto Mörner befallning att reparera detsamma. Arbetena bedrefvos i sex å sju års tid, men då ståthållareskapet 1635 upphäfdes, tyckes slottet icke mera varit begagnadt som bostad för Ålands styresmän och det lämnades småningom åt sitt öde.

Ännu några höga besök skulle Kastelholm dock få mottaga, innan dess glansperiod var slutad. Finlands generalguvernör Per Brahe besökte jämte sin gemål Åland 1639 och tog in på Kastelholm. Han ordnade den åländska skärgårdens angelägenheter och roade sig då äfven

med älgjakt. Jakten på älg var då tillåten endast för det kungliga hofvet och genom stränga plakat-
ter alla andra förbjuden. Grefven kunde dock ej
motstå frestelsen och lyckades äfven fälla tvänne
älgar. Han kunde likväl ej, oaktadt sin höga ställ-
ning såsom Finlands generalguvernör, anse sig här-
till berättigad, utan fann sig föranlåten att hos drott-
ning Kristina anhålla om tillgift för sin öfverträ-
delse genom följande ödmjuka bref:

Stormäktigste Drottning.

Allernådigeste Fröken.

Efter såsom mig för detta, sedan jag hit till
Finland kommen är, ingen synnerlig lägenhet gif-
vit hafver att visitera Åland, altså hafver jag nu
för några få veckor sedan tagit mig den resan
före, och vid min där varelse ibland annat före-
fallande intet annat kunnat se och förmärka än
att alla saker där samma städes (dess Gudi lof) stå
etter närvarande tids tillstånd uti tämmelige ter-
minis, önskar att det så länge och framgent alltid
continuera (fortfara) måtte.

Allernådigste Drottning! Medan jag där lika-
som upå en raro och ny ankommen ort hafver på
E. K. M:ts allernådigste behag tagit mig den dri-
stighet före och själf slagit tvänne älgar, den ena
varandes allaredan utgammal och den andra äljes
lytt och ofärdig af andra djur tillförene stängad,
så att hon icke hafver kunnat länge lefva. För-
hoppas altså och lefver uti den underdånigaste till-
försikt, att E. K. M:t af sedvanlig konungslig yn-

nest intet allenast sådant med nåder upptaga täcktes, utan ock där jag framdeles komme dit, intet mindre sig allernådigast misshaga låter, som jag själf och ingen annan mig till lust slår ett sådant djur. Jag vill och skall efter min plikt hålla noga hand därutöfver, att sådant af ingen androm missbrukas skall. Och vill så etc.

Per Brahe.

Förmyndarestyrelsen svarade i följande ordalag:

„Så all den stund sine skäl hafver med bemälde bägge älgdjur I till eder lust och tidsfördrif själf hafve slagit, vi oss det så vida och med nåder låte behaga. Altså kunna och härefter lida att när ni kommer till Åland mån I en älg fälla.“ — Brevet slöts med uppmaning till Brahe, att han noga skulle se efter att ingen, hvarken hög eller låg, framdeles jagade älgar på Åland. Jakträtten förbehölls uteslutande rikets konungahus, som äfven framdeles begagnade sig därpå.

I början af september 1671 gästades slottet af Karl XI jämte hans moder Hedvig Eleonora och en talrik svit af furstliga personer och hoffolk. Ändamålet med vistelsen var åter älgjakt. Efter någon tids vistelse på Kastelholm, hvarunder den unge konungen själf lyckades fälla en älg, återvände jaktföljet omkring den 10 september till Stockholm. Denna Karl XI:s lustfärd har lämnat ämne till operan „Kung Karls jakt“, som slutar med den vackra afskedshymnen till Finland:

„Och ila vi bort från Finlands strand,
det älskade land, det dyra land,
så hälsa vi högt dess blomstrande skär,
så lämna vi minnen och hjärtan där.

Och lefve du fritt och sällt och gladt,
du älskade land, vårt hjärtas skatt!
Högt stige vår bön mot himmelens rand
för dig, för dig, o vårt fosterland!“

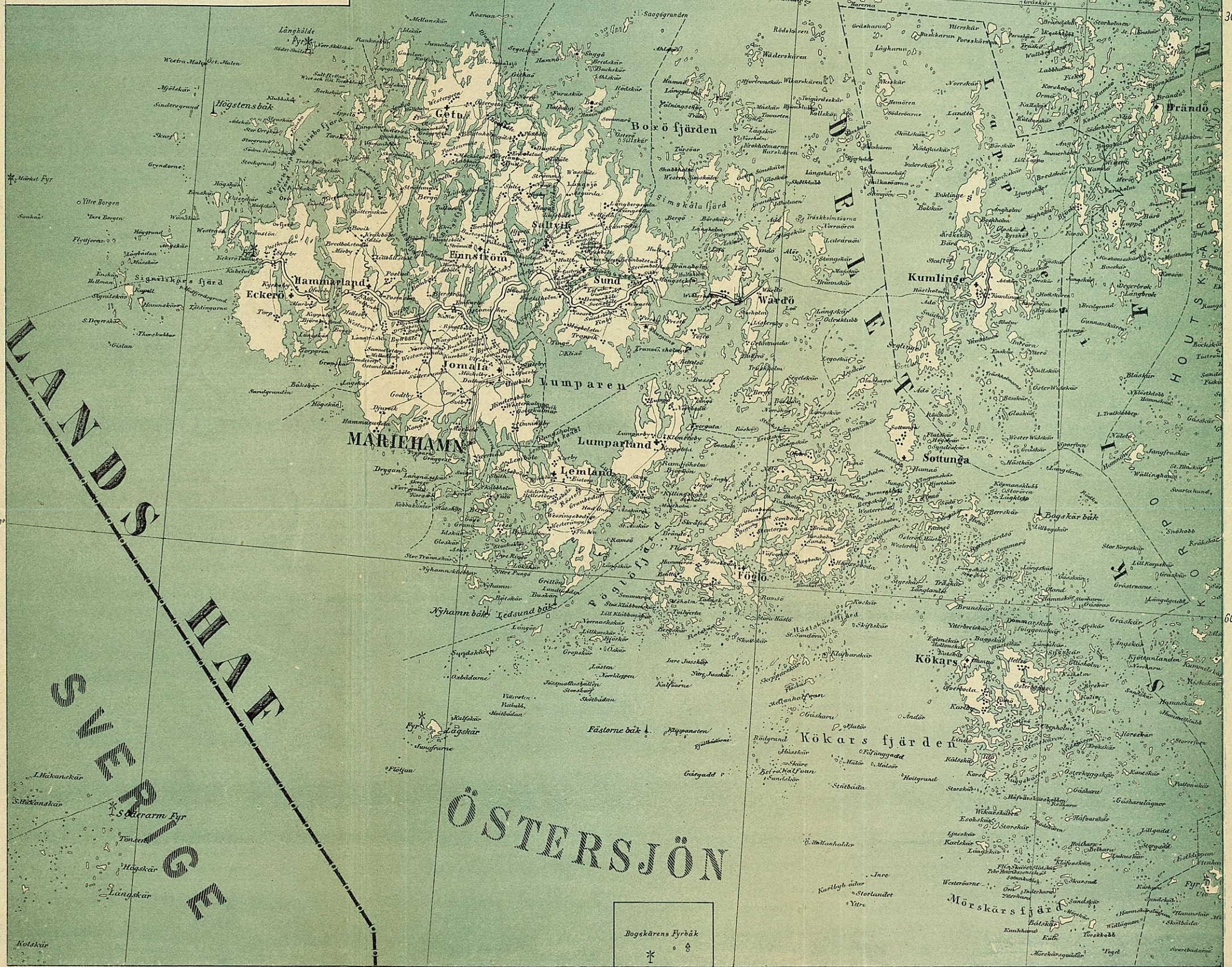
KARTA

ÖFVER

ÅLAND.

(Öfverstyrelsens för Landtmäteriet generalkarta)

0 10 20 30 40 50 60 70 80 90 100 110 120 130 140 150 160 170 180 190 200 210 220 230 240 250 260 270 280 290 300 310 320 330 340 350 360 370 380 390 400 410 420 430 440 450 460 470 480 490 500 510 520 530 540 550 560 570 580 590 600 610 620 630 640 650 660 670 680 690 700 710 720 730 740 750 760 770 780 790 800 810 820 830 840 850 860 870 880 890 900 910 920 930 940 950 960 970 980 990 1000

Rättelser och tillägg.

Sid. 17 rad 5 står ejdrar, läs äjdrar.

” 31 ” 9 ” babtismen, läs baptismen.

” 33 ” 22 ” väderkvarnarne, läs väderkvarnarna.

” 39 ” 29 ” „schotiskan“, läs „schatiskan“.

” 40 ” 8 ” „stads“, läs „stass“.

” 44 ” 10 ” Modelläringen, läs Medeläringen.

” 46 ” 26 ” innskär, läs inomskär.

” 48 ” 27 ” skogsloggarna, läs skogslaggarna.

” 57 ” 19 ” Granboda, läs Saltvik, Brändö.

” 69 ” 14 bör tilläggas: Äfven är den kallad „Vårfrukyrka“, emedan den varit hälgad åt jungfru Maria.

” 71 ” 1 står här älgad, läs är hälgad.

” 81 ” 24 ” Trottison, läs Trotteson.

” 102 ” 15 ” svenske, läs svenska.

Hagelstams Bokhandel,

Helsingfors (Hotell Kämp).

Rikaste urval

Tysk, Fransk och Engelsk **LITERATUR.**

Specialitet: Medicinsk och teknisk literatur.

 Rekvisioner från alla delar af landet effektueras snabt och billigt.

KONST- och PAPPERSHANDEL.

Vackra och billiga

ALBUM med VYER

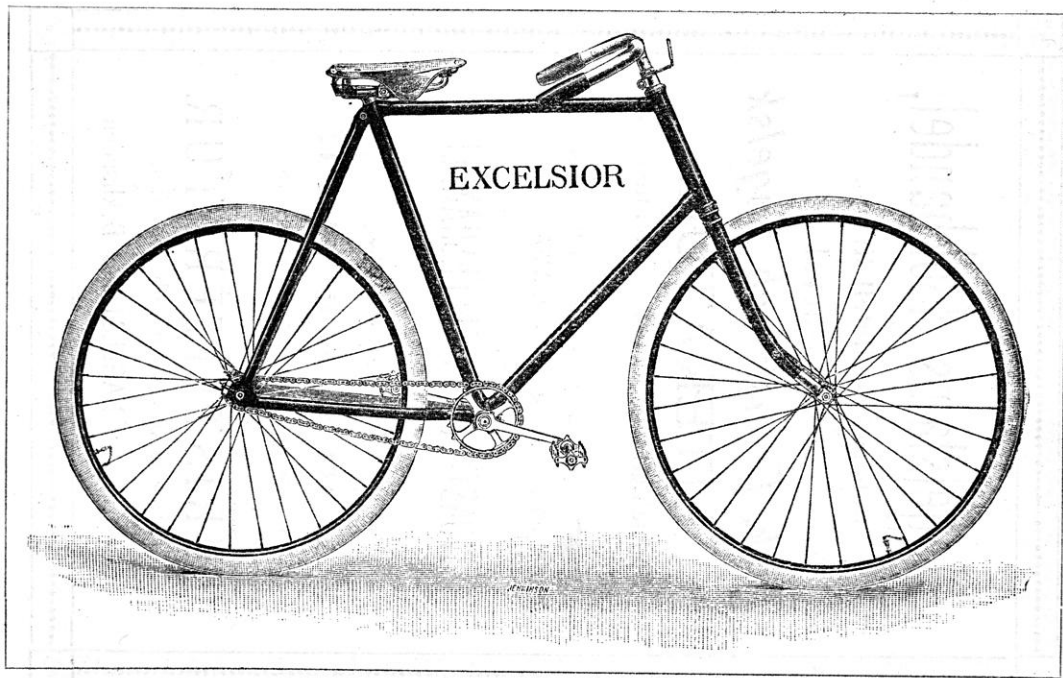
i ljustryck öfver Helsingfors.

TURISTLITERATUR.

Man talar tyska och franska.

HAGELSTAMS Bokhandel.

BAYLISS THOMAS & C^{OS}

Excelsior Works Coventry, ENGLAND.

Grundlagdt 1874.

Världsberömd,

med öfver

250 guld- & silfvermedaljer

belönade

"EXCELSIOR"-VELOCIPEDER

trotsa tryggt all konkurrens.

Generalagent i Finland:

AXEL WIKLUND, Åbo.

19 Ryska Kyrkogatan 19.

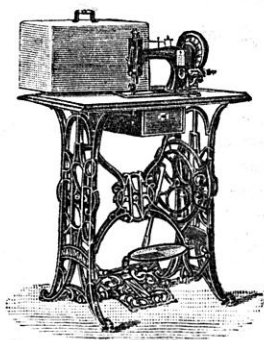
Depoter i Helsingfors, Wiborg och Åbo.

NAUMANNS Velocipeder

och

Symaskiner

äro och förblifva de bästa af
alla existerande fabrikat.

Alla köpare af Naumanns
Velocipeder och Symaskiner
berömma desamma och torde
detta bevisa fabrikatets dug-
lighet.

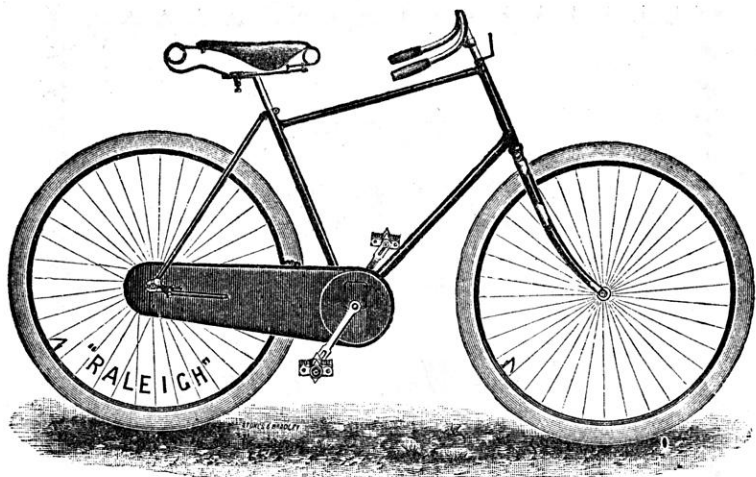
Stort lager af velocipeder och symaskiner samt tillbe-
hör af alla slag hos

FRITZ SCHRÖDER, Åbo.

Stora Tavastgatan N:o 42.

Generalagent för Finland för Veloci-
ped- & Symaskinsfabriken *Seidel*
& *Naumann, Dresden.*

OBS! Engelska velocipeder såsom *Raglan Vulcan*, *Beau*
Ideal m. fl. mycket billigt.

Aug. Blomberg, Åbo.

Slottsgatan N:o 18.

Försäljer velocipeder från de förnämsta engelska fabriker såsom J. K. Starberg (Rover), Sunbeam, Premier, Triumph, Raleigh, Quinton, Arab, Centaur Necec, Sparkbrook samt flere tyska och mindre engelska fabriker.

Obs.! Största och bäst sorterade affär för velocipeder och tillbehör i Västra Finland.

Obs.! Prisen **ovilkorligen** billigast i förhållande till kvalitén.

Obs.! Vid affären finnes anställd en person, som i öfver 1 års tid praktiserat på den förnäma velocipedfabriken „Sormully Jeffery“.

Obs.! I hvarje afseende är det fördelaktigast att vända sig till

Aug. Blomberg, Åbo.

Ångaren „STELLA“,

Kapten C. J. TROBERG,
trafikerar linjen

Åbo—Mariehamn

och afgår, **alternerande** med ångaren Åland,
hvarje *Tisdag, Torsdag och Lördag*

från **Åbo** kl. 4 e. m.

från **Mariehamn** kl. 4 på
morgonen

{ intill medio af Sep-
tember då turerna
möjligen ändras nå-
got.

**Nagu—Korpo, Verkbrygga, Bomarsund, Färj-
sundet, Kastellholm m. fl. bryggor anlöpas.**

Välkänd

och

God Restauration

samt snyggt ombord.

Agenter:

C. A. Furstenborg,
Mariehamn.

C. A. Sundahl,
Åbo.

Joh. Gust. Wikeström, Åbo.

Telegrafadress: „WIKESTRÖM“, Åbo.

1893

i April.

Ångbåtsexpedition.

Expedierar ångare regelbundet emellan Spanien, Portugal, Frankrike, Nederländerna, Holland, Tyskland, England, Danmark, Sverige, Ryssland och **Finland**.

Ångarene: Sirius, Orion, Capella, Regulus, Rhea, Vesta, Ceres, Pallas, Astræa, Urania, Uleåborg, Torneå, von Döbeln, Wasa, Finland, Express, Norra Finland och Sofia.

samt **emellan Åbo** och dess omnejd, Salo, Hangö, Ekenäs, Skuru, Helsingfors, Lovisa, Kotka, Fredrikshamn, Wiborg, Reval, Riga och St Petersburg, samt Nådendal, Nystad, Raumo, Björneborg, Kristinestad, Kaskö, Wasa, Nykarleby, Jakobstad, Gamlakarleby Brahestad, Uleåborg, Torneå och Kemi, äfvensom Mariehamn på Åland.

Ångarene: Jakobstad, Åbo, Hebe, Ahkera, Nystad, Björneborg, Ilma, Leimu, Onni, Aino, Salo, Kuusisto och Kivimaa.

Speditions- och Agenturaffär.

S. H. T.

Vördsamt tillkännagifvande att Herr **Leon. Gestrins** Ångbåtsexpeditions-Affär genom köp öfvergått till mig, tager jag mig friheten underrätta Eder att jag för instundande seglationsår äfven utvidgat min

Speditionsafdelning,

hvarigenom och då de af mig expedierande ångarene regelbundet trafikera de flesta utländska och **alla** finska hamnar, jag hoppas kunna vidare befordra till mig adresserade varor icke allenast **prompt** utan äfven på **billigaste** sätt.

Fästande Eder uppmärksamhet vid fördelen af en skild öfverenskommelse rörande speditionskostnaderna för större partier (öfver 5 ton), hvilken jag gärna är beredd att ingå, **rekommenderar** jag mig Eder med utmärkt

Högaktning

Joh. Gust. Wikeström.

Lager af Lima Tross, Tågvirke, Linor, Beck & Tjära. Nystads utmärkta Blockfabrikater m. m.

N. BOMANS Ångsnickeri, Åbo.

Möbelmagasiner:

Helsingfors, Mikaelsgat. N:o 4. Åbo, Slottsgat. N:o 59.

Lager af:

MÖBEL af alla slag,
Beklädda möblemanger, såväl eleganta som enklare.

BORDDUKAR,
DIVAN- & SÄNGMATTOR,
Portierer & Gardiner,
Skira Gardiner, Draperier
m. m. m. m.

Utföres:

Inredningsarbeten af alla slag,

Panelningar,
Parkettgolf,
Dörrar & Fönster,
LISTER,
Hyflade och spontade bräder
m. m. m. m.

STARCK & BÄHR, Åbo.

Telegr.adr.: „Starckens“.

ÅNGBÅTS-KONTOR.

Befraktnings- och Klarerings-affär.

Kommissions-, Speditions- och Inkasso-uppdrag.

Agentur för:

Brand-, Sjö-, Lif- och Olycksfallsförsäkringar.

Expediera reguliert gående ångare på
följande linjer:

Stockholm—Åbo—Helsingfors—S:t Petersburg,
Åbo—Lübeck,

S:t Petersburg—Åbo—Wasa—Uleåborg,
Stockholm—Mariehamn—Åbo—Nystad—Raumo—
Björneborg, Hull—Köpenhamn—Åbo—Wasa,
Hamburg—Åbo.

Åbo—Mariehamn.

Åbo—Mariehamn,

Snabbgående, för passagerare bekvämt nyinredda

Ångaren ÅLAND,

Kapten P. O. Isaksson,

underhåller alternerande med ång. Stella regulier kommu-
nikation mellan Åbo och Mariehamn med afgång ifrån Åbo
tisdagar, torsdagar och lördagar kl. 4 e. m. samt ifrån Marie-
hamn tisdagar, torsdagar och lördagar kl. 4 f. m.

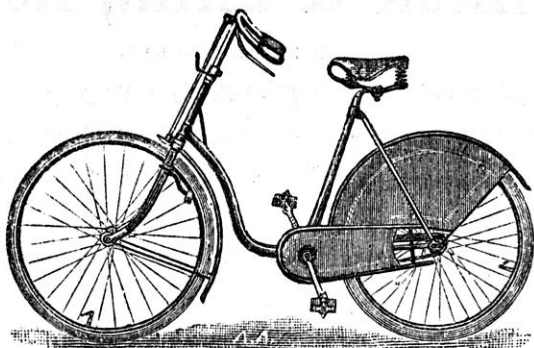
Närmare med befälhafvaren ombord.

Starck & Bähr.

Åbo.

C. A. Furstenborg.

Mariehamn.

Velocipedaffär, etab. 1887.

G. ALFR. ULLNER, Åbo.

Stort lager

Velocipeder,

velociped-delar och tillbehör från endast
världsberömda firmor.

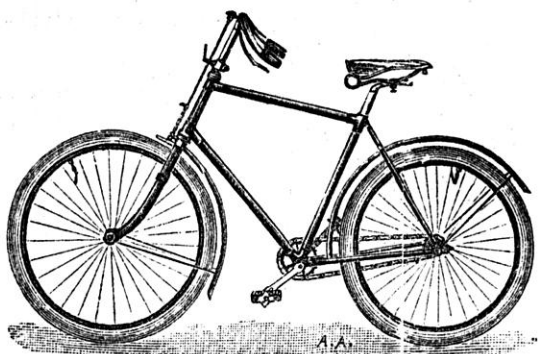
Agenter antagas å andra orter.

 Priskuranter lämnas gratis.

C. ALFR. ULLNER, Åbo.

17 Nylandsgatan 17.

Telefon 217.

Polkupyöräliike, perustettu 1887.

G. ALFR. ULLNER, Turku.

Suuri varasto

Polkupyöriä,

polkupyörien-osia ja tarpeita ainoasti
maailman parhain tunnetuilta tehtailta.

Asiamiehiä otetaan.

 Hintaluetteloja annetaan ilmaiseksi.

G. ALFR. ULLNER, Turku.

17 Uudenmaankatu 17.

Telefooni 217.

Slutet godt, all- ting godt!

Doktorinnan: „Anna har alltid så utmärkt godt kaffe“.

Häradshöfdingskan: „Jag skulle gärna önska veta, huru Anna tillreder detta“.

Anna: „Jaså. Ni tycker verkligen att kaffet är godt? Men jag har ännu icke hört rektorskans, doktors och häradshöfdingens åsikt“.

Rektorskan: „Jag dricker vanligen endast en kopp, emedan kaffe i allmänhet med dopp är så

mäktigt, men nu ber jag få en kopp till af Annas delikata kaffe“.

Doktorn: „Vi herrar förstå oss egentligen inte på kaffe; hemma dricka vi icke mycket och på värdshusen om kvällarne smakar det ganska ofta af allt annat än kaffe, men i förening med „munk“ går det dock för fullt. Detta kaffe anser jag emellertid mycket lent och godt“.

Häradshöfdingen: „Jag dricker gärna kaffe och brukar inte tala om hvad jag tycker om, men förtär vanligen mera af det som smakar mig och af fru Annas kaffe tror jag mig kunna dricka ganska mycket, så väl smakar det mig“.

Anna: „Det gläder mig verkligen, måtte det blifva en triumf för vår nationalekonomi. Jo, jag kokar alltid mitt kaffe själf och på kaffekokare. Till sex koppar tager jag två matskedar

Kathreiners Kneipp-Malkaffe,

malar det groft och slår det sedan i pannan, hvarpå jag öfvergjuter kaffet med en liter kallt vatten; sedan detta kokat sakta två minuter, slår jag på två matskedar bönkaffe, rör

om det hela och kokar det ytterligare en minut, sedan får det stå och klarna tills det drickes“.

Fruarna, som också försökt tillreda kaffe med tillsats af maltkaffe, hade ej lyckats få smak på det. Herrarne stego upp från bordet och sågo tviflande ut.

Fru Anna, som fann sig stött häraf, bad att i allas närvaro få koka nytt kaffe enligt sin beskrifning. Sedan detta blifvit färdigt och serveradt, utropade alla med en mun: „Åh! men detta är ju ännu bättre än det första“.

* * *

Husmödrar!

Gack och gör som fru Anna.

Bönkaffe importeras årligen cirka 6 miljoner kilo! Till utlandet går härfor c:a 12 miljoner mark. Men skulle allmänt hälften **Kathreiners Kneipp-Maltpkaffe** användas, så skulle minst 5 miljoner mark årligen kvarstanna i landet.

Fartygsbefraktningar. Ångbåts-Agentur.

Commissions- & Speditions-Agent.

Victor Starck.

Telegrafadress: Starck.

Försäkringsaktiebolaget

S K A N D I A S

Brand- & Lifförsäkringar till billiga premier.

Sjöförsäkringsbolaget

**Deutsche Rück- und Mitversicherungs-Gesellschaft
in Berlin**

meddelar varu-, fartygs- och fraktförsäkringar.

Agent: Victor Starck, Mariehamn.

BADHOTELLET

i Mariehamn

vid Norra gatan i närheten af Badhuset

rekommenderar sina eleganta och bekväma rum till moderata priser. Rummen uthyras äfven på längre tid. Servering af *Kaffe, Thé* och *Läskdrycker*.

Betjäning möter vid hvarje båt.

Högaktningsfullt

E. KLUGE.

SOCIETETSHUSET

i Mariehamn

rekommenderas i ärade resandes välvilliga hågkomst. Billig middags- och helinackordering, samt servering à la carte. Rabatt för familjer.

Bekväma rum, möblerade efter nutidens fordringar.

Betjäning möter vid hvarje båt.

Högaktningsfullt

E. KLUGE.

Hangö stad

och

Badanstalt,

HANDBOK

för

badgäster och turister,

utgifven

under redaktion

af

A. BERNDTSON m. fl.

Med 4 illustrationer och 3 kartor.

Wentzel Hagelstams förlag.

Pris 2 mark.

*Erhålles på Svenska, Finska
och Tyska*

i

hvarje bokhandel.

J. E. KARLSSONS

Skrädderi-Affär.

Mariehamn.

Stort lager

af såväl in- som utländska *Tyger.*

Alla arbeten utföras prompt och till mo-
derata priser.

Högaktningsfullt

J. E. KARLSSON.

SKRÄDDERI - AFFÄR.

MARIEHAMN.

Har äran tillkännagifva att jag ständigt håller på lager **goda och billiga tyger** och alla slags **tillbehör** samt utför alla slags till yrket hörande arbeten efter hvars och ens önskan och efter nyaste modet.

Genom reelt bemötande och godt arbete hoppas jag fortfarande kunna betjäna mina ärade kunder till deras fulla tillfredsställelse.

Högaktningsfullt

LARS HELLBERG.

ÅLANDS

Tapetfabriks Aktiebolag,

Mariehamn (Finland) Åland,

rekommenderar sina tillverkningar af:

Tapeter, Bårder & Takrosetter

■ *uti många och smakfulla mönster.* ■

Moderata priser.

Ålands Kaffetillsättning

s. k. Patentkaffe

från

Aktiebolaget Ålands Fabriker,

Mariehamn (Finland) Åland.

Enligt analyser från Handelskemister i Helsingfors och Stockholm, är denna kaffetillsättning:
Giffri, ofuktad och särdeles extraktrik.

Särskildt framhålles denna kaffetillsättnings utsökt fina arom äfvensom prisbillighet, på grund af dess rika extrakthalt.

Aktiebolaget Ålands Fabriker.

Mariehamn.

W. WUORI,

Målare.

Alla slags till målareyrket hörande arbeten utföras elegant och billigt.

— Beställningar —

mottagas såväl i staden som på landet.

Högaktningsfullt

W. WUORI.

EDLA NORDINS

Modehandel vid Salutorget.

Rekommenderar ett välsorterat lager af tyger, ullgarn, tapetseriarbeten samt alla slags artiklar för fruntimmer, herrar och barn.

C. S. HELLMAN.

Trädgårdsmästare,

förfärdigar på beställning såväl billiga som dyrare blom- och bröstkuketter, kransar m. m., samt försäljer allt hvad för öfrigt till trädgårdsmästeriet hör.

Obs! Stora, saftrika jordgubbar af en alldeles extra kvalité m. m., m. m.

 Alla beställningar utföras prompt och billigt.

Högaktningsfullt

C. S. Hellman.

Nordiska Aktiebanken

för

Handel och Industri.

Aktiekapital: *Fmf.* **8,000,000.**

Reservfond: *Fmf.* **1,617,000.**

Hufvudkontor: **Wiborg,**

Filialkontor i: **Mariehamn,**

Helsingfors, Åbo, Uleåborg, Brahestad, Gamla
Karleby, Wasa, Björneborg, Raumo, Nystad,
Hangö, Borgå, Kotka, Tammerfors, Tavaste-
hus, Jyväskylä, Heinola, Nyslott, Kuopio, Joen-
suu, Willmanstrand, Sordavala.

Emottager **Depositioner**

samt insättningar på

Depositions-Kontokurant

och

Löpande räkning,

Diskonterar växlar,

beviljar

Lån och kassakreditiv,

köper och säljer

Växlar på utlandet

och

Utländskt mynt.

DIREKTIONEN.

WILH. HANSSON,

— Urmakare —

i Mariehamn.

☛ Lager af: ☛

Vägg-

Fick-

UR!

UR!

Alla sorters ur emottagas till reparationer som utföras väl och till billiga priser.

GLASÖGON & PINCENEZER

från J. E. Julins välkända lager.

Mariehamns Garfveri.

Ständigt lager af

Sul-, Juft-, Bindsul- & Smorläder.

Största lager af

SKODON

m. m. m. m.

Prima varor och moderata priser.

H. A. FAHLER.

Brandförsäkrings-Aktiebolaget

FENNIA

i

HELSINGFORS

meddelar

brandförsäkringar

å all slags såväl

fast- som lösegendom.

Premiesatserna äro **billiga** och bestämda.

Brandskador regleras snabbt och
liberalt.

Agent i **Mariehamn:**

Herr PH. v. KNORRING.

Olycksfallförsäkrings-Aktiebolaget

PATRIA

meddelar olycksfallförsäkringar, enskilda såväl som kollektiva. **Skador regleras omedelbart efter aflämnandet af läkareintyg.**

Hufvudkontor i Helsingfors.

Agent i Mariehamn: **Herr JULIUS SUNDBLOM.**

Mariehamns Hafskuranstalt

☞ på ÅLAND. ☜

Saison från den 15 Juni till början af September.

Kuranstalten är belägen i en naturskön samt i sanitärt hänseende framstående, barrskogsrik, högländ trakt. Klimatet är mildt; hastiga temperaturförändringar förekomma ej.

Läkarevården bestrides af Stadsläkaren Dr **Artur Tollet** med biträde af underläkare. Gymnastiken och massagen förestås i sin helhet af biträdande läkaren Med. Kand. **K. V. Hällberg** med manliga och kvinnliga biträden.

Fullständig kallvattenkur. Mobila och fixa högtrycks- och andra duscher. Gytjemassagebad, tallbarrsbad, romerska och medikamentösa bad, terpentingångbad m. m. Tempererad bassin med ständigt rinnande vatten. Elektricitetsbehandling. Mag- och blåspolning. Specialbe-

handling af fruntimmers- och nervsjukdomar. Fullständig brunnsskur. Sjukgymnastik och massage.

Tillfälle till rodd, segling och fiske.

God horn- och stråkmusik, biljard och kägelbana. 1 badhusrestaurationen serveras god mat till moderata priser. Rum beställes genom Badhusdirektionen, som äfven i öfrigt lämnar nödiga upplysningar. Illustrerade prospekt på begäran gratis.

Moderata priser.

Ångbåtskommunikation 3 å 4 ggr i veckan på Stockholm, 5 å 6 ggr i veckan på Åbo—Helsingfors—St Petersburg och 1 gång i veckan på Nystad—Raumo—Björneborg.

DIREKTIONEN.

„ÅLAND“
läses af mer än
5,000 personer.

„ÅLAND“.

Prenumerera
på försök!

„ÅLAND“

Enhvar, som intresserar sig för den åländska skärgården och önskar stifta bekantskap med dess talrika öbefolkning, må icke försumma att prenumerera på ålänningarnas tidning, den i frisinnaad riktning redigerade tidn. „ÅLAND“, som utgifves i Mariehamn hvarje onsdag och lördag. — För helt år kostar „ÅLAND“ endast 5 mark förutom postarvodet. Till utlandet sändes bladet för 7 mark 60 penni.

☛ Lämpligt annonsblad. ☛

Annonspriset resp. 10 och 15 penni.

„ÅLAND“

Prenumerera
på försök!

„ÅLAND“.

„ÅLAND“
utgår i 1,000
exemplar.

Mariehamns Läskdrycksfabriks

tillvärkningar af

**Apelsin-, Citron-, Frukt-, Hallon-
och andra Limonader,
Sockerdricka, Selters- och Soda-
samt Vichyvatten,**

beredda af kemiskt rent vatten och flytande kolsyra.

Obs.! Alla limonader äro beredda af fruktsafter. Rabatt lämnas då hel korg tages.

Försäljes i parti och minut å

APOTEKET

i Mariehamn.

Literatur,

inhemsk och utländsk, Läroböcker, Psalmböcker, Kontors-, Konto-, Notes- och Skrifböcker samt Rit-häften, stort sortiment. Papper, Kuvert, Pennor och Bläck jämte öfriga bokhandelsartiklar för privata och skolor. All slags inhemsk och utländsk literatur och musikalier rekvireras *prompt* och *billigt* genom

Mariehamns bokhandel.

Brand- & Lifförsäkringsbolaget

SVEA.

Grundfond 10 miljoner kronor.

Meddelar *brand- och liffförsäkringar* på fördelaktiga villkor med billiga premier genom

C. A. Furstenborg, Mariehamn.

Älsta inhemska
Lifförsäkringsbolaget
„Kaleva”

i Helsingfors.

Grundadt år 1874.

Meddelar försäkring å lif, lifräntor, utstyrselkapital och öfverlefvvelseräntor emot billiga premier på de mest fördelaktiga och liberala villkor.

Då **Kalevas** fonder redan vid utgången af år 1894 öfverstego det kolossala beloppet **Elfva miljoner** finska mark och reservfonden inom kort blifver fullbildad, kan bolaget tryggt uthärda konkurrensen med hvilket annat lifförsäkringsbolag som helst.

Emedan **Kaleva** är ett **inhemskt** försäkringsbolag, som bjuder jämnogoda, ja till och med förmånligare villkor, än de utländska bolagen, torde hvarje fosterländskt sinnad försäkringssökande, förrän han definitivt besluter sig för något bolag, främst vända sig med förfrågan till **Kaleva**, som genom sina uti alla Finlands städer samt å de flesta landsorter bosatta agenter och sina reseinspektörer benäget tillhandagår allmänheten med nödiga upplysningar.

Försäkringen är ett säkert stöd!

Franska Lifförsäkringsbolaget

= L'URBAINE =

Stiftadt i Paris år 1865. Garantifonder 95 miljoner francs. Nya fördelar.

L'Urbaine är det enda bolag som genom särskilda förmåner vid sjukdom och olycksfall fullkomligt säkerställer såväl **den försäkrade och hans familj**, som också **de personer, med hvilka han står i affärsförbindelse**, för den oundvikliga förlust, som en längre sjukdom och ännu mer en obotlig sådan (och hur ofta inträffa ej sådana!) ovillkorligen medför för dem, i det att sjukdomen omintetgör möjligheten att genom premiernas erläggande vidmakthålla försäkringen.

L'Urbaine efterskänker, såsom allmänt bekant, premierna för hela sjukdomstiden hvarjämte utbetalas $\frac{3}{4}$ af kapitalet, om sjukdomen är obotlig, och resten vid dödsfall. Det är också därför man i affärsvärlden, då det gäller att säkerställa större affärer genom liffförsäkring, hos oss allt allmännare anlitar **L'Urbaines** försäkrings-sätt, som motvärkar de ledsamma affärsstöringar, svårare sjukdomsfall alltid medföra och hvilka bringa borges- och förlagsmän så stora förluster.

Carl von Knorring.

Generalagent, Helsingfors.

J. E. Pajala.

Agent för Åland.

Karl V. Hällberg.

Massage.

Vibratorer

af min konstruktion, värkande såväl vertikalt, horisontelt som kombineradt, kunna rekvireras från mig eller af Mekaniker Henriksson i Helsingfors

Pris: 150 mark.

Obs.! Denna „Vibrator“ har en stor fördel däri, att den kan lätt serveras och modereras af en gifvare.

Karl V. Hällberg,

Specialist i massage och sjukgymnastik.

Träffas om vintern i Helsingfors, om sommaren vid Mariehamns Hafscuranstalt.

Obs.! Ger äfven kurser i massage och sjukgymnastik.

KARL V. HÄLLBERG.

Chr. Jacobson & Söner

i Helsingfors.

Fabiansgatan N:o 4.

**Fastighetsförsäljning
&
Advokatkontor.**

Björnberg & Aspelins

ARKITEKTURBYRÅ,

Helsingfors,

17 Alexandersgatan 17. Telefon 1284,
utför alla till facket hörande arbeten.

Förmedlar

köp och försäljning

af stadsgårdar och byggnadstomter.

Advokat
JOHN SVANLJUNG,

Vicehäradshöfding.

Helsingfors, Alexandersgatan N:o 52.

Utför rättegångar och värkställer inkasseringar

i Finland och utlandet;

förmedlar köp

och

försäljning af värdepapper

samt

placerar penningemedel;

ombesörjer

patentansökningar

och

— registrering af varumärken —

i Finland och de flesta andra land.

Telegrafadress: SVANLJUNG, Helsingfors.

L. BODNAR'S

❖ Fotografi-Atelierer ❖

i Mariehamn och Godby

rekommenderas i ärade badgästers och turisters välvilliga hågkomst. — **Vyer** från en stor del af Ålands sevärda ställen finnas på lager. — 15 proc. rabatt åt turistföreningens medlemmar lämnas å vyer.

Högaktningsfullt

L. BODNAR

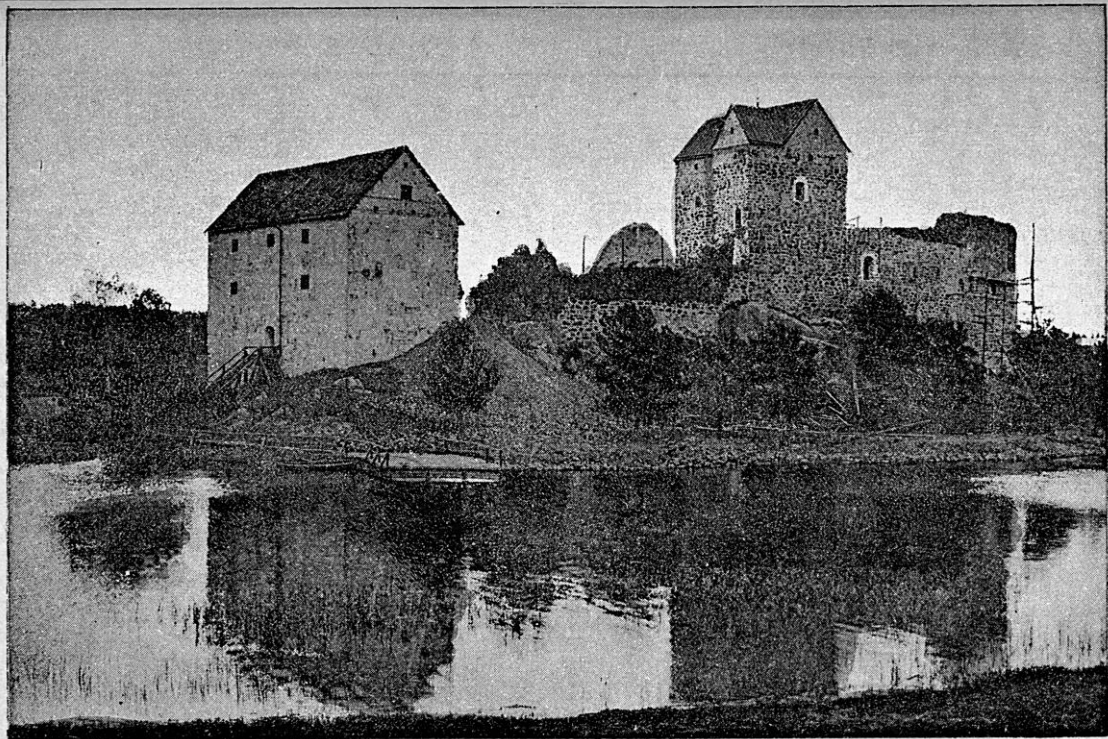
Underhållande Sommarlektyr,

WENTZEL HAGELSTAMS förlag:

Juhani Aho, Prästens hustru	4: —
— —, Till Helsingfors	2: 60
Arvid Järnefelt, Fosterlandet	4: —
Karl A. Tavaststjerna, Unga år	3: —
Santeri Ingman, En bondehöfding	3: 75
Minna Canth, Noveller	2: 90
Lilly Londen, En misstanke	2: 75
— —, Berättelser och bilder	2: —
Finska novellister	3: —
Ivan Turgenjew, Mumu	3: —

Erhållas i hvarje bokhandel.

Kåstelholms slottsrainer.